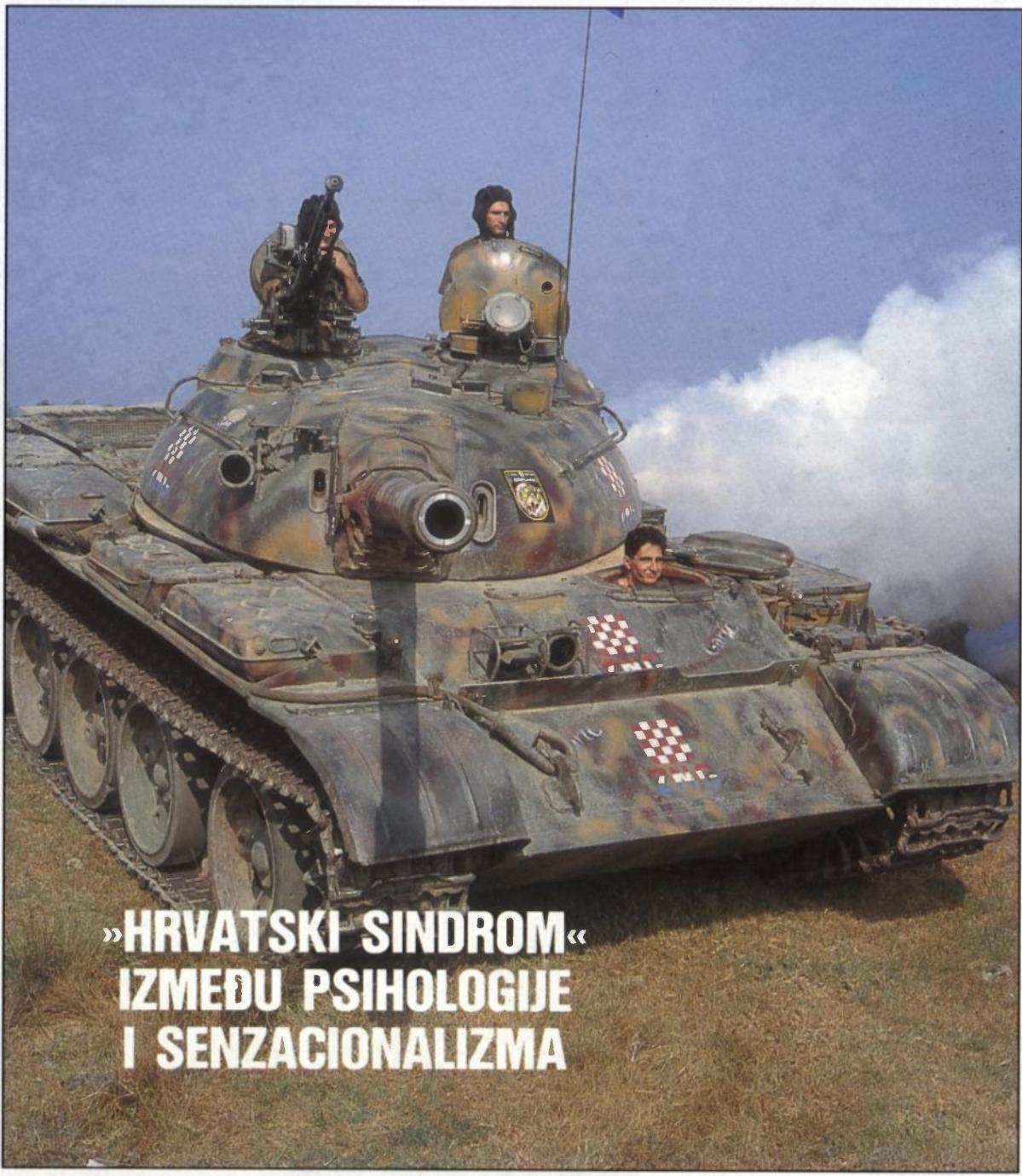

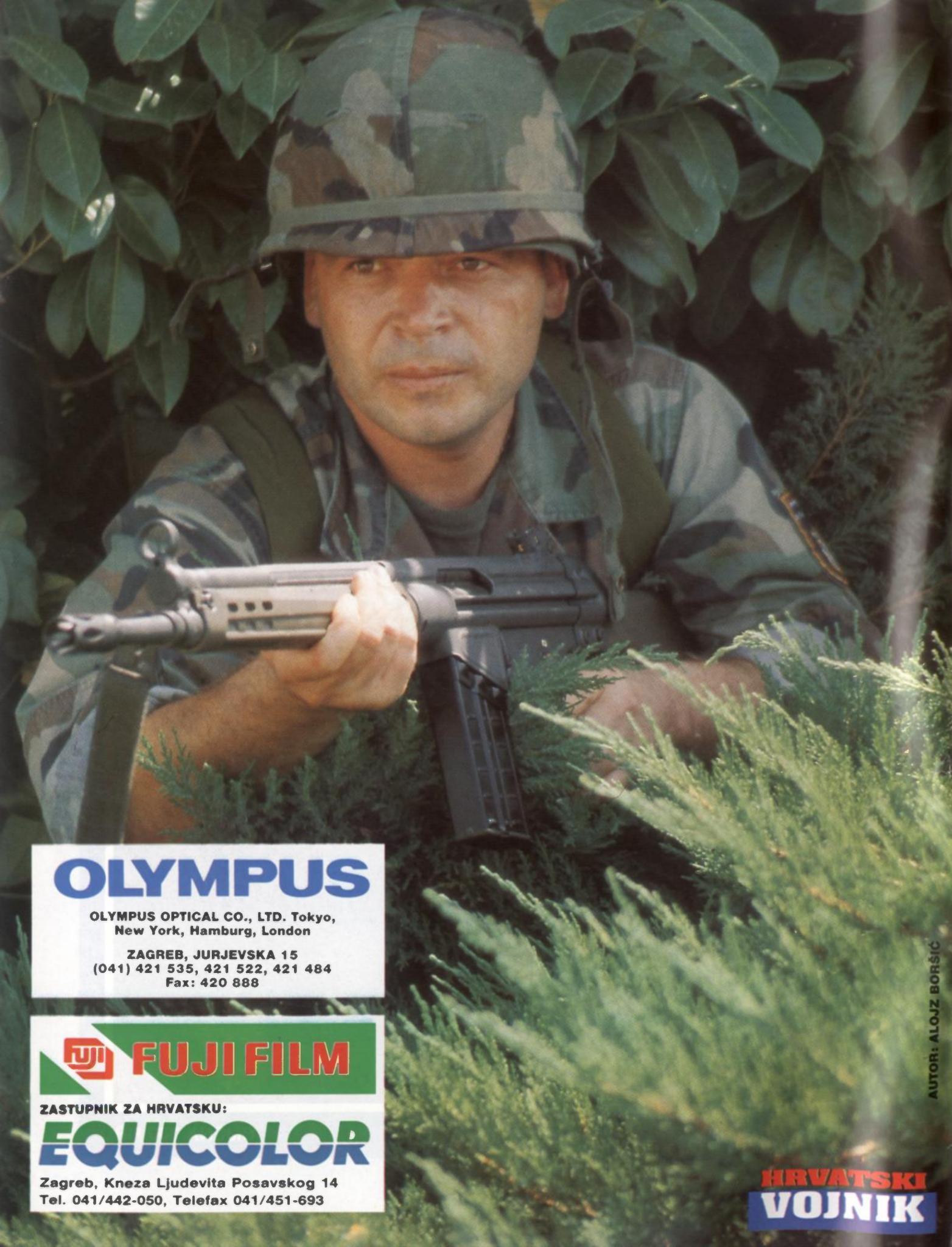
HRVATSKI VOJNIK

»HRVATSKI SINDROM«
IZMEĐU PSIHOLOGIJE
I SENZACIONALIZMA

BROJ 20. GODINA II.

CIJENA 300 HRD

OLYMPUS

OLYMPUS OPTICAL CO., LTD. Tokyo,
New York, Hamburg, London

ZAGREB, JURJEVSKA 15
(041) 421 535, 421 522, 421 484
Fax: 420 888

FUJI FILM

ZASTUPNIK ZA HRVATSku:

EQUICOLOR

Zagreb, Kneza Ljudevita Posavskog 14
Tel. 041/442-050, Telefax 041/451-693

HRVATSKI VOJNIK

GLASILO MINISTARSTVA
OBRANE REPUBLIKE

HRVATSKE

Odgovorni urednik:
brigadir Ivan Tolj

Glavni urednik:
pukovnik Krinoslav Matešić

Izvršni urednik:
Vidimir Raič

Uređuje kolegij uredništva:
Tihomir Bajtek (vojna tehnika),
Željko Hanich ((HRZ), **Dejan Frigelj** (HRM), **Mirjana Kuretić** (ustroj Hrvatske vojske), **Bože Simleša** (kultura i feljtonistika), **Siniša Halužan**, **Tomislav Lacković**, **Neven Valent-Hribar**, **Alojz Boršić** (foto-reporter)

Likovni urednici:
Nenad Martić
Svebor Labura

Marketing:
Gordan Bajtek

Adresa uredništva:
Zvonimirova 12, Zagreb

Brzoglas: 468-041, 467-956

Dalekomnoživač (fax):
451-852

Grafičko-tehničko uredjenje:
Grafičko-tehnička redakcija
Hrvatska tiskara KTS

Tisak:
Hrvatska tiskara, Zagreb

Godišnja pretplata 4.800 HRD

Sve promjene tiraže slati na: Vjesnik Tuzemna prodaja Slavonska avenija 4 brzoglas 341-256 ili na MARKETING Hrvatskog vojnika brzoglas 467-291; brzoglas i dalekomnoživač 451-852.

Upłata pretplate na račun TRGO-ŠTAMPA 30101-601-32111 (s naznakom za »Hrvatski vojnik«)

Inozemna pretplata: Zagrebačka banka broj deviznog računa: 30101-620-16-25731-3296911 (s naznakom za »Hrvatski vojnik«)

Cijena polugodišnje pretplate:
Njemačka 54 DEM, Austrija 360 ATS, Kanada 42 CAD, (zrakoplovom 82,95), Australija 48 AUD, (zrakoplovom 106,50), SAD 42 USD, (zrakoplovom 76,45), Švicarska 48 CHF, Nizozemska 60 NLG, Francuska 216 FRF, Švedska 216 SEK, Belgija 1080 BEF, Danska 216 DKK, Velika Britanija 20 GBP, Slovenija 1800 SLT, Italija 39600 ITL, Norveška 212 NOK

Rukopise i materijale ne vraćamo

kazalo

11. rujna 1992.

ustroj hrvatske vojske

Hrvatski narod u sridu	4
Kriteriji za ratni raspored	5
Časničko zvanje — ponos Hrvata	6
Povlastice za ratne vojne invalide	7
I vatra je ljtun neprijatelj	8
Plavi graničari	10

aktualnosti

Čast i slava hrvatskim vojnicima	11
142. kilometra nemira	14
123. ide dalje	16
Rekvijem za Jugoslaviju	18

dossier:

Hrvatski sindrom — između psihologije i senzacionalizma	20
Psihički stres	22
Depresija	25

vojna tehnika

MiG — 29 (treći dio)	28
Tetejac — pištolj prošlog svršenog vremena	35
Ataturkovi potomci	38
Pravo na oružje u EZ	42
Opasna zadovoljstva	43
Rektifikacija ciljničkih sprava	44
Streljivo sa senzorskim upaljačem	46

magazin

Kristijanizacija Hrvata	52
Djeca i rat	53
Druga strana povijesti	54
Bokeljski mornari	55
Papica za taubeke	56
Rika Tigrova	57
Trkom u legendu	58
Greška u koracicama	59
Tko je najljepša djevojka Hrvatske	60

Fotografiju na naslovnici snimio Alojz Boršić

CJENIK OGLAŠAVANJA	(HRD)	CRNO-BIJELA	(HRD)
COLOR STRANICA			
1/1 ZADNJA	120.000	1/1	100.000
1/2	80.000	1/2	65.000
1/3	50.000	1/3	40.000

HRVATSKI VOJNIK

HRVATSKI NAROD - "U SRIDU"

Iz govora predsjednika Republike Hrvatske i vrhovnog zapovjednika Hrvatske vojske dr. Franje Tuđmana

»Hrvatice i Hrvati, puče ponosne Sinjske i Cetinske krajine.

Cestitam vam na ovoj veličanstvenoj priredbi. Cestitam vam na održanju Sinjske alke, kao prkosu hrvatske nacionalne svijesti, one svijesti koja je održala usprkos svim napadajima na našu rodnu grudu tijekom povijesti. One svijesti s kojom smo pobijedili i u

Predsjednik Hrvatske dr. Franjo Tuđman u živom razgovoru s alkarskim vojvodom Nikolom Tomaševićem

ovom posljednjem ratu, s kojom smo stvorili napokon svoju samostalnu i suverenu, nezavisnu i međunarodno priznatu hrvatsku državu. Da u hrvatskom narodu u Cetinskoj krajini, i u svim krajevima Hrvatske nije čuvana takva svijest o nužnosti održanja hrvatskog roda i usprkos svima onima koji su nam radili o životu, usprkos svim onima koji su nas napadali i s istoka i s drugih strana, ne bismo mogli imati danas svoju slobodnu domovinu. Ali baš zato što je narod Cetinske krajine, što je hrvatski narod svih hrvatskih krajeva, čitave Lijepе naše, ali i onaj izgnan i prognao iz svojih domova, tijekom prošlih stoljeća, ali i ovih nekoliko posljednjih mjeseci, kada su srpski imperialisti uz pomoć jugokomunističke armije mislili da će satruti hrvatski narod, da mu neće dopustiti da konačno postane gospodar u svojoj domovini, usprkos tim nastojanjima baš ta svijest nas je održala i s našom svješću i s Božjom pomoći stvorili smo svoju domovinu demokratskom i slobodnom zemljom, vratili smo čast i ugled hrvatskom imenu i danas biti Hrvat u svijetu znači biti poštovan.

I danas više nikada neće biti dopušteno ikome da progoni hrvatske ljudi s hrvatske grude. Štoviše, vratit ćemo slobodu svakoj stopi hrvatske zemlje. Onim našim dijelovima koji su još sada pod zaštitom mirovnih snaga Ujedinjenog naroda, gdje se još vrpcole ostaci četničkih odreda. Ali neće dugo! Bit će razoružani do kraja mirovnih snaga. A ukoliko to ne bi bili, onda će biti od naše vojske, ali sada od Hrvatske vojske koja je iznikla iz njedara hrvatskog naroda...

I, draga hrvatska braćo i sestre, ne treba dvojiti da će hrvatski narod, koji je bio kadar da u ovome povijesnom prijelaznom razdoblju pogodi u sridu, da izvojuje svoju slobodu i svoju nezavisnu državu, da će taj hrvatski narod znati izgraditi svoju domovinu da ona bude zemlja blagostanja i sreće.

Neka nam živi jedina i vječna Hrvatska! A vama, dragi Sinjanji, dragi viteški sinjski alkari, još mnogo, još stoljeća u vječnoj Hrvatskoj ovakvih viteških nadmetanja u kakvima smo uživali ovdje. Živili!

Alkarska povorka ispred svećane lože: Predsjednik dr. Franjo Tuđman i suradnici na nogama pozdravljaju viteze i alkarske momke

KRITERIJI ZA RATNI RASPORED

Zakonom o obrani određene su osnove popune, a Uredbom o kriterijima za rasporedivanje građana i materijalnih sredstava za potrebe popune Hrvatske vojske i druge potrebe obrane, precizirani su kriteriji i prioriteti popune. U svrhu ostvarivanja ustavnih i zakonske dužnosti zaštite i obrane nezavisnosti i prostorne cjelebitosti Republike Hrvatske, građani i materijalna sredstva rasporeduju se u: Hrvatsku vojsku, postrojbe policije, tijela vodenja civilnom zaštitom i postrojbe civilne zaštite, službu motrenja i obavljanja, tijela državne uprave, te pravne osobe.

Vojni obveznici u pričuvnom sastavu, koji su zaposleni u poduzećima i pravnim osobama koje proizvode naoružanje i vojnu opremu, mogu se rasporedivati u Hrvatsku vojsku samo ako nisu prema shemi ratne organizacije rasporedeni u ta poduzeća i pravne osobe.

U Hrvatsku vojsku, civilnu zaštitu, službu motrenja i obavljanja, te tijela državne uprave i pravne osobe rasporeduju se profesionalni vatrogasci, djelatnici tijela uprave za poslove obrane i djelatnici na poslovima obrane u drugim tijelima i pravnim osobama od posebnog interesa za obranu Republike Hrvatske, djelatnici Ministarstva unutarnjih poslova i stražari u kazneno-popravnim ustanovama.

Popunu postrojbi policije i drugih službi ratnog ustroja MUP-a, postrojbi i tijela vodenja civilne zaštite, službe MiO, te tijela državne uprave i pravnih osoba popunjavaju se osobama koje nisu raspoređene u Hrvatsku vojsku.

Popunjavanje oružanih snaga obavlja se u ratu i u miru. Mirnodopski sastav oružanih snaga popunjava se osobama iz novaćkog kontingenta, koji su ispunili zakonske uvjete za služenje vojnog roka.

Ratni sastav oružanih snaga popunjava se osobama iz pričuvnog sastava i materijalnim sredstvima s popisa i može se obavljati na teritorijalnom i eksteritorijalnom, odnosno mješovitim načelu.

Osobe, koje su odslužile civilnu službu, rasporeduju se u postrojbe i tijela vodenja civilnom zaštitom kao i na druge dužnosti koje nisu u svezi s nošenjem i uporabom oružja. Vojni obveznici, koji su u pričuvnom sastavu, rasporeduju se na dužnosti u Hrvatsku vojsku ovisno o životnoj dobi, vojno-evidencijskoj specijalnosti, psihofizičkim sposobnostima i drugim potreb-

nim osobinama. U pravilu se vojni obveznici do 35 godina života rasporeduju u Hrvatsku vojsku, a samo izuzetno se rasporeduju po osnovi radne obveze u tijela državne uprave ili pravne osobe.

ne ili cijela općina), a u nemogućnosti takvog načina, popuna se obavlja na eksteritorijalnom načelu, što znači iz većeg broja općina, s tim da je kriterij blizine, osnovni kriterij. U određenim slučajevima, kao što je nedostatak određenih vojno-evidencijskih specijalnosti, rijetka ili specijalna vozila i oprema, popuna se može obavljati s cijelog područja Republike Hrvatske.

Popunu postrojbi oružanih snaga obavljaju tijela uprave za poslove obrane, na temelju planova popuna. Oni se izraduju u uskoj suradnji zapovjedništva postrojbi i tijela uprave za poslove obrane. Pri tome se velika pozornost posvećuje što ravnomjernijem opterećivanju teritorija s ljudstvom i materijalno-tehničkim sredstvima, s osnovnim ciljem da postrojba dobije najbolju moguću kvalitetu i kvantitetu popune, sukladno utvrđenim kriterijima vojno-evidencijske specijalnosti i prioritetima popune.

Popuna postrojbi časničkim kadrom obavljaju se u skladu sa stručnim znanjima i sposobnostima pričuvnih časnika, te osnovama ustrojstva oružanih snaga i sustava vodenja i zapovjedanja oružanim snagama. Imenovanje pričuvnih časnika na zapovjedne dužnosti u oružanim snagama obavlja Predsjednik Republike od bataljuna na više, a ministar obrane i zapovjednici koje ovlasti ministar obrane imenuje pričuvne časnike i zapovjednike na ostale dužnosti u oružanim snagama.

JOSIP BRAUNEGER

ČASNIČKO ZVANJE - PONOS HRVATA

Dana 3. rujna u Časničkom centru Hrvatske vojske na Črnomercu održana je prigodna svečanost povodom početka tromjesečnih i šestomjesečnih tečajeva za časnike i dočasnike.

Brigadir Antun Slopar, načelnik Časničkog centra, obratio se prvoj generaciji koja će biti na ovaj način ospozobljena za obnašanje odgovornih dočasnicih i časničkih dužnosti. Po njegovim riječima obuka časnika i dočasnika počela je još prošle godine, na raznim lokacijama, a odlaskom jugo-

U Zagrebu su otpočeli tečajevi za izobrazbu časničkog kadra Hrvatske vojske

vojske utemeljen je jedinstveni nastavni centar za sve vidove i robove Hrvatske vojske. Zaključno sa 31. srpnjem, obučeno je na temelju petnaestodnevnih i dvadesetodnevnih tečajeva 2.193

ZAKONSKE POVLASTICE RATNIM INVALIDIMA

U skladu s proklamiranim brigom Republike Hrvatske za osobe koje su aktivno sudjelovale u obrambenom domovinskom ratu, u Narodnim novinama broj 33/92 objavljen je niz zakona kojima hrvatska država nastoji što je više moguće izići u susret ljudima koji su najzaslužniji za pobjedu u ovom ratu.

Tako se u Zakonu o odlikovanjima i priznanjima Republike Hrvatske navodi da se za ratne i vojne zasluge u obrani Republike Hrvatske dodjeljuje:

- Orden bana Josipa Jelačića hrvatskim časniciima, dočasnicima i vojnicima za vrhunske zasluge od strateške vrijednosti u oružanoj borbi i druge domoljubne doprinose u ratnim uvjetima;
- Orden Petra Zrinjskoga i Frane Krste Frankopana dodjeljuje se kao posmrtno odlikovanje palim za Hrvatsku državu;
- Orden Eugena Kvaternika dodjeljuje se teškim ranjenicima i invalidima stradalim u oružanoj borbi za neovisnu i samostalnu Hrvatsku;
- Orden Nikole Šubića Zrinjskog dodjeljuje se za vrhunsку hrabrost za učinjeni podvig u ratnim ili mimođopskim uvjetima;
- Orden kneza Domagoja dodjeljuje se osobama koje je kao zapovjednike postrojbi ili kao vojnike, odnosno gardiste ili pripadnike MUP-a u ratnim operacijama krasilo junaštvo, viteštvu i humanost;
- Spomenica Domovinskog rata 1990.-1992. dodjeljuje se hrvatskim borcima, sudionicima rata od 1990. do 1992.

Iz Zakona o zaštiti vojnika i civilnih invalida rata saznajemo da je ratni vojni invalid osoba kojoj je organizam oštećen najmanje 20 posto zbog rane, povrede ili ozljede koju je dobila u sastavu oružanih snaga RH ili izvan njihova sastava pri obavljanju vojnih i drugih dužnosti po nalogu nadležnih državnih tijela RH u obrani neovisnosti i teritorijalne cijelovitosti od 17. kolovoza 1990. do prestanka neprijateljstava ili kao ratni zarobljenik. Ratni vojni invalid je i osoba kojoj je oštecenje organizma nastalo zbog bolesti, a ona je neposredno uvjetovana navedenim okolnostima.

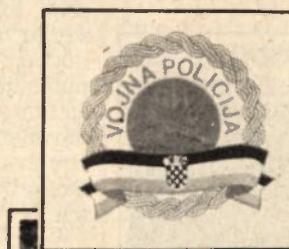
Izmjene i dopune Carinskog zakona odnose se na oslobođenje od plaćanja carine invalidnih osoba koje unesu, uvezu ili prime iz inozemstva pomagala što uključuje i osobni automobil. Osobni automobili moraju biti posebno označeni, a u prometu dozvolu tih automobila unosi se podatak da vozilo služi isključivo za prijevoz invalidne osobe.

U donošenju novih propisa Ministarstvo obrane Republike Hrvatske učestvuje i utječe na zakonska rješenja koja su najpovoljnija za invalide Domovinskog rata i obitelji čiji su članovi poginuli u Domovinskom ratu. T. L.

T. L.

NOVE BOJE ZA HRVATSKE VOJNE POLICAJCE

Sigurno su mnogi od Vas opazili na prometnicama širom Republike Hrvatske zelenobijela vozila s grbom Vojne policije. Sukladno Zapovjedništvu načelnika uprave vojne policije sve postrojbe Vojne policije počele su s bojanjem i propisnim označavanjem svojih vozila. Ideja o takvom označavanju vojnopolicajskih vozila začeta je u samoj Upravi gdje se, uz redovne zadatke, velika pažnja posvećuje imageu i medijskoj prezentaciji nove, hrvatske Vojne policije. Nije se samo išlo na ujednačen, i moramo priznati vrlo efektan izgled vozila, već su uz postojeće značke i tradicionalne bijele opasače izrađena i bijela narukavija s grbom Vojne policije koja

Vozila su jednakom oštećena – kombinacija bijele i zelene boje

nose svi vojni policajci koji su trenutno u službi. Uz sve to i moto-postrojbe Vojne policije dobiti su nove kombinezone. Posao vojnog policajca prepun je opasnosti, a da bi se sve to bez problema prebrodilo potrebna je

Motociklisti Vojne policije – prepoznatljiv image

disciplina, čvrst ustroj, samostega, ali i primjeran izgled. Samo primjerno obučen vojni policajac može korektno izvršavati zadatke i služiti kao primjer hrvatskog vojnika.

G. L.

Unutar Hrvatske vojske djeluje specijalizirana postrojba za prijevoz

VOZILA DOMOVINSKOG RATA

Bliži se prva godišnjica osnivanja Automobilske bojne, poznate po ogromnim uspjesima kod prevoza materijalno-tehničkih sredstava, vojne opreme, streljiva i ljudi tokom čitavog domovinskog rata. Ova postrojba osnovana je 1. listopada 1991. godine u jeku najžešćih ratnih operacija. Velika zasluga u tome pripada gospodinu Miroslavu Hitneru koji je bio prvi njezin zapovjednik, te mnogobrojnim momcima koji su uz pomoć svog iskustva i velikog entuzijazma od zarobljenih i napola uništenih vozila JNA stvorili prvu Automobilsku satniju. To su bila vozila koja su zarobljena u vojarnama Bjelovar, Velika Buna, a uz to su i mobilizirana vozila za potrebe Hrvatske vojske. Vremenom su uslijedile i mnogobrojne donacije. Prvi korači učinjeni su u vojarni Prečko gdje je bila i prva baza Automobilske bojne, prijašnje satnije. Pravi razvoj, nova vozila, vlastita radionica, hangari, novi stručni kadar, mnoge inovacije sve je to uslijedilo preseljenjem u prostore vojarne Borongaj. To je i razumljivo, jer je upravo vojarna Borongaj raspolažala odličnim uvjetima za daljnji razvoj. Kada je sve to ostvareno, prijašnja satnija prerasla je i formacijski u bojnu.

Automobilska bojna prevozi osobe i teret, tj. materijalno-tehnička sredstva, streljiva,

mobilna i specijalna vozila. Imaju i vlastitu radionicu za kompletan popravak i održavanje svih vrsta vozila, dispekerski centar koji radi od 0 do 24 sata, ekipi pravih majstora, uz svoje redovne zadatke, rade i na mnogobrojnim novim inovacijama, da bi što više iskoristile mogućnosti. Krenulo se i u nabavku najmodernijeg voznog parka, postignuta je i suradnja sa svim postrojbama Hrvatske vojske, tako da se svi eventualni problemi rješavaju u najkratčem roku. Svi ti rezultati ne bi bili postignuti da nema stručnjaka i velikog entuzijazma.

GORDAN LAUŠIĆ

Prva automobilska bojna raspolaže s dovoljnim brojem ispravnih vozila za sve potrebe Hrvatske vojske

I VATRA JE LJUT NEPRIJATELJ

Ostaci totalno uništenog cjevovoda u Rafineriji naftne u Sisku, nakon pogašenog požara izazvanog minobacačkim napadom iz Petrinje

Rušilačka doktrina jugosoldateske ogleda se, između ostalog, i u taktici »spaljena zemlja«. No, hrabrošću hrvatskih vatrogasaca tijekom domovinskog rata spašena su mnoga dobra

Požari su redovita popratna pojava ratnih bojnih djelovanja, koja čini velike štete na svim objektima, posebice na industrijskim, energetskim i drugim postrojenjima. Izrazito velike štete nastaju u slučajevima bojnog sukoba i namjernog izazivanja požara na postrojenjima naftne, petrokemijske i farmaceutske industrije. Izazivanje požara često je primarni cilj napadača, a u pravilu su požari redovita, sekundarna posljedica razaranja.

U arsenalu suvremenih bojnih sredstava veliki je njihov broj čija je osnova i prva zadaća izazivanje požara. U

tu svrhu, agresorska srbočetnička vojska je koristila i još uvijek koristi razna zapaljiva ili kombinacije razorno-zapaljivih sredstava. Velik je broj bojnih sredstava koja imaju osnovnu svrhu izazivanja požara na objektima i na otvorenom prostoru. Najčešće su to zapaljive zrakoplovne bombe i zapaljiva zrna topničkog streljiva. Naravno, i druga bojna sredstva mogu, osim osnovnog eksplozivnog punjenja, imati i punjenje zapaljivog sredstva, kao što su minobacačke mine, različiti raketni navodeni i nenavodeni projektili. Čak i streljiva lakog pješačkog naoružanja mogu biti izvedena sa zapaljivim zrnima.

Od zrakoplovnih zapaljivih bombi, najčešće su korištene kazetne zapaljive bombe s termitskim kuglicama, napalm zapaljive bombe, fosforne bombe, te termitske i elektron-termitske zapaljive zrakoplovne bombe. U zrnama topničkog streljiva najčešće se, kao zapaljiva tvar, koristi napalm ili drugi slični plastični eksplozivi koji se dobro raspršuju, lako pale a teško gase. Čak i vrlo jednostavna zapaljiva sredstva koja su korištena u I. i II. svjetskom ratu, kao komadići bijelog fosfora nalijepljeni na celuloidne pločice raznih dimenzija, sa ili bez tankog sloja kaučukove prevlake, koja se mogu izbaciti iz helikoptera ili zrakoplova, vrlo uspješno izazivaju požare na otvorenom prostoru, a posebno u žitnim poljima i šumama.

KAKAV STUDIJ OBRANE

Studij opcenarodne obrane na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, ove godine upisali su samo studenti treće i četvrte godine. Naime, ukidanjem socijalističkog sustava pretprošle godine, brusoši nisu upisivani na ovaj studij, koji nije odgovarao demokratskim i posve novim postavkama koje su se počele provoditi i u sustavu obrazovanja.

Da li će se na Fakultetu političkih znanosti otvoriti neki studij koji bi zamjenio ONO, upitali smo dr. Božu Javorovića, voditelja preostalih generacija ovog studija na FPN. Prema njegovom rječima, već prije četiri godine uočeno je da se studij opcenarodne obrane, ovakav kakav je bio, mora

osuvremeniti i prilagoditi stvarnim potrebama civilne obrane, u kojem se neće preferirati vojna znanja. U tom smislu su i programi predmeta, koji su se predavali, prilagođeni, pa su posljednje generacije studenata koje su diplomale dobile kvalitetnu izobrazbu i znanje koje mogu primijeniti.

Grupa stručnjaka izradila je i prijedlog nastavnog programa studija nacionalne sigurnosti i obrane, kako bi se u budućnosti trebao zvati. Taj program je odobren u Ministarstvu prosvjete i sada je na razmatranju u nadležnim sveučilišnim tjerelima, a konačna odluka o njegovom usvajanju ovisi o tome, kakav će biti budući Zakon o visokom školstvu.

U svim akcijama neprijatelj je stalno dokazivao postojanje plana »spaljena zemlja«, kojeg je nastojao doslovno provesti na svakom dijelu hrvatskog teritorija. Počelo je spaljivanjem industrijskih postrojenja u Vukovaru, Petrinji, Sisku, Karlovcu, Valpovu, Bjelovaru, Osijeku i traje, na nekim područjima, još i danas. Izuzetno velike štete izazvane su na tisućama hektara šumskih površina, a posebice na područjima prve linije obrane, koje su agresori i vatrom željeli osvojiti, pa makar morali prije toga i uništiti to što su željeli osvojiti.

O kakvim se teškim posljedicama radi u slučaju požara izazvanog bojevim djelovanjem na industrijska postrojenja, više od riječi govore slike ostataka dijelova postrojenja, spremnika i cjevovoda nakon požara u Rafineriji naftne u Sisku. Ovaj požar je gašen doslovno pod punim bojnim djelovanjem. Mlaznice su vatrogasci, u pojedinim fazama gašenja, držali ležeći, iz improviziranog zaklona ili bez zaklona. Samo zahvaljujući takvoj pozrtvovnosti požar je zaustavljen i ugašen, a u protivnom, posljedice bi bile nesagledivo veće.

Nažalost, ovakvih slika koje govore o razaranju industrijskih postrojenja ima u mnogim našim gradovima. Ponogdje su stradali cijeli pogoni, pa i tvornice. No, često su mnogi pogoni spašeni zahvaljujući velikoj pozrtvovnosti gasioca i drugih pripadnika civilne zaštite.

Zbog takvih namjera agresora, vatrogasna organizacija tijekom čitavog Domovinskog rata bila je stavljena na veliku kušnju. Neponredno prije rata, nakon proglašenja neposredne ratne opasnosti, sve vatrogasne postrojbe (profesionalne i dobrovoljne) djelovale su pod neposrednom koordinacijom Stožera civilne zaštite, kao specijalizirane postrojbe civilne zaštite.

Specijalizirane vatrogasne postrojbe, iako vidno označene međunarodnim znakovljem, nisu bile poštedene od agresorskih napada. Zbog potrebe gašenja, čak i pri neposrednim opasnostima, bilo je stradavanja pripadnika ovih postrojbi i uništavanja vatrogasne opreme.

U akcijama gašenja, već u prvih šest mjeseci rata u Republici Hrvatskoj, smrtno je stradalo srešnaest vatrogasca — pripadnika specijalnih postrojbi civilne zaštite, dok su 104 pripadnika smrtno stradala u ratu pod raznim drugim okolnostima, a najčešće u obrambenim akcijama i drugim aktivnostima obrane. Mnogi od njih borili su se u odorama Zbora narodne garde i Ministarstva unutarnjih poslova.

Već u prvih pola godine rata, pedeset vatrogasnih vozila potpuno je uništeno, a više od stotinu vozila je teško oštećeno. Kilometre vatrogasnih cjevi i druge vatrogasne opreme uništi je agresor. Mnogi vatrogasni domovi pot-

puno su srušeni, a još više ih je znatno oštećenih. Imajući u vidu da su sva vatrogasna oprema i objekti u području tzv. »SAO« oteti, ukupne štete vatrogasne organizacije u ovom ratu su takve, da će, za njeno vraćanje na predratno stanje, zahtijevati solidarnu pomoć cijele zajednice.

No i bez obzira na velika stradanja i uz izvanredno teške uvjete pri intervencijama, vatrogasne postrojbe Civilne zaštite dale su velik doprinos u domovinskom ratu, a posebno u zaštiti i spašavanju pučanstva i materijalnih dobara.

Predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman je pohvalio najzaslužnije postrojbe, te pripadnike specijaliziranih postrojbi Civilne zaštite Republike Hrvatske i to za zasluge i doprinos u obrambenom ratu, kao i za pripremu i provedbu zaštite, spašavanja pučanstva i materijalnih dobara u ratu, koji su Republici Hrvatskoj nametnuli jugoslavenska agresorska armija i srpski teroristi.

Isto tako i u povodu Dana civilne zaštite, Republički stožer civilne zaštite odio je priznanje zaslужnim pojedincima i postrojbama specijaliziranim za zaštitu od požara te drugim postrojbama za doprinos u zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara tijekom obrambenog rata.

PAVAO JUKIĆ

Ostaci spremnika naftne u sisackoj rafineriji nakon minobacačkog napada

PLAVI GRANIČARI

Ojačani UNPROFOR treba osigurati kontrolu na demarkacijskim linijama područja pod kontrolom UN

Sredinom kolovoza Vijeće sigurnosti UN proširilo je mandat UNPROFOR-a i njegove snage, koje već nekoliko mjeseci djeluju u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, povećalo za još 900 ljudi. Oni bi trebali osigurati kontrolu na demarkacijskim linijama područja pod zaštitom UN, koje se poklapaju i s međunarodnim granicama.

Dodatne snage, sastavljene od policijaca, pravnika, imigracijskih i carinskih službenika, koštat će 30,9 milijuna dolara za razdoblje od sredine kolovoza do sredine listopada, a potom 5,8 milijuna dolara mjesечно. Inače, ukupna cijena UNPROFOR-a, koji sada broji 15.700 ljudi, prvotno je procijenjena na 807 milijuna dolara godišnje.

UN su se na takav potez odlučile zbog sve većih problema s promjenom strukture stanovništva s kojima smo se suočili u istočnoj Slavoniji pa smo zatražili kvalificirane ljude da nadgledaju granicu između Hrvatske i Srbije, objasnio je takav potez Vijeće sigurnosti general Satish Nambiar, glavni zapovjednik zaštitnih snaga UN. Vlada Republike Hrvatske više je putala tisticala taj problem pa je glavni tajnik UN preporučio otvaranje 46. graničnih prijelaza između Hrvatske i Srbije, odnosno Bosne i Hercegovine, koji u osnovi odgovaraju kontrolnim točkama koje je UNPROFOR već ranije ustanovio, dodao je general Nambiar.

Nove »plave kacige« imaju nekoliko glavnih ciljeva. Prvi od njih je da budu klasični granični policijski koji će, uz pomoć imigracijskih, carinskih i ostalih administrativnih službenika UN,

kontrolirati 45 kopnenih i 21 riječnih prijelaz, koliko ih je označeno na skoro 640 kilometara dugačkoj hrvatskoj granici prema Srbiji i Bosni i Hercegovini. Od ukupno 66 prijelaza, međunarodna granična policija imat će kontrolne točke na 46, dok će ih 20 biti zatvoreno, ali pod stalnim nadzrom »plavaca«.

Prema Srbiji, na Dunavu, to su kontrolne zone kod Batine, Apatina, Dalja, Vukovara, Iloka na srpskoj strani Bačka Palanka, a na kopnu to je bivši frekventni prometni pravac Vinkovci – Šid. Prema Bosni i Hercegovini, na kopnu, to je zona Drenovci – Brčko, Zupanja – Orašje, Slavonski Šamac – Bosanski Šamac, Slavonski Brod – Bosanski

Brod, Stara Gradiška – Bosanska Gradiška i Dubica – Bosanska Dubica.

Drugi primarni cilj vojno-poličkih pograničnih snaga UN je temeljita kontrola ljudi, vozila i sve robe koja prelazi granicu kako bi se spriječio svaki pokušaj prebacivanja boraca, oružja, municije ili druge ratne opreme preko granice. Kako će taj posao obavljati profesionalci, time bi se definitivno trebale preseći veze pobunjenih Srba u Hrvatskoj sa njihovim opskrbljivačima s druge strane Drine. Takoder, u Hrvatsku neće moći ući nitko tko se ogriješio o naše zakone pa je već osuden ili je za njim raspisana tjeratika.

I na kraju, njihov treći, najvažniji zadatak je nadziranje riječnog prometa, prvenstveno Dunavom. Kako se radi o prilično zahtjevnom poslu koji zahtijeva maksimalnu pažnju, za što UNPROFOR nema dovoljno kvalificiranog osoblja, zasad će granični prijelazi biti otvoreni samo deset sati dnevno za pogranični promet, dok će ostatak dana granicu nadzirati obični vojnici.

Nadzor nad hrvatskom granicom prema srpskim državnim i paradržavnim teritorijima vrlo je važan i zbog stvaranja osnovnih predvjeta za povratak prognanika na područja pod zaštitom UN. Jer protjerani Hrvati se ne mogu vratiti u Baranju, istočnu Slavoniju, Kordun, Baniju, južnu Liku ili kontinentalne dijelove Dalmacije, sve dok ta područja ne postanu zatravljena zona za četničke »izletnike« iz Srbije i tzv. »Srpske Republike Bosne i Hercegovine«. Neće se moći vratiti ni dok se u njihove prisilno napuštene domove ne prestanu, uz podršku »lokalne srpske vlasti«, naseljavati strani usurpatori, koji su jedva dočekali priliku da se docepaju tude imovine.

Tamo je premještena i dosadašnja logistička baza UNPROFOR koja je bila na zagrebačkom aerodromu, te Ured za UNPROFOR Vlade Republike Hrvatske. Uz ostalo, taj Ured omogućava pripadnicima mirovnih snaga UN snažanje u Zagrebu i pruža im sve potrebne informacije.

GENERAL NAMBIAR DOSELIO U ZAGREB

Zapovjedništvo UNPROFOR-a na čelu s generalom Satishom Nambiarom je sredinom kolovoza dovršilo selidbu u Zagreb, gdje je za njihovo sjedište izabran bivša vojarna »Kumrovec«.

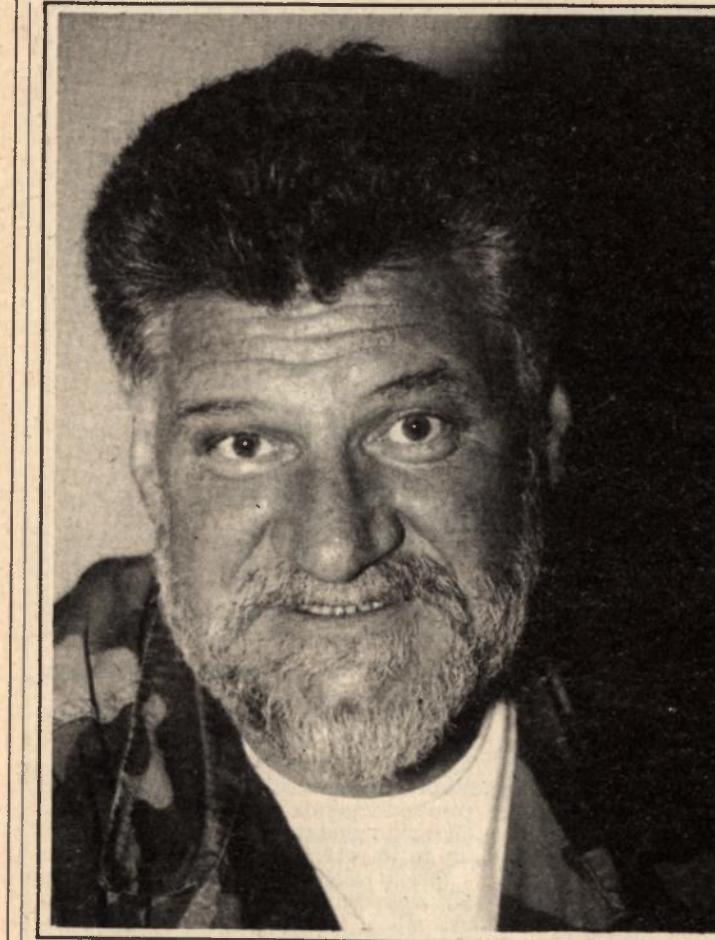
Tamo je premještena i dosadašnja logistička baza UNPROFOR koja je bila na zagrebačkom aerodromu, te Ured za UNPROFOR Vlade Republike Hrvatske. Uz ostalo, taj Ured omogućava pripadnicima mirovnih snaga UN snažanje u Zagrebu i pruža im sve potrebne informacije.

Tako je konačno napravljeno ono što su mnogi već dugo očekivali, da zapovjedništvo mirovnih snaga UN, nakon prisilnog odlaska iz Sarajeva, iz glavnog grada zemlje agresora konačno doseli u glavni grad napadnute zemlje.

U vojarni u Črnomercu dočekale su ih temeljito preuređene i obnovljene prostorije, prilagodene njihovim potrebama pa im je jedino nedostajalo dovoljno uredskog namještaja. Ali i taj problem je ubrzo riješen, tako da je za nekoliko dana cijela vojarna potpuno osposobljena za svoju namjenu. Kako bi što efikasnije radili svoj posao, neophodni su im helikopteri pa su hrvatskim domaćinima predložili da u vojarni izgrade i mali heliodrom.

Z. B.

ŽELJKO BUKŠA

ČAST I SLAVA HRVATSKIM VOJNICIMA

O ustrojstvu Hrvatske vojske, o ratu u Bosni i Hercegovini, o UNPROFORU i o osobnim iskustvima domovinskog rata razgovarali smo s general bojnikom Slobodanom Praljakom, pomoćnikom ministra obrane RH

Kada kažemo Hrvatska, kada mislimo o Hrvatskoj u domovinskom ratu ponajprije mislimo na hrvatske vojниke koji su najizravnije stvarali ovu Hrvatsku koju danas imamo. Domovinski rat i borba za slobodanu Hrvatsku iznjedrili su mnogo velikih ljudi bez obzira bili oni samo vojnici ili zapovjednici, bili na bojišnici ili u pozadini. Mnogi od njih nikada nisu bili vojnici, nisu ze to zvanje školovani, a pokazali su se izuzetno uspješnima. Jedan od njih je general-bojnik Slobodan Praljak, čovjek koji je upotrijebivši i iskoristivši sve svoje bogato životno iskustvo koje bi, kako sam kaže, stalo u podeblji roman, svoje znanje steceno na tri fakulteta, uz tvrdoču i upornost koju mu je podarila njegova rodna Hercegovina, među prvima stao u obranu Hrvatske. Iz vremena prije rata pamtim ga kao redatelja i scenarista. Bio je zapovjednik obrane Sunje, a danas je pomoćnik ministra obrane Republike Hrvatske i stoga kao sugovornik zanimljiv i mjerodavan.

HV: Hrvatska je, usprkos napadima četničke jugo-vojske na dijelove Posavine, sve bliže miru. Kako vidite mirnodopski ustroj Hrvatske vojske i Ministarstva obrane?

– Između rata i mira postojat će razdoblje za koje nećemo moći biti sigurni da je mir one čvrstine kakav postoji među zapadno-europskim državama. Mir je pojam dvostrukog značenja: on se potpisuje na papiru ali i godinama stvara. Mir je proces, on nije odsjecenost od rata. Tako će i ustroj Hrvatske vojske, brojnost i uvježbanost ovisiti o stvarnom stanju stvari. Uzmite mir koji je postao prije II. svjetskog rata između Istočnog i Zapadnog bloka, mir u kojem su se te zemlje spiralno naoružavale: nikada nije proizvedeno i nakrcano toliko skupocjenog, ubojitog, sofisticiranog oružja kao u tom miru. Mir je često stanje u kojem se ne puca ali postoji stalna opasnost da vas netko napadne, a takvo stanje ne dopušta da se u Hrvatskoj ostane na desetak, dvanaestak tisuća vojnika. Tek kada je mir čvrst, onda su moguće bitnije promjene u ustroju vojske svake zemlje. U svakom

slučaju Hrvatska vojska će se ponašati prema realnom stanju stvari, s tim da će ona svakim svojim daljnjim korakom sličiti na vojske zapadno-europskih demokratskih zemalja što podrazumijeva širok skup značenja. Drugim riječima, mi ćemo se u državnom ustroju, koji smo izabrali, nastojati privljeti svijetu za koji mislimo da je najbolji od svih mogućih svjetova, pa ćemo se u skladu s tim optimumom vjećirati i ponašati. To je približavanje onome što imaju zapadno-europske zemlje a približavanje, način ostvarenja i sve drugo će ovisiti o stvarnoj ratnoj opasnosti za hrvatske prostore i hrvatski narod.

HV: Mnogo je objeda bilo na račun Hrvatske vojske i politike da se njene postrojbe bore u Bosni i Hercegovini. Vi ste te tvrdnje uvijek odlučno opovrgavali. Imate li danas što dodati?

– Nema se tu što dodati. U tim stvarima treba reći istinu iz jednostavnog razloga što je ona najbolja obrana. Ja sam bio u Hercegovini jer ja potječem odatle, i javno sam rekao da sam se tam bio nalazio, to je moje prirodno pravo koje mi nitko, ama baš nitko, pa ni Za-

pad, ne može oduzeti. O tome niti s kim pregovaram, niti mi je tko tu ravno-pravan sugovornik u smislu da me proziva, maltretira itd.

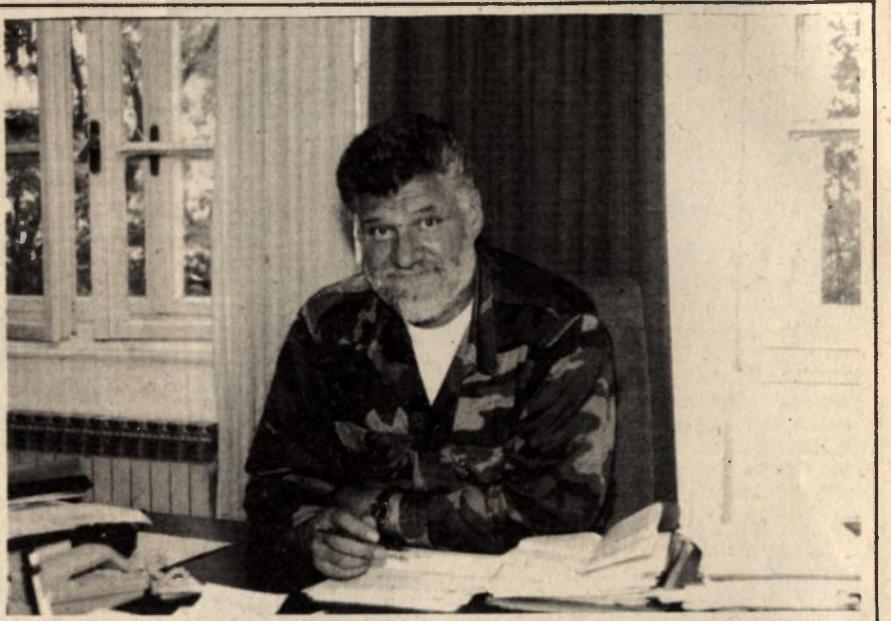
U Bosni i Hercegovini nije u znatnijem obliku bilo postrojbi Hrvatske vojske. Točnije, bila je to pokatkada kakva grupica ljudi a sve drugo, dakle 99 posto, bili su ljudi koji su rođeni tam, dakle, Hrvati koji su bili u Hrvatskoj vojski. To su ljudi koji jednostavno pripadaju prostoru Hrvatske jer su u njoj živjeli deset, dvadeset, trideset godina, pa im je to država i domovina. Tako isto je Hercegovina moj teritorij. U trenutku kada je nametnut rat tamo gdje mi je pokopan dijed, gdje mi žive roditelji, gdje mi je moje djetinjstvo i gdje žive Hrvati, onda je moje pravo na borbu prirodno pravo koje nitko nikome, pa ni meni, ne može osporiti i o tome nema razgovora.

HV: Kada smo već kod Bosne i Hercegovine, da li bi se ona bolje obranila da je prihvatile ponudu Hrvatske o vojnom savezu?

— Vaše pitanje je tehnički postavljeno. Ne bi se ona ništa bolje obranila, jer se ona na to nije spremala. Pazite, rat je biljko stanje duha. On se priprema kao realna opasnost najprije u glavi, u frontalnom lobusu, u mentalnom sklopu, a ljudi/političari, racionalno analizirajući situaciju, raščlanjujući je do kraja, morali su znati da je rat bio neizbjegjan. U povijesnim relacijama nikada ništa unaprijed nije sigurno koliko da biste dogadaje mogli predvidjeti apsolutno sigurno kao kod nekakvog fizikalnog zakona, recimo kao što kod zakona gravitacije znate da će kamen baćen s drugoga kata pasti na zemlju bez izuzetaka. Tako nešto izvjesno u povijesnom tijeku ne možete nikada znati. Ali možete s velikom vjerojatnošću i izvesnošću, s dobrom dozom sigurnosti reći: rata će biti. Stoga je logično, normalno, pametno i obvezujuće pripremati se za rat. Čak i ako su šanse za rat male, za rat se morate pripremati kao da su te šanse apsolute. To je racionalan pristup.

Uman pristup stvarima je pak onaj koji kaže hajdemo pokušati sve da do rata ne dode, da ga zaustavimo ili pokušajmo rat voditi tako da bude manje žrtava i manje razaranja. Za rat se spremaju sve zemlje. Zašto Svicarska koju nitko ne dira, Finska, Švedska, drže armiju? Zato jer je to racionalno.

Muslimani se u Bosni nisu spremali za rat. Oni su najprije probali igrati igru koja se pokazala kao neumna, napametna, neologična itd. Jednostavno rečeno, to nije politika, to nije racionalan pristup stvarima pa prema tome to nije umstveno ponašanje, to je sterilan um bez racionalnog dijela, to nije kompaktna cjelina. To je neodgovornost

prema povijesti, spram sudbine vlastitog naroda. To se tako ne radi, to nije nitko tako nije radio a mogli su viđjeti što četnici i jugovojska radi u Hrvatskoj.

Muslimani se za rat nisu spremali, pa prema tome — savez da spremali, ali je ipak značajna. Globalno gledano, rat je stao i znalo se da će ići prema smirenju.

UNPROFOR je odigrao pozitivnu ulogu. Mi smo time zaustavili rat i kre-nuli prema miru. Mir koji je tako nastupio je jedna mala stepenica od onog prethodnog rata, ali je ipak značajna. Globalno gledano, rat je stao i znalo se da će ići prema smirenju.

HV: Kako ocjenjujete ulogu UNPROFOR-a u očuvanju mira i oslobođanju privremeno okupiranih dijelova Hrvatske od srpskog agresora? Ima li Bosna i Hercegovina šansu sa mirovnim snagama UN?

— Česta je metodološka pogreška koju čini vecina ljudi a to je da su pametni šest mjeseci ili petnaest dana nakon drugih. Conrad Adenauer je jednom govorio u Bundestagu, na što je jedan mladi kolega političar skočio sav očajan govoreci: »Gospodine, niste tako jučer govorili«, na što je stariji gospodin mirno odgovorio: »Da mladiću, ali to je bilo jučer«. Drugim riječima, politika, posebno u vremenu kada se stvara država, i to država koju mnogi nisu voljeli niti željeli (jer je cijeli niz svjetskih okolnosti bio protiv), zahtjeva donošenje odluka na osnovu procjene situacije iz dana u dan. Biti u takvim stvarima pametan nakon tri mjeseca, klasična je bedastoća. To je takva metodološka pogreška koju, kada primjetim kod ljudi, znam da nisu ozbiljni promatrači povijesti i da ne znaju povijesne procese. To su ispra-

zna, netočna i metodološki pogrešna promišljanja.

UNPROFOR je odigrao pozitivnu ulogu. Mi smo time zaustavili rat i kre-nuli prema miru. Mir koji je tako nastupio je jedna mala stepenica od onog prethodnog rata, ali je ipak značajna. Globalno gledano, rat je stao i znalo se da će ići prema smirenju.

Putem UNPROFOR-a sa teritorija Hrvatske eliminirali smo golemu srpsku silu u tenkovima, bornim kolima, topovima itd. Naravno da su nešto sakrili i da je nešto ostalo i da će se oni još boriti za svoju ideju. To je neprirodno, ali tako jest. Činjenica je također da im se još ne da priznati da su poraženi i da se još neki dijelovi tomu grčevito opiru, te da sve to još uvijek traje. To što uloga UNPROFOR-a nije još pozitivnija, još korektnija i još bolja, suprotno je još razini očekivanja. Nerealno očekujemo da će sve to biti gotovo u kratkom vremenu.

Medunarodna zajednica, iako dopušta da se npr. dogovor oko Dubrovnika ne poštiva do kraja, još uvijek je moćna vršiti pritisak da do dogovora dode, a ona strana koja taj ugovor stalno ruši, pada na ljestvici medunarodnog razumijevanja. Medunarodno razumijevanje Jugoslavije bilo je vrlo visoko pedeset godina. Ne može se gomili ljudi na Zapadu, koji su takve informacije o Hrvatskoj slušali samo iz beogradskih izvora, izbiti preko noći iz glave te matrice. Hrvatska je, poštivajući ugovore, čak i pod cijenu nekih svojih psiholoških lomova, korektnom, dobro vodenom politikom u hrvatskom Vrhovnom štetu i Vladi, u svakom pogledu uspjela stabilizirati poziciju prema vani. I hrvatski narod je na izborima osjetio da

je to pravi put. Jer, stvaranje države u ovakvim okolnostima nije baš samo pušnuti prstom. Država nije kokošnjac kojeg se da sklepati za dva dana.

Trebati će se još jedna generacija dobro pomući da se dode do svega željegoga.

U ugovoru postoje dvije strane. UNPROFOR je dobio jednu stranu za realizaciju. Mi moramo našu igru odigrati do kraja, jer tako nalažu pravila.

Ako UNPROFOR ne odigra svoju partiju do kraja, nitko nama neće moći zaprijeti, a niti nas optužiti, da mi to učinimo sami. Od potpisivanja ugovora sa Vanceom prošlo je devet mjeseci za koje vrijeme je Hrvatska međunarodno priznata i politički stabilizirana. To nam daje legitimitet da tražimo od UNPROFOR-a da posao napravi onako kako smo se dogovorili i potpisali.

Ako druga strana ne uspije zbog otpora, zbog njene nesposobnosti ili zbog »igara«, posao ćemo obaviti mi, ali sada iz sasvim druge pozicije od one koja je bila 3. siječnja. Jer, UNPROFOR je »šarenog društva« u kojem neki svoj posao rade dobro, drugi loše, a treći никакo. Ima među njima i onih koji rade protiv nas. Sve se to zna i sa svim tim treba računati kao sa dijelom velike političke igre svijeta koji gleda na geopolitičku ravnotežu, različite interese, resurse itd.

Istina, ne znam kako je to zapovijedati šestom američkom flotom ali dosta toga znam iz života i iz knjiga. Znam s ljudima jer ih volim. Mislim da znam organizirati ljude. Ja ću donijeti odluku, stojim iza nje, nisam, dakle, kukavica u smislu da se iza nekoga stalno krijem. Odluka vrijedi ili ne vrijedi. To je osnova onoga što društvo očekuje od čovjeka a na osnovu tih odluka procjenjuje se kvaliteta vašeg rada. Prema tome se penjete ili spuštate, ovisno o tome vrijede li vaše odluke ili ne.

HV: Kako ocjenjujete Hrvatsku u svjetlu Londonske mirovne konferencije?

— Dobro. Londonska konferencija je potvrda svega onoga što sam rekao: hrvatskog stabiliteta, uvaženosti i jednakopravnog tretmana i odnosa u kojem se Hrvatska nalazi prema drugim državama.

HV: Billi ste vrlo uspješan zapovjednik obrane Sunje u vrijeme najžešćih napada na nju. Sada ste pomoćnik ministra obrane Republike Hrvatske, sa činom general-bojnika. Po obrazovanju ste, sa tri fakultetske diplome, sve samo ne vojnik. Kako ste i zašto postali vojnik?

— Moram vas ispraviti, jer imam i četvrtu diplomu i to konobarsku koju

HV: Da li ćete nakon konačne uspostave mira u Hrvatskoj ostati u vojsci ili se vraćate nekom od svojih civilnih zanimanja, kazalištu, primjerice?

— To ovoga trenutka ne znam, niti se uopće pitam. Posao koji smo ovdje započeli nije dovršen. Kada »kuća« bude dovršena do kraja, onda ću negdje otići, sjesti, zbrojiti saldo/konto pa vidjeti što je ostalo. Ali u ovom poslu koji još traje ja ću sudjelovati koliko mi moći dopuštaju, na mjestu na koje me postave. Ako trebam nositi stolce ja ću ih nositi, ako trebam servirati, ja ću servirati, ako trebam čistiti toaletne prostorije, ja ću i to raditi, bez ikakvog osjećaja da sam kao čovjek povrijed.

Radio bih bilo što bez ikakvih uvjeta, koliko god fizički mogu, dok »kuću« ne zatvorimo. Poslije toga ću početi misliti kapitalistički.

HV: Na kraju, što biste, generale, poručili hrvatskim vojnicima? Sto držite o njima?

— Svaki rat i sve bitke završe na vojniku. Bit američke vojske je narednik i njegovog ekipa. Tako i ja, ako sam nešto napravio, napravio sam radeći s momcima. Držim da je moj najveći vojni uspjeh da 15. siječnja, kada smo priznati na mojim linijama nije opaljeni niti jedan metak. Rekao sam mojim borcima, nemojmo trošiti, to netko mora platiti. Nemojmo potrošiti pola miliuna DEM uludo. Poslušali su a ja sam znao da smo Hrvatska vojska.

Većina hrvatskih vojnika su sjajni momci. Treba računati da svaka država ima određeni broj biološki sposobnih ljudi za borbu. Ne treba misliti da svatko može biti savršen borac. Hrvatska ih ima dovoljno da se obrani.

Mnogo ih je i poginulo. Držim da je svako razmišljanje o ratu beskrajno mučno jer vam se samo pojavljuju lica i osobe koje ste voljeli kao brata ili kao sina a njih više nema ili su invalidi.

Stoga je to najgori mogući dio života. Jedino što ga natkrilje, čini smislenim, to je da se dobiva domovina, država, da će jedanput poslije ljudi normalno živjeti, da ćemo se osjećati kao ljudi na svome, disati svoj zrak, bez onog strašnog osjećaja da vas netko kontrolira, da ste stranac u vlastitoj kući... Samo to je više od tih života, zato se ra-tuje a sve drugo je beskrajna muka.

I zato lijep pozdrav hrvatskim vojnicima, uz stihove pjesnika:

»SVA ČAST I SLAVA PRIPADA ONIMA KOJI ODLUČIŠE BRANITI TERMOPILE.«

A oni su odlučili braniti Termopile i neka im bude čast i slava i pozdrav od mene.

MIRJANA KURETIĆ

142 KILOMETRA NEMIRA

Što znači čuvati dugu i opasnu granicu u hrvatskoj Posavini iškusi je naš reporter u posjeti 131. brigadi Hrvatske vojske

Poslednjih mjeseci, pored Slavonskog Broda i brodske Posavine, i šire je područje županjske općine svakodnevno izloženo provokacijama prekosavskih četnika kao i raznom djelovanju njihovih topničkih granata. Iz dana u dan ti napadi i provokacije sve su češći i žešći. Cilj neprijatelja je potpuno jasan. Unijeti nemir, strah i nespokojsvo kod pučanstva a istovremeno isprovocirati pripadnike Hrvatske vojske kako bi uzvratila. Oni nikada nisu pravili razliku između vojnih i civilnih ciljeva, pa očito smatraju da ni ovoga puta nema potrebe praviti

iznimku. Omiljena su im poslastica gusto naseljena prigradska područja i, naravno, sam grad Županja.

Stoga pripadnici 131. Županjske brigade Hrvatske vojske, koje smo posjetili, nemaju nimalo lak ni zavidan položaj. Njihov je osnovni zadatak očuvanje i nadziranje 108 kilometara dugе granice prema susjednoj okupiranoj Republici Bosni i Hercegovini, kao i 34 kilometra granice prema Srbiji odnosno tzv. SR Jugoslaviji. Najveći dio te granice proteže se uz rijeku Savu, što već samo po sebi za neprijatelja predstavlja veliki rizik kad bi je pokušao prijeći, dok braniteljima služi kao pri-

rodna fortifikacija.

Organizirana potkraj listopada prošle godine brigada je stekla svoje prvo i sigurno najveće iskustvo tijekom prošlogodišnjih borbi za Vukovar i Vinkovce. Nepotrebno je posebno naglašavati kojom su se žestinom vodile borbe i oko ovih gradova a posebno kojom se silom i brutalnošću srpski agresor okonio na branitelje. U jeku tih najžešćih borbi pripadnici brigade pretrijeli su i najveće gubitke od početka rata. Više od 40 poginulih i oko 120 lakaši i teže ranjenih boraca pokazatelj su hrabrosti, požrtvovnosti i učinkovitosti njenih pripadnika. Od trenutka kad je

Atmosfera rata u gustim slavonskim šumama nalikuje na ratne filmove o džungli, predah ratnika 131. brigade

buknuo rat u susjednoj Bosni i Hercegovini grad Županja kao i područje cijele općine našli su se u situaciji da se moraju braniti. Ratno iskustvo stećeno na bojištima oko Vukovara i Vinkovaca sada im je i te kako dragocjeno. Doklaskom u zapovjedništvo 131. brigade u Županji, upoznajemo gospodina Iliju Kobaša, pomoćnika zapovjednika za IPD a istovremeno i sekretara obrane grada. Nažalost ne susrećemo pukovnika Franju Krežića, zapovjednika 131. brigade, koji je tog trenutka bio odsutan ali zato kroz razgovor s njegovim suradnicima i suborcima čujemo samo riječi pohvale. U njegovo odsutnosti gospodin Kobaš nam priča o povijesti brigade, njenom osnivanju, kao i branbenom putu. Za žitelje županjske općine rat nije počeo onog trenutka kad je osnovana brigada. Njeno je osnivanje bilo samo logičan slijed zbivanja na područjima istočne Slavonije koja su se odigravala u vrtlogu rata. Samim početkom rata krenulo se u stvaranje samostalnih djetalnih bataljuna koji su u tom razdoblju rata djelovali u sklopu 3. A osječke i 109. vinkovачke brigade.

Uz dozvolu i najavu gospodina Ilijе Kobaša odlazimo u obilazak obrambenih položaja koje pripadnici brigade drže uz obale rijeke Save. Na jednoj od prvih linija upoznajemo i bojnika Marka Lucića, zapovjednika 4. bojne 131. brigade. Prihvata nas vrlo susretljivo i u njegovoj pratinji krećemo na, po njegovim riječima, najistaknutiji položaj od kojega nas preko rijeke dijeli samo tristotinjak metara od četničkih položaja. Nakon poduze vožnje neasfaltiranim cestom uspinjemo se na nasip na kome zbog mnoštva neravnina usporavamo vožnju na podnošljivih deset kilometara na sat. Iako je sada vožnja daleko sporija a put duži, ne možemo se ne diviti ljepoti guste hrastove šume koja se proteže s lijeve i desne strane nasipa. U blizini svog odredišta ostavljamo vozilo i pješice ulazimo u dubinu šume. Hrastove su šume tipične za ove krajeve pa zato i ne iznenadju da je brigada za svoj znak uzela motiv hrasta. Hrastov list kao i stilizirani žir u obliku kacige predstavljaju simbol ove brigade. Atmosfera nakon ulaska u šumu pomalo podsjeća na scene iz filma o ratovima u džungli. Sunčeve zrake koje se sramežljivo pokušavaju probiti kroz guste krošnje hrastova, močvarno tlo, vlaga u zraku, sparina kao i milijuni komaraca pridonose tom ugo-

duće nam je odredište Gunja, najveće selo u općini. Smješteno na samoj obali Save jedno je od najčešćih meta četničkih provokacija. Ništa neobično uzme li se u obzir da na drugoj strani Save, odmah preko puta, leži okupirano Brčko. Od vojnika i mještana doznajemo stra-

Ilija Kobaš, pomoćnik zapovjednika za IPD: Slavonac je saživljen s hrastom!

vične podatke o masakru i progona hrvatskog i muslimanskog pučanstva. Zbog vrlo male udaljenosti i zvučnog i vizuelnog kontakta, četnici nisu mogli prikriti svoje zločine. U neizbrisivom sjecanju ostaju im noći užasa kad su iz improviziranog logora u riječnom pristaništu dopirali jezivi krikovi žena i djece. To su im bili najteži trenuci straze. Svakih pola sata smjenjivali su se užasnuti onim što se tamo dogadalo. Trenutno u Gunji boravi tri do četiri tisuće prognanika i za njih je vezana jedna tragična priča. Oba mosta koja su spajala dvije susjedne države uništena su, no tragedija je u tome što je jedan od njih dignut u zrak onog trenutka kad je preko njega prelazila velika kolona prognanika. Nemoguće je poverovati da se to dogodilo slučajno jer dobro je poznato o kakvom je neprijatelju riječ. U strahovitoj eksploziji oko 60 ljudi je izgubilo život a mnogi su teško ranjeni. Danima nakon tragedije s jedne i druge strane obale mogli su se naći razneseni komadi dijelova tijela poginulih.

Završavajući posjet pripadnicima 131. brigade Hrvatske vojske prisjećamo se riječi koje smo čuli pri samom dolasku i kojima se Županji i njihova brigada ponose. Radi se o tome da od početka rata Republika Hrvatska na području općine Županja nije uzgubila ni milimetar teritorija a isto tako bez obzira na težinu provokacija četnička noga nije nikada uspjela kročiti na njeeno tlo.

SINIŠA HALUŽAN

123. IDE DALJE!

Centar za odgoj i obuku vojnika – Požega nastao je na iskustvima 123. požeške brigade

Nakon 18-kilometarskog marša jedna se grupa hrvatskih vojnika našla u »potkovi«, okružena neprijateljem sa tri strane. Prema dojavu izviđača četverostruko jače neprijateljske snage učvrstile su položaje tako da se sprječi prodror hrvatske vojske prema neprijateljskom štabu, koji se nalazio iza potkova i na svaki ga je način trebalo zaštiti – Potkova je postavljena tako da grupa upadne u zamku. No prodror u neprijateljsku potkovu ta je postrojba Hrvatske vojske, mada slabija i brojčano i naoružanjem, zamisila kao iznenadenje neprijatelju po onome kako su akciju namjeravali izvesti jer, drugog načina da se neprijatelj slomi i da se uništi njegov štab – nije bilo...

To srećom nije bila prava ratna akcija nego taktička vježba napada i obrane jedne od satnica druge partije novaka na temeljno pješačkoj obuci u Centru za odgoj i obuku vojnika – Požega. Tu će vježbu ponoviti još jednom, noću, kaže nam satnik Ivan Pezerović – Vuk, i to nakon što uvježbaju noćno bojevo ciljanje, koje se koliko nam je poznato, organizira jedino u COOV Požega. A vježba napada i obrane, kojoj smo prisustvovali, neodoljivo podsjeća na stvarna ratna dogadanja na papučko-psunjiskom ratištu krajem prošle godine, čiji je ratni put počeo još na Plitvicama i Borovu Selu i vodio ih preko novogradiškog, papučko-psunjiskog i ostalih

Znak COOV Požega

zajedno mladost, motiviranost, inicijativa i dio stručnjaka koji su zajedno unijeli novi duh i uspešno funkcioniraju kao tim. Nema inercije stare vojske i vjerujem da će taj novi duh vrlo brzo prevladati u cijeloj Hrvatskoj vojsci. A kako je Požega kroz svoju više od sedam stoljeća dugu povijest bila, zbog svog položaja, jak vojno-strategijski centar (uz to što je bila i jako hrvatsko kulturno i vjersko središte), formiranje toga Centra je ujedno i vraćanje Požegi jednog od njenih viševječkovnih atributa.

Centar je počeo funkcionirati pod zapovjedništvom pukovnika Željka Samardžića, koji je od prvog dana formiranja R sastava ZNG, odnosno 4. bataljuna 108. brigade bio njegov zapovjednik i potom jedan od zapovjednika u 123. brigadi. Sada je zapovjednik Centra pukovnik Zvonko Peternel, također jedan od zapovjednika u 123. brigadi, koji je zajedno sa svojim pomoćnikom za psihološku propagandu i obavještajnu djelatnost, pukovnikom Miroom Kokićem, te bojnikom Dragonom Mlakarom, načelnikom IPD službe, bojnikom Željkom Loknerom i satnikom Ivanom Pezerovićem, bio naš domaćin za našeg boravka u Centru OOV Požega. Svi oni, i veći broj ostalih zapovjednika u Centru, onaj su tim o kojem je govorio general zbor Antun Tusa, a i ostali koji su došli iz drugih postrojbi uklopili su se u taj tim, isto kao i civilni, kojih je četvrtina od ukupno zaposlenih u Centru.

Centar je – kaže nam pukovnik Peternel, organiziran po NATO shemi. U njemu temeljnu pješačku obuku stječu novaci iz 13 općina istočne Hrvatske. Centar ima i specijalističku pješačku obuku, a krajem rujna počinje obuka i u specijalističkoj automoto bojni, i to za mlade vojnike iz

Pukovnik Zvonko Peternel, zapovjednik Centra i pukovnik Miro Kokić, pomoćnik zapovjednika za IPD

cijele Hrvatske, sa položenim vozačkim ispitom.

Prema podacima iz ankete provedene po završetku temeljne obuke prve partije novaka, koje nam predočava bojnik Dragan Mlakar, čak je 89 posto vojnika izjavilo da je optiči utisak o Centru izvrstan ili vrlo dobar, gotovo 80 posto smatralo je da je obuka vrlo dobro organizirana, makar je vrlo naporna i teška, a ilustrativan je podatak da je samo 8 novaka imalo problema sa prilagodbom. Prva partija novaka završila je temeljnu obuku sa prosječnom ocjenom 3,67, što djelatnicima u Centru daje optimizam za daljnji rad, no ipak pukovnik Miro Kokić smatra da može biti i bolje. Uvijek može biti bolje, kaže.

Centar je organiziran kao zapadno poduzeće: ni jedan čovjek nije višak, a od svih zaposlenih trazi se maksimalno zalaganje, stručnost i profesionalnost. No, ljudi su ljudi, i sve nije idealno, a upravo tako gdje manjka stručnosti i profesionalnosti, odmah se uočavaju »uska gria«. Jedno od njih je – prema anketi – zdravstvena zaštita, što je dvostruka šteta: i zbog novaka, a i zbog tradicije saniteta 123. brigade koji je bio izvrstan i kojemu nije bilo zamjerke. Tu se stanje nastoji popraviti, isto kao i u korištenju slobodnog vremena, jer anketa je pokazala da je većina vojnika 1. partije novaka slobodno vrijeme provodila po gradskim kaficima. Zbog toga IPD služba Centra nastoji – u novcem limitiranim granicama – osmislići to slobodno vrijeme – od 17 do 22 sata (radnim danom) pa su u tu svrhu u bivšoj kinoljetnici postavljena tri stola za stolni tenis, upravo se nastoji nabaviti i šah-garniture, organiziraju se turniri u malom nogometu, što doprinosi i boljoj fizičkoj kondiciji vojnika, a dio je vojnike uključen, prema svom izboru, u požeške športske klubove, koji su međutim i sami ograničeni i prostorom i sredstvima. Radi se i na tome da se svakoj satniji uredi društvena prostorija sa televizorom, a vojnici mogu koristiti i knjižnicu, uglavnom Gradsku jer je vojnička još prepuna jugoideologičke magle iz koje se ipak vadi dio stroge stručnog štiva, koji se, očišćen od ideologije i upotpunjeno novim saznanjima i suvremenim metodama, primjenjuje i u nastavi. No, kao i u tretiniranju vojnika, kao osobe koja misli, za razliku od propale »JNA« u kojoj vojnik nije smio mi-

Punjene »bestrzajce«; detalj s obuke

siti, razlika od jugo-vojske je i u slobodnom vremenu: prema riječima bojnika Mlakara, od 6 do 17 sati vojnik je profesionalac koji mora uložiti sve svoje fizičke i umne sposobnosti u obavljanje postavljenih zadataka, a od 17 do 22 i vikendom, on je slobodan čovjek i može svoje slobodno vrijeme koristiti kako hoće. O njegovu izboru ovisi hoće li koristiti ono što mu se nude, ili će naprostot otici kući, ako je bliže, ili u grad. I to, ili u civilu ili u uniformi – oper kako hoće.

Na njima je samima da odluče hoće li biti uzorni pa da za njima »trče požeške ili neke druge fraje«, ili će ih zbog izgreda čak morati kupiti vojna policija. Razlike u odnosu na bivšu »JNA« je i u izgledu hrvatskog vojnika. Naši su vojnici uredni, izbor frizure prepusten je njima, mogu nositi i nakit, ako im ne smeta u obuci, a nema ni onih maltretiranja kod kupanja koja su bila specijalitet »JNA« – svaka satnija ima svoje tuševe i vojnici se kupaju kada i koliko puta hoće, kada imaju vremena. Samo se jednom – ujutro – postrojavaju, uz podizanje zastave, a nema postrojavanja za odlazak na objed. A služenje vojnog roka što bliže kući dobro

Tijekom kolovoza prisegnula je treća generacija novaka Hrvatske vojske

je zbog toga što vojnici imaju manje problema s prilagodbom, a i zbog smanjenja troškova. A Požega, kao što je u ratu živjela sa svojom brigadom, tako je dobro prihvati i postojanje Centra, a i požeško je gospodarstvo našlo svoj ekonomski interes u suradnji sa Centrom. Centar izvrsno suraduje i sa TG 123. i bez njene bi pomoći bilo vrlo teško osigurati potrebna materijalno tehnička obučna sredstva. Jer, nakon što je pred godinu dana – 17. rujna 1991. godine kasarna postala vojarna, Hrvatska je vojska, ušavši u vojne objekte, našla se potpuno zapušteni u velikim dijelom uništenu infrastrukturu na razrušene objekte u koje je trebalo puno uložiti da bi ih se prilagodilo tehničkim zahtjevima za sustav obuke koji se provodi u COOV Požega; nabava materijalno tehničkih sredstava i nastavne opreme još je u toku i sustavno se rješava u suradnji sa Upakovom za obuku – kaže bojnik Mlakar.

Ponešto se rješava i invencijom, kaže što se početkom srpske agresije na razoružanu Hrvatsku, a i tijekom rata, moralno. Taj smo dan, u društvu Dragana Mlakara, Željka Loknera i Ivana Pezerovića prisustvovali i prvom probnom ciljanju iz bestrzajnog topa, 2. partie novaka u Centru, koja je položila prisesak 14. kolovoza, te njihovu prvu noćnu ciljanju. Na strelištu smo zatekli Ivicu Romštajna, zapovjednika voda BST, Ivicu Paulića, zapovjednika 4. satnije 3. specijalističke pješačke bojne i Željka Ivanićića, zapovjednika desetine i naravno, jednu desetu mladih vojnika. Nakon, po ocjeni zapovjednika i prema osobnom očevidu, dobro obavljeno ciljanje, saznajemo da je granata kojom je gadana jedna kamionska olupina, proizvedena u COOV Požega! Iz prave bojeve granate preradena je granata sa mogućnošću ispaljenja vježbovnog strelija. – Vojnici s njom postižu jednako dobre rezultate kao sa pravim granatama, jedino što su tako uštede – znatne, kaže bojnik Lokner. Naši sugovornici jedino žale što u Centru nemaju i jednog pirotehničara, jer ima situacija kada je potreban prilikom ovakvih i sličnih gadača, a onda moraju zvati pirotehničara iz MUP-a, koji je stalno zauzet, a to znatno usporava vježbanje. Dok obilazimo ostale jedinice novaka na obuci, satnik Pezerović tumači nam sustav obuke: vojnici u dva mjeseca zgušnute temeljne obuke moraju naučiti sve što ih u ratu može snaći. Koriste se iskustva 123. brigade, ali se svaka vježba razlikuje zavisno i od broja vojnika i od vježbača i od raspoloživih sredstava. Vojnik mora biti dobro kondicijski spreman što se postiže, među ostalim, kondicijskim marševima čija se kilometraža postupno povećava, a mora se naučiti snaći i oduprijeti svim opasnostima i iz zraka i sa zemlje. Nakon dva mjeseca temeljne obuke, vojnici polaze dve mjeseca specijalističke (u Požegi su to, rekosmo, pješačka i auto-moto), a potom šest mjeseci staziranju.

Kad se spustila noć odlazimo i na prvo noćno ciljanje za tu partiju vojnika. Ciljalo se po desetinama, na 100 i 200 metara, pojedinačno i rafalno. Na strelištu je bio mrkli mrak, samo su u daljinu svijeće označavale položaj meta, također napravljenih u Centru. Sa mijenjacima meta išli smo provjeriti pogotke. Vojnici su pogadali iznenadujuće dobro, a vojnik koji je rekao da mu umjesto imena napišemo samo – Rauber – objasnio je riječima: »Boje ciljamo noću nego danju jer i brada napada noću.«

KATICA BALOG

REKVIJEM ZA JUGOSLAVIJU

Nakon više od godinu dana ratovanja svijet se tek sada definitivno odrekao Jugoslavije, a Miloševićeva je Srbija na pragu nakon kojega, nastavi li istim smjerom, slijedi survanje u provalju

Prošla je i londonska konferencija, još jedan pokušaj da se diplomatskim sredstvima, a međunarodnim posredovanjem, vrati mir na prostore nekadašnje Jugoslavije. Hrvatska se delegacija s nje s pravom vratila izuzetno zadovoljna. Naime, London je doista predstavljao prekretnicu u međunarodnom položaju Hrvatske, ali i u odnosu svijeta prema ratu na prostorima bivše Jugoslavije.

Iako je inicijativa Françoisa Mitterranda koji je predložio održavanje međunarodne konferencije, čini se, bila još uvijek, usmjerena na održavanje nekog vidi državne asocijacije na ovome prostoru, London je ipak značio definitivno odricanje svjetske zajednice od ikakva ujedinjavanja nekoć država članica jugoslavenske zajednice u bilo kakvu asocijaciju. Dva su indikatora na to upućivala već dan pred održavanje konferencije. Naime, dan pred konferenciju i u Zagrebu i u Ljubljani simbolički su otvorene američke ambasade. Amerika, koja je i danas »kontrolor« osnovnih svjetskih političkih procesa, i čiji je utjecaj na globalne političke tokove neprijeporan, time je manifestirala da »cementira« postojeće stanje. Više jednostavno nema povlačenja, jer Amerika s trima državama koje je do sada priznala, uspostavlja najviši mogući oblik diplomatskih odnosa.

ODRIČE LI SE BEOGRAD KRAJINA?

To su, čini se, počeli osvješćivati i beogradski vlastodršci. Vidljivo je značajno hlađenje odnosa prema onima koje su »Jugoslovenska narodna armija« i Milošević doveli na vlast na okupiranim teritorijima Hrvatske. Kninskim je hajducima iz Beograda već odavno dat znak da su prepusteni samima sebi, jer su odigrali onu ulogu koja im je rat-

rem carinske unije zemalja na području nekadašnje Jugoslavije. Hrvatskoj i Sloveniji, koje su jednom uspostavile puni međunarodni suverenitet bilo kavno pristajanje na razinu ispod one koja je već jednom bila dosegнутa, jednostavno je bilo neprihvatljivo. Moramo, naime, znati da je stvaranje carinske unije s makro-ekonomsko točke gledišta de facto stvaranje federalne države, koja ima svoj autonomni izvor prihoda, a mora razvijati i represivni aparat za prikupljanje toga prihoda. Carington odustaje od daljnje vođenja pregovora o zaustavljanju rata najverovatnije stoga što je osvijestio da je njegova polazna koncepcija kontrapunktivna.

Hrvatska londonskom konferencijom mora biti zadovoljna i zbog toga što je izgleda definitivno u međunarodnoj zajednici odbačena koncepcija koja težeći »miru po kratkom postupku« nastoji jednačiti krivnju žrtve i agresora, a radi mira je spremna legalizirati status quo. Za rat u Bosni i Hercegovini optužba se upućuje na pravu adresu, a i nadzor granica predviđen je samo za onu Bosnu i Hercegovinu susjednu zemlju s čijega teritorija dolazi agresija, dakle samo Srbiju. Srbiji je, nadalje, savim jasno dato do znanja da se nikakvi rezultati teritorijalne ekspanzije postignuti u ovih godinu dana rata neće uvažavati.

ODRIČE LI SE BEOGRAD KRAJINA?

To su, čini se, počeli osvješćivati i beogradski vlastodršci. Vidljivo je značajno hlađenje odnosa prema onima koje su »Jugoslovenska narodna armija« i Milošević doveli na vlast na okupiranim teritorijima Hrvatske. Kninskim je hajducima iz Beograda već odavno dat znak da su prepusteni samima sebi, jer su odigrali onu ulogu koja im je rat-

nim scenarijem bila namijenjena. Sada se isto dešava i Hadžićevim drugovima. Hadžić je, doduše, bio u Londonu, ali nije pripušten u glavnu konferencijsku dvoranu. Ovoga puta »Jugoslovenskoj delegaciji nije padalo na pamet da ga uključe u svoj sastav, niti su se oni posebno zalagali za reprezentiranje »Krajina«. Sjetimo li se situacije s početka rata jasno je do kakve je promjene došlo. Pozicija Hadžića vidljiva je i iz načina na koji su mu se nakon njegova »demonstrativnoga« napuštanja konferencije (iako je na njoj bio tek puki promatrač, pa njegovu »demonstraciju« nitko ozbiljan nije ni primijetio) obratio novinar Televizije Beograd. Ovaj ga je upitao za poziciju Srba u Hrvatskoj. Znamo li da je TVB glasnogovornik oficijelne srpske politike, pitanje o Srbima u Hrvatskoj najava je da se Beograd, makar i radi manevra, nastoji odreći »Krajina«. Hadžić, naravno, odbija govoriti o položaju Srba u Hrvatskoj, jer kaže da o njemu ne zna ništa, za razliku od Srbija u »Krajinama« koje navodno predstavlja, ali rascjep je najavljen.

Zanimljiva je ponuda »premijera SR Jugoslavije« Milana Panića hrvatskoj delegaciji za sklapanje sporazuma koji bi obuhvaćao momentalno povlačenje agresorske vojske sa hrvatskoga teritorija. Naravno, u toj je ponudi vjerojatno, u skladu sa srpskim levantinizmom, samo područje dubrovačke općine, a drugdje na okupiranim teritorijima, vjerovatno bi rekli Srbi, vladaju lokalne formacije »teritorialne obrane« i »milicije« koje »Srbija ne kontroliše«. Ipak bez obzira na to i ova ponuda mnogo govori. Srbi su, izgleda, shvatili da im više ne samo da nije sigurna vladavina nad onim područjem koje su osvojili ratom, već da upitna postaje i dominacija nad onime čime se ušlo u

Srbijanska politika etnocida u BiH bila je čvorna točka preko koje međunarodna zajednica više neće prelaziti

rat. Naime, međunarodna se zajednica počela prisjećati da su i Kosovo i Vojvodina imali status posebnih državnih jedinica, sa visokim stupnjem političke autonomije, koji se tek neznatno razlikoval od samostalnosti republika. Srbija je državnim jedinicama, koje su bile tek formalno u njenome okviru, a zapravo u velikoj mjeri autonome i direktno vezane sa federalnom razinom vlasti u zajedničkim poslovima, njihovu autonomiju ugušila nasilno. Danas se stoga postavlja pitanje i toga nije li Srbija samo ono što smo poznavali u granicama »uze Srbije« i otkuda je krenula Miloševićeva agresija nakon u Hrvatskoj već zaboravljene »8.

sjednice«. Dodamo li tome da su se počeli javljati neki tragovi nacionalne svijesti Crnogoraca, svijesti o dugovječnosti njihove nacionalne države koju im je prvi put oduzeo Karadžorović, a drugi put Milošević.

LEVANTINSKI MANEVRI

Nadalje, jedna je frakcija u srpskoj vlasti osvijestila da bi međunarodna blokada mogla biti dugotrajna i teška, a da ono što Srbija naziva Jugoslavijom nije državna tvorevina koju bi bilo tko priznavao. Stoga je hitno potrebno izvesti neki novi levantinski manevr kojime bi se svijetu zamazale oči i tako barem donekle probila blokada.

Srbiji prijeti da se ponovno uskoro nađe u okvirima »beogradskoga pašaluka« i Panićev pokušaj sporazumijevanja, za Srbiju je de facto racionalan, jer ako bi se njime i odreklo od bilo kakvih rezultata ratnoga osvajanja, ipak Srbija ne bi ostala u svojim prirodnim granicama, već bi to bila »Velika Srbija«.

Panić je, čini se, shvatio još jednu stvar. Londonska je konferencija bila vjerovatno zadnje međunarodno diplomatsko angažiranje na ovome prostoru. Slijedit će jedna od dviju mogućnosti. Prva je mogućnost vojna intervencija međunarodnih snaga protiv agresorske zemlje, a tada bi Srbija ne samo ostala bez svojih »ratnih trofeja«, već bi u »budućnost« morala krenuti iz ruševina. Druga je varijanta još opasnija za Srbiju, a možda je dugoročno učinkovitija i bolja za uspostavljanje harmonije na balkanskome poluotoku. To bi, naime, bilo prepustanje zemljama ovoga područja da same razriješe probleme na svome području, da same obračunaju s agresorom. Ako do otvorenoga rata i masakara kakvi se danas dogadaju u Bosni dode i na Kosovu, Albanija neće stajati po strani. Njezin predsjednik Berisha, koji jest čovjek demokratskoga profila, jasno najavljuje da bi u tome slučaju Albanija zaštitiла svoje sunarodnjake. Turci su najavili spremnost da se vojno angažiraju u zaštiti Muslimana Bosne i Sandžaka. Bugarska je razvila odnose solidarnosti s Makedonijom, iako bi Srbija nasrnula na ovaj teritorij, ni Bugari ne bi ostali po strani. Madari su vitalno zainteresirani za poziciju svoje manjine u Vojvodini i obavezni su da brinu o njenoj zaštiti. Pozicija Hrvatske svakome je jasna, a jasno je i to da teritoriji pod okupacijom moraju što prije biti vraćeni svojoj državi.

Srbiji se, dakle, ne piše dobro, a Panić, koliko god klaunovski izgledao, ima i crtu real-političara, koji spašava što se dade spasiti. Milošević, međutim, čini se, neće biti spreman na takva »spašavanja« svojih dostignuća. I odmah nakon Londona pokreće i postupak uklanjanja Panića. U ovome trenutku još nije posve jasno radi li se opet samo o hinjenome sukobu koji treba da zamagli unutar srpske odnose i prikaže nepostojće razlike, ili je sukob stvaran. Padne li Panić Milošević i njegova »Jugoslavija« definitivno su prekoraciili onaj prag nakon kojega slijedi provalja i uništavanje u prah i pepeo.

DAVOR GJENERO

HRVATSKI SINDROM - IZMEĐU PSIHOLOGIJE I SENZACIONALIZMA

»Vijetnamski sindrom« u svojoj navodnoj hrvatskoj inaćici spominju i civili i vojnici, stručnjaci i laici, a da gotovo svatko od njih pod tim nazivom misli na nešto drugo

Kada u svakodnevnim razgovorima navješćuju pojavu »vijetnamskog sindroma« i kod naših vojnika, nazivajući ga za tu priliku »hrvatskim sindromom«, neki misle na povećani alkoholizam ratnika, drugi na neke obiteljske probleme povratnika s bojišta, povećanu agresivnost koju može izazvati nedužan smiješak kao i gruba riječ, a treći na posebna prava i privilegije koje će ratnici tražiti zbog svojih ratnih zasluga.

»Vijetnamski sindrom« dio je promjena u doživljavanju i ponašanju boraca, izazvanih neposrednom uključenošću u ratne operacije. Sve promjene doživljavanja i ponašanja, koje se pojavljuju po povratku s bojišta, traže određeno vrijeme i otežavaju prilagodavanje ratnika civilnom životu, poznate su kao post-traumatska stres reakcija.

»Vijetnamski sindrom« zapravo je popularni naziv za skup misli, čuvstava, doživljaja i ponašanja koje je pojedinac stekao tijeko-

kom boravka na bojištu. Taj sklop doživljavanja i ponašanja omogućavao je ratniku uspješnu borbu i preživljavanje na ratištu, ali ustrajanje u istim oblicima ponašanja i nakon povratka s ratišta, značajno otežava prilagodbu svakodnevnom, civilnom načinu življena.

Korisni i prikladni načini doživljavanja i ponašanja na ratištu uključuju: brzo i točno donošenje odluka, pomanjkanje čuvstvenih reakcija (tzv. čuvstvenu »obamlost«), povećanu budnost i napetost, aktivnu srdžbu prema neprijatelju, te sudjenje i procjenjivanje drugih ljudi u tzv. »crno-bijelo tehničici«.

Brzo i točno odlučivanje je nužno, jer sva-

ko pogreška u prosudbi situacije ili akcije može uzrokovati gubitak ljudskih života ili teška ranjavanja.

Tako nastaje povećana osjetljivost na vlastite i tude pogreške, koje se ne oprštaju i na koje se često vrlo agresivno reagira. Iako je neprihvaćanje pogrešaka prikladno za ratnu situaciju, u civilnom životu pojedinac, koji nema razumije-

vanja za tude ili vlastite pogreške, pričinjava i sebi i drugima niz poteškoća.

Izloženost životnoj opasnosti, smrti i ranjavanju suboraca i civilnog pučanstva, mnogi vojnici mogu podnijeti tek kada se naviknu sasvim zatomiti vlastite osjećaje, kada na neki način čuvstveno »zamru«, pa ih više ne pogoda ono što se oko njih događa. Pomanjkanje čuvstvenih reakcija pomaže prilagodavanju pojedinca na borbu i opasnost, ali gotovo onemogućava normalne, svakodnevne meduljudske odnose u kojima obitelj, prijatelji, suradnici i znanci očekuju ljubav i razumijevanje, naklonost i simpatiju.

Srdžba i bijes tijekom borbe na neki način pomažu u prevladavanju straha od smrti i ranjavanja, daju osjećaj snage i sigurnosti da će se preživjeti i ova bitka i ovaj rat. Srdžba je često prilagođeni oblik ponašanja u ratu, koji je kao takav agresivna situacija, ali povećana razdražljivost u svakodnev-

nom životu narušava ili čak onemoguće skladne meduljudske odnose.

Sudjelovanje u ratnim akcijama zahtjeva povećanu budnost i napetost, usmjerenost na svaku promjenu u okolini, svaki šum ili kretnju. Povećana budnost na ratištu važna je da bi pojedinac preživio sve opasnosti kojima je izložen i ispunio sve svoje vojne zadace. Međutim, u svakodnevnom civilnom životu opasnost više ne vrea na svakom koraku, ljudi s kojima dolazi u dodir nisu potencijalni neprijatelji, a većina situacija u kojima se nalazi predvidive su i sigurne. I tako ono što je bilo izrazito korisno na bojištu postaje izrazito štetno u civilnom životu.

I konačno, ratnici na ratištu počinju misliti u tzv. »crno-bijelo tehničici«. Svjet se dijeli na prijatelje i neprijatelje, pa »tko nije s nama taj je protiv nas«. Kao posljedica takvog mišljenja pojavljuje se i »crno-bijelo povjerenje«, pa se nekim pojedincima može potpuno vjerovati (povjeriti čak i vlastiti život), a nekim se ne može uopće vjerovati. U takvom načinu mišljenja nema »sivo« zona, niti nikakve »zlatne sredine«. Na ratištu se ne može relativizirati povjerenje, pa nekome vjerovati »samo malo« ili samo u nekim situacijama. Taj »crno-bijeli« pristup kod mnogih se povratnika s bojišta zadržava i nakon prestanka rata, pa i dalje ljudi dijele u »dobre« i »zle«, pri čemu su »dobri« najčešće samo oni koji su s njima zajedno prošli kroz ista ratna iskustva. Povratnici s ratišta zaboravljaju da su prije rata i sami vjerovali da su svi ljudi mješavina dobra i zla i da svatko od nas ima nekih vrlina u nekih marna. Apsolutistički način mišljenja kojeg su stekli na bojištu donose sa sobom i u civilni život, što i njima samima, a i njihovim bližnjima, pričinjava niz poteškoća. Uz takav način mišljenja, povezan s nesposobnošću prihvatanja tudihih ili vlastitih pogrešaka, vežu se često i nerealistička očekivanja onog što ih čeka kada se vrati s bojišta kao hrabri ratnici, koji su izložili svoj život u borbi s neprijateljem.

Kuznetno opasna, teška i bolna iskustva s ratišta omogućuju većini ratnika da vrlo brzo steknu način mišljenja i ponašanja koji im pomaže da se učinkovito bore i prežive. Ali upravo snaga tih doživljaja na ratištu kao da na neki način učvršćuje sve te načine doživljavanja i ponašanja koji u civilnom životu ne samo da više nisu potrebni, već su štoviše izrazito štetni.

Ustrajanje u načinima mišljenja i ponašanja, stečenim na ratištu i nakon povratka u civilni život, dovodi do čestih sukoba, pokušaja rješavanja svih problema agresivom (verbalnom ili fizičkom), pretjeranom očekivanju o zahvalnosti civila koje su borci branili svojim životima, o lakom rješavanju svih egzistencijalnih problema (npr. posao, stan i sl.).

Učestalom i intenzitet takvih reakcija ovisi o ratnim iskustvima (dužina boravka na ratištu, izloženost smrtnoj opasnosti, prisustvovanje umiranju i ranjavanju suboraca, civila...), ali i o uzrocima samog rata i stavovima pučanstva prema ratu i povratnicima.

pio, očekujući s ponosom njihov povratak. Naši se vojnici zaista vraćaju s ratišta kao heroji, a svi smo svjesni da smo samo zahvaljujući njihovoj požrtvovnosti uspjeli ostvariti hrvatsku državu.

Vijetnamski su se veterani vratili u svoju netaknutu, bogatu domovinu, koja se stidjela rata u koji ih je poslala i koja je što brže željela zaboraviti taj krupni neuspjeh. Od te su domovine mogli očekivati velike povlastice kao naknadu za sve kroz što su prošli. Iako su im u glavnom sve te povlastice i dane, nije im pruženo odobravanje za njihovu borbu, nisu dočekani kao heroji, nije bilo ni zahvalnosti ni poštovanja u brzi koja im je iskazana kao pripadnicima američke armije. Njihovi bližnji nisu kroz tih dugih sedam godina i sami bili izloženi u ratu ni oskudici, a zbog neodobravanja samog rata, nisu se htjeli ni uživljavati u problemu veterana.

Naši se ratnici vraćaju u obranjenu, ali razrušenu i osiromašenu domovinu, u kojoj svatko, od djeteta do starca, cijeni njihovu borbu, dijeli njihovu tugu za izgubljenim životima, pati zbog mnogih ranjenika i invalida i spremjan je sve učiniti da im pomogne nastaviti život tamo gdje je ratom prekinut. Hrvatska je puna prognanika i izbjeglica, rijeno je gospodarstvo velikim dijelom uništeno, a svi su njeni stanovnici u manjoj ili većoj mjeri pogoden ovim ratom. Naši ratnici neće odmah moći dobiti sve materijalne pogodnosti koje su pružene veteranima vijetnamskog rata, ali će svugde naći na klonost i poštovanje svih čije su živote i imovinu obranili.

Možemo li i trebamo li i mi sada očekivati pojavu »hrvatskog sindroma« kod naših ratnika ili će im zajedništvo u koje se vraćaju, zahvalnost i poštovanje svih građana Hrvatske pomoći da zaborave svoja teška ratna iskustva i spremno se uključe u obnovu razorenog nam domovine?

Bit će svakako ratnika koji će se teško priviknuti na civilni život, proganjeni sjećanjima na užase koje su doživjeli. Bit će onih koji se neće odmah moći oslobiti svih onih oblika ponašanja, koji su im omogućili da prežive sve ratne strahote. Pa ipak, za očekivati je da će sve to biti prisutno u mnogo manjoj mjeri nego kod vijetnamskih ili afghanistanskih boraca, te da će i mnogo kraće trajati.

Razorenu i osiromašenu zemlju treba obnoviti, prognanike vratiti na razrušena ogњišta. Za razliku od bogate Amerike, koja više nije znala što bi sa svojim vijetnamskim borcima, Hrvatska treba svakog svog ratnika, svakog svog invalida i svakog svog prognanika, da zajedno izgradimo, konačno oslobođenu, domovinu. Domoljublje, hrabrost i ustrajnost kojom su naši ratnici branili Hrvatsku treba sada usmjeriti na izgradnju oslobođene domovine u kojoj nitko neće zaboraviti žrtve i patnje onih, koji su je oslobođali.

MIRJANA KRIZMARIĆ

PSIHIČKI STRES

Ratne situacije dovode do nastanka stresa

Tijekom ratnih zbivanja većina ljudi je u stanju psihološkog stresa koji se javlja kao reakcija na situacije ugroženosti s kojima se pojedinac u ratu često sučeljava. Zavijanje sirene za uzbunu, bježanje i boravak u skloništu, preleti aviona, pucnjave, vijesti o prodoru neprijatelja i sl., situacije su zbog kojih mnogi ljudi i u područjima koja nisu izravno zahvaćena borbama doživljavaju psihičke stresove. U situacijama na bojištu intenzitet stresnih zbivanja znatno je veći.

Stalna prijetnja ranjavanjem i gubitkom života, promatranje patnje i smrti drugih, život u lošim uvjetima (zima, glad, umor i inscrpljenost) situacije su na koje se ljudi teže prilagođavaju i zbog kojih mnogi u početku za borbu vrlo motivirani pojedinci odustanu i vrate se s bojišta. Najteži pak izvor stresa u ratu su smrt bliske osobe, ranjavanje i osakačenost, zarobljeništvo, izloženost maltretiranju i torturama, kao i prisustvovanje masakrima i zlostavljanju drugih osoba. Stresove rata ljudi uglavnom prihvajuju kao normalnu pojavu jer ne očekuju da se u ratu zbivaju ugodne i dobre stvari i pomalo se prilagodavaju na njih razrađujući brojne mehanizme obrane kojima ublažavaju vlastiti stres. Nada da će rat kad-tad završiti i da će poslijetoga živjeti mirno i spokojno daje im snage da prevladaju sve sadašnje teškoće i patnje. No očekivanje mirnog, spokojnog i smirenog života poslije rata za mnoge ljudi nije realna. Rat kao jedna od najgroznijih situacija kojima čovjek može biti izložen proteže svoja stradanja i u doba mira. Psihološke posljedice ratnih stresova mnogi će ljudi proživljavati i osjećati još neko vrijeme poslije rata i to upravo i najviše oni koji su i tijekom rata bili izloženi najtežim stradanjima. Budući da se u Hrvatskoj rat ne vodi samo na bojištima, već je i civilno stanovništvo stalno izloženo ugrožavajućim zbivanjima, za očekivati je da će uz bivše ratnike, poslije rata i mnogi civilni patiti od posljedica posttraumatskog stresa.

POSTTRAUMATSKI STRES

Naziv posttraumatski stres pojavljuje se u dijagnostici psihičkih poremećaja tek 1980. godine u Priručniku o nomenklaturi psihičkih bolesti u SAD. Ovaj naziv uveden je zbog pritiska vietnamskih veteranata se u dijagnostici psihičkih poremećaja prepozna i prizna tzv. »postvietnamski sindrom«. Danas se medutim koristi kao dijagnostička kategorija za sve one ljudе, bilo vojnike, bilo civilne, koji zbog ranjene proživljene trauma imaju kasnije psihičke smetnje.

Posttraumatski stres definiran je kao stanje koje se očituje u ponovnom proživljavanju traumatskog doživljaja, a praćeno je simptomima kao što su poremećaji spavanja, osjećaj krivnje zbog preživljavanja, poteškoće u koncentraciji, izbjegavanje aktivnosti koje pobudjuju sjećanja na traumatski doživljaj, pretjerani oprez i brojni drugi.

SIMPTOMI POSTTRAUMATSKOG STRESA

U dijagnostici ovog poremećaja osnovni kriteriji su postojanje sljedećih simptoma:

- da se doživljena trauma ponovno proživljava u mislima i snovima
- da postoji obamrlost u reakcijama prema vanjskom svijetu
- da postoje najmanje dva od slijedećih simptoma:
 - pretjeran oprez (uplašenost)
 - poremećaj spavanja
 - osjećaj krivnje radi preživljavanja
 - teškoće u koncentraciji
 - izbjegavanje aktivnosti koje izazivaju prisjećanje traumatskog događaja

- pogoršanje simptoma pri izloženosti dogadajima koji nalikuju na proživljeni traumatski doživljaj.

Uz ove simptome mogu se javiti i brojni drugi: teškoće s pamćenjem, napetost i zabrinutost, razdražljivost, osjećaj nemira, agresivno ponašanje, nepovjerenje u druge ljude, potisnost, gubitak interesa za socijalne aktivnosti, izražena smetenost, stalna ogroženost i samoubilačke misli.

HRVATSKI VOJNIK

Iz uvida u ove simptome jasne su i teškoće u dijagnostici posttraumatskog stresa. Naime, mnogi simptomi posttraumatskog stresa mogu biti i simptomi drugih psihičkih poremećaja, a najsličniji su simptomima anksioznih i depresivnih neuroza.

UZROCI POSTTRAUMATSKOG STRESA

Uzroci posttraumatskog stresa mogu biti raznolika traumatska zbivanja koja se najčešće dogadaju u ratnim uvjetima, iako i u doba mira razna zbivanja mogu dovesti do posttraumatskog stresa. Najčešći uzroci posttraumatskog stresa tijekom rata su stalna izloženost pogibelji, izloženost batinama i zlostavljanju, izloženost saslušanjima, tjelesno zlostavljanje, zarobljeništvo, prisustvovanje zlostavljanju i maskiranju drugih, izloženost »pranju mozga« tj. nasilnom preodgajanju, prisustvovanje pogibiji drugih osoba. Uzroci posttraumatskog stresa kod civilnog stanovništva u doba mira najčešće su teške nesreće, prirodne katastrofe i prisustvovanje ozljedivanju i smrti druge osobe. Simptomi posttraumatskog stresa mogu se javiti odmah ili kasnije (obično šest i više mjeseca nakon trauma).

Trajanje simptoma može biti različito. Kod najvećeg broja osoba simptomi ne traju duže od godinu dana. Međutim, koliko dugo će biti prisutni ovisi o broju, intenzitetu i trajanju traumatskih zbivanja. Ljudi koji su bili izloženi većem broju vrlo jakih traumatskih zbivanja mogu osjećati psihičke posljedice nekoliko desetaka godina.

INTENZITET SIMPTOMA

Istraživanja kojima se pokušalo utvrditi postojanje rizičnih činitelja koji neke ljudi više predisponiraju na pojavu simptoma posttraumatskog stresa pokazala su da brojne demografske karakteristike (dob, spol, obrazovanje) i osobine ličnosti, nemaju velikog utjecaja na pojavu posttraumatskog stresa, već da je odlučujući činitelj intenzitet i trajanje samog traumatskog događaja. Sto je traumatsko zlostavljanje intenzivnije, što je više povezano s ostalim pratećim traumatskim zbivanjima, što duže traje to je i vjerojatnost pojavljivanja posttraumatskog stresa veća. Najugroženije skupine kod kojih se posttraumatski stres najčešće javlja su ratni zarobljenici, svjedoci i žrtve mučenja. Simptomi posttraumatskog stresa jače su izraženi kod osoba mlađe dobi, kod teško izgladnjelih osoba, kod osoba koje su tijekom zarobljavanja bile ranjene i kod žrtava odnosno svjedoka tortura. Najprediktivnija varijabla za prognoziranje težine simptoma posttraumat-

skog stresa je izgladnjelost tj. veliki gubitak težine (35% ili više od prijašnje tjelesne težine). Na intenzitet simptoma posttraumatskog stresa značajno utječe situacija u kojoj se pojedinac nade poslije povratka iz rata. Dobra socijalna podrška i razumijevanje od strane obitelji i drugih osoba pridonosi ublažavanju simptoma. Iskustva iz vietnamskog rata pokazuju da najveće teškoće imaju ljudi koji nakon povratka iz rata ne nailaze na podršku obitelji i društva i ne osjećaju zahvalnost drugih za njihova zalaganja i žrtve.

NAČINI UBLAŽAVANJA STRESA

U prevenciji pojavljivanja, kao i pri ublažavanju postojećih simptoma najvažnije je uspješno uklapanje pojedinca u obiteljsku, socijalnu i radnu sredinu bez obzira na njegove eventualne nesposobnosti prouzročene ratom. Va-

žno je da najbliža socijalna okolina razumije što se i zašto s osobom događa i da znaju kako joj mogu pomoći.

Osnovna načela pomoći sastoe se u pokazivanju brige i suošćenja, nastojanju da se spoznaju i shvate bolesnički problemi i u nastojanju da se smanji njegov otpor u izražavanju vlastitih traumatskih iskustava i osjećaja. Cesto je teško postići odnos povjerenja između bolesnika i osoba koje mu žele pomoći zbog njegove nespremnosti da priča o svojim traumatskim iskustvima. Uz to mnoge osobe sa simptomima posttraumatskog stresa smatraju da su postojeći simptomi odraz njihove slabosti i bojažljivosti. Važan terapijski zadat je uvjeriti ih da simptomi nemaju nikakve veze s njihovim nedostacima.

Zanemarivanje simptoma posttraumatskog stresa može dovesti do velikih problema u obiteljskom životu, na poslu i općenito u odnosu pojedinca i

njegove socijalne sredine. Mnogi ljudi koji su doživjeli traumatska iskustva skloni su alkoholu, uživanju droge, iskazivanju agresije prema drugima, čime i sebe i svoju obitelj dovode u situaciju socijalne izolacije. Iako najveću ulogu u davanju socijalne podrške osobama koje su proživjele traumatska iskustva imaju njima bliže osobe, u slučajevima težih i dugotrajnijih simptoma potrebna je profesionalna pomoć.

Kao dugoročni program pomoći osobama koje imaju simptome posttraumatskog stresa preporuča se grupna terapija, obiteljska terapija, profesionalno savjetovanje, edukacija u cilju spriječavanja alkoholizma i drugih ovisnosti, te rekreativna terapija. Programi zaštite moraju obuhvatiti medicinske i psihološke rehabilitacijske aspekte.

MLAĐEN HAVELK

STRES U BORBI

O organizaciji psihijatarsko-psihološke skrbi u Hrvatskoj vojsci razgovarali smo s dr.

Vladom Jukićem, pročelnikom

Odjela za duševno zdravlje

Glavnog stožera saniteta

Odjel za duševno zdravlje pri Glavnom stožeru organiziran je u mjesecu kolovozu 1991. godine na bazi programa koji su predložili voditelji psihijatrijskih ustanova u Zagrebu. Zadaća Odjela je bila organizirati i koordinirati cijekupnu psihijatrijsku zaštitu u Hrvatskoj tijekom rata. Regionalni odjeli su osnovani u Osijeku, Rijeci, Splitu i Puli.

Stručnjaci u okviru odjela radili su na velikom broju bojišnica: preventiv-

no su radili na obrazovanju zapovjednika, jer je po prihvaćenom načelu zapovjednik glavni »psihoterapeut«, a radili su, naravno, i bataljunski liječnici i liječnici opće medicine.

Djelovanje Odjela očitavalo se u području psihološko-psihijatrijske skrbi: hrvatskih vojnika, prognanika i djece.

Psihološko-psihijatrijska skrb hrvatskim vojnicima pružena je u sklopu psihološko-psihijatrijske zaštite borača na terenu (djelovale su pokretnе psihijatrijske ekipi), pružana je psihološki slom u slučaju šoka izazvanog

ZNANSTVENI KRITERIJI ZA UTVRĐIVANJE NAKNADNOG PSIHIČKOG POREMEĆAJA

borbom odvija u četiri faze. U prvoj fazi pojačana je anksioznost i strah različitog intenziteta. Za drugu fazu karakteristično je povećano povjerenje u oružje, suborce. Tjelesne reakcije (povraćanje, znojenje, jaka žed i sl.) svedene su na stupanj na kojem ne ometaju sposobnost obavljanja zadatka. U trećoj fazi već se javlja iscrpljenost, spava se samo po danu, te se javljaju simptomi straha iz prve faze. U četvrtoj fazi javlja se bespomoćnost, ravnođnost i tromost.

Principi liječenja vojnika s izraženom reakcijom na stres u borbi mogu se svesti na tri točke: psihički promijenjen vojnika potrebno je zbrinjavati i liječiti što prije (što je i razlog da se pomoći pružala što bliže fronti), terapeuti svoj rad uskladjuju s ciljem da se pojedinac vrati u borbene redove, a primjenjuju se jednostavni i kratki psihoterapeutski zahvati.

U vremenskom razdoblju od kolovoza prošle godine do siječnja ove godine u regijama: Istočna Slavonija, Podravina i Moslavina, Zapadna Slavonija, Kordun i Banija, te Dalmacija, odnos ranjenih i psihotraumatiziranih bio je manji od omjera poznatog za druge ratove. Posebno je zanimljiv taj odnos u regijama u kojima su se vodile najžešće bitke – naglašava dr. Jukić jer psihičko stanje hrvatskih vojnika u Istočnoj Slavoniji, već sada se može proglašiti fenomenalnim zbog malog broja ljudi koji su tražili psihijatrijsku pomoći usprkos nadljudskim naprima kojima su bili izloženi.

Zaključno, svijest hrvatskog naroda i njegovih boraca najčešće je oružje i u psihološkoj obrani.

VESNA HAMATA

Aj Osoba je poživjela dogadaj što prelazi granice uobičajenog ljudskog iskustva i koji bi bio izrazito neugodan za gotovo svakoga. Primjerice to može biti ozbiljna prijetnja životu ili tjelesnom integritetu, ozbiljna prijetnja djeci, supružniku, bliskim rođacima ili prijateljima, iznenadno uništavanje doma ili cijele zajednice, pogled na drugu osobu koja je ozbiljno povrijedena ili ubijena u nesreći ili u nasilnom činu, odnosno nazočnost tom dogadaju.

Bj Traumatski se dogadaj uporno proživjava na barem jedan od sljedećih načina:

1. Višekratna nametljiva i mučna sjećanja na dogadaj (kod male djece ponavljanje igre u kojoj se pojavljuju sadržaji ili vidovi traume).

2. Višekratni mučni snovi o dogadaju.

3. Iznenadno ponašanje ili osjećanje kao da se traumatski dogadaj ponavlja (uključujući osjećaj ponovnog proživljavanja, iluzije, halucinacije i žive slike pojedinih dijelova dogadaja) čak i ako se pojavljuju nakon budenja ili u pijanstvu.

4. Snažna duševna bol pri izlaganju dogadajima koji simboliziraju neki vid traumatskog dogadaja ili mu slike (npr. ženu koja je silovana u liftu, pri svakom ulasku u lift oblije znoj).

Cj Uporno izbjegavanje podrazaja povezanih s traumom ili otupjelost općeg reagiranja (što nije postojalo prije traume) na što upućuju najmanje tri od sljedećih znakova:

1. Nastojanje da se izbjegnu misli ili osjećaji vezani uz traumu.

2. Nastojanje da se izbjegnu aktivnosti ili situacije koje buduju sjećanje na traumu.

3. Nesposobnost prisjećanja nekog važnog aspekta traume (psihogena amnezija).

4. Izrazito smanjeno zanimanje za značajne aktivnosti (kod male djece gubitak tek usvojenih vještina, poput navikavanja na zahod ili jezičnih vještina).

5. Osjećaj odvojenosti ili otuđenosti od drugih.

6. Ograničen raspon čuvstava (npr. nesposobnost za osjećaje intimnosti, nježnosti i ljubavi).

7. Osjećaj prikraćene budućnosti (npr. osoba ne očekuje da bi mogla imati karijeru, brak, djecu ili dug život).

Dj Trajni znakovi pojačane pobudenosti (nepostojeći prije traume), na što upućuju najmanje dva od sljedećih znakova:

1. Teskoće pri uspavljinju i spavanju.

2. Razdražljivost ili izljevi bjesa.

3. Poteškoće koncentracije.

4. Pojačana pozornost.

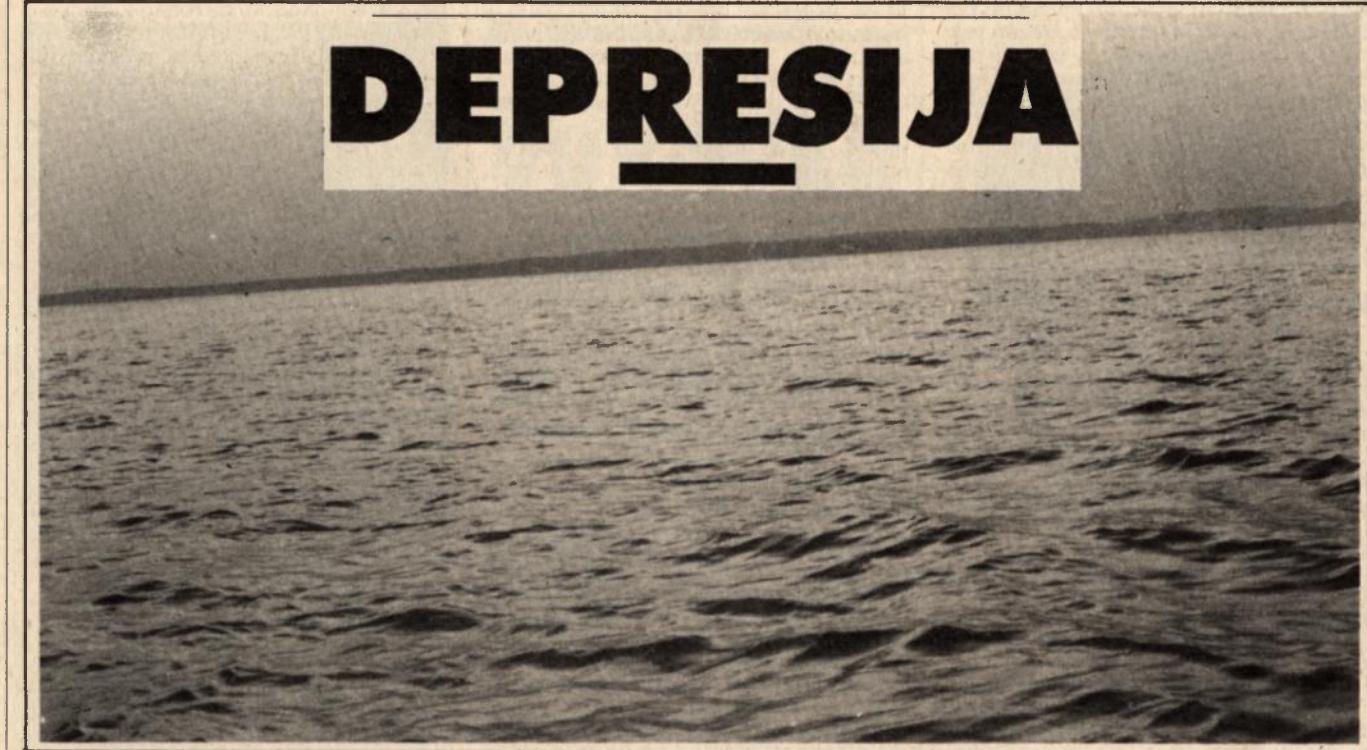
5. Izrazito trzanje na svaki sum.

Fizioološke reakcije pri izlaganju dogadajima koji simboliziraju neki vid traumatskog dogadaja ili mu slike (npr. ženu koja je silovana u liftu, pri svakom ulasku u lift oblije znoj).

Ej Trajanje poremećaja (simptomi pod B, C i D): najkraće mjesec dana.

Valja naznačiti odgodeni početak poremećaja ako su simptomi izbili najmanje 6 mjeseci nakon traume.

DEPRESIJA

O najčešćem emotivnom poremećaju i u ratu i u miru

K

ada govorimo o depresiji, samo po sebi nameće se pojmovi kao žalost, sjeta, turbonost, potištenost, koji sa svoje strane označuju različite oblike i izražajne stupnjeve žalosnog raspoloženja, pri čemu se ti isti pojmovi nerijetko u općoj ili stručnoj upotrebi prekrivaju. Sjeti za mnoge ličnosti može biti kroz cijeli život osnovno raspoloženje, upravo tipičan izražaj za dotičnu osobu te se tako označava kao melankolična (potištena, snužđena). Na drugom je polu kao stanovita suprotnost sjeti izraz teške bolesne reakcije pa se takvo stanje, odnosno raspoloženje, u svakodnevnom govoru označava kao teška depresija, koja ne mora imati neki svojim znani razumljiv uzrok.

Kod žalosti se može raditi o žalosti ili tuzi za nekim ili nečim odredenim, što je dotičnog pogodilo. Tada to postaje čuvstveno jako izražajan doživljaj sa kojim se čovjek susreće u svom svijetu. Žalost može obilježiti promjenu ličnosti za duže vrijeme, bilo da je proizašla iz reaktivnih – situacijskih, neurotskih ili uzroka vezanih za iznenadnu pojavu prave duševne bolesti.

Žalost, dakle, može nastupiti neovisno od nekog izvanjskog utjecaja, te je razmjerno brzo prepoznata kao nenor-

malno ili abnormalno stanje. Mogli bismo reći da je čovjekova povijest istovremeno pokazuje kroz žalosno raspoloženje, ustrašenost, ali i kroz turobno i ravnodušno raspoloženje.

Kao što je manifestacija depresivnog raspoloženja složena, isto tako i pitanje uzroka depresivnosti je zamršeno. Prema današnjim shvaćanjima postoje četiri osnovna uzroka depresije: **endogeni** – onaj, koji je proizašao iz nekih unutarnjih, nama za sada nedovoljno jasnih uzroka; **somatogeni** – proizašao iz nekih jasnih tjelesnih smetnji ili problema; povezani sa osobnošću i situacijskim uvjetovano. Ova posljednja dva uzroka su od posebnog značaja za nas u ratu odnosno vojski.

U ratnim događajima važne su nerotska depresija ili depresivna neuroza – ova se dijagnoza najčešće postavlja na temelju pomognog ispitivanja životopisa onoga, koji trpi, kao i situacijska depresija.

Depresija vezana za iscrpljenje

Nakon ponavljanja mučnih i neugodnih čuvstvenih pritisaka i doživljaja, nakon teških i dugotrajnih psihičkih i fizičkih napora, i uopće psihofizičkog iscrpljenja, može doći do takvog psihičkog, odnosno duševnog zakazivanja, koje je u svakodnevnom govoru

nerijetko skriveno pod neodređenim nazivom »živčani slom«. Taj oblik se prvenstveno pokazuje kroz žalosno raspoloženje, ustrašenost, ali i kroz turobno i ravnodušno raspoloženje.

U području između depresivne neuroze i depresivne reakcije vezane za iscrpljenje, nalazi se jedna posebna forma – **Depresivna reakcija u sjeni**. Prisutna je depresivnost u raspoloženju, ali prema vani više se pokazuje kao mrzovoljnost i zlovola. Ova simptomatika naročito se nalazi kod tjelesne slabosti kakvu prati produženo oporavljanje i kod istovremenog teškog dugotrajnog opterećenja. Naša ratna zbilja može uzrokovati ovakve depresivne reakcije. U toj svezi spominju se kognitivni depresivni razvoji kao reakcija na doživljaj žrtava velikih pogroma i progona kakvi su se dogadali ljudima.

Reaktivna (situacijska) depresija

Ova depresivna stanja su neposredno i uzročno povezana sa odgovarajućim dogadjajem. One su u osnovi razumljive reakcije, koje ipak u trajanju i izražaju odstupaju od istaknutih normi. S tijekom događaja mijenja se i raspoloženje, ali je ipak i nesigurna povezanost prepoznatljiva. Ovdje treba spomenuti posebno one slike depresije,

koje su poglavito praćene tjelesnim po-teškoćama, a koje imaju produžen tok. Ako ovi simptomi budu u prvom planu, a samo depresivno raspoloženje prikriveno, zamaskirano, onda takvi pacijenti — vojnici, završavaju kod liječnika raznih tjelesnih grana medicine uz upotrebu mnogobrojnih dijagnostičkih pretraga. Samo brižljivim ispitivanjem i opažanjem, mogu se razotkriti depresivna plahost i depresivno obojene brige.

Kriteriji za utvrđivanje depresije

A. Mora postojati raspoloženje, kojega karakteriziraju simptomi kao depresivan, nesretran, potlačen, beznadežan, razdražljiv, ustrašen i obeshraben.

B. Od deset kriterija mora biti ispunjeno najmanje sedam:

1. nedostatak apetita i gubitak težine (1 kg u posljednjem tjednu ili 5 kg u prošloj godini)

2. smetnje spavanja, nesanica i naročito prerano budenje kao i povišena potreba za spavanjem.

3. nedostatak energije, npr. iscrpljenost, umor ili nemir u prsimu.

4. uznemirenost ili zakočenost.

5. nedostatak interesa za uobičajene činjenice, životne sadržaje ili smanjeni seksualitet.

6. samoprijekor ili osjećaj krivice i ustrašenost, prije svega ideje krivice, osiromašenja i bolesti.

7. smanjena djelotvornost mišljenja ili smetnje u postizanju zadovoljavajuće sabranosti.

8. prisilne ideje o smrti ili samoubojstvu uključujući i želju za smrću.

9. dnevno kolebanje: u jutro lošije osjećanje i jasno večernje poboljšanje.

10. Osjećaj unutarnje praznine.

Ako razmatramo ponašanje onda se pojavljuju tri glavna uzroka u razvoju depresije: samookrivljavanje, samosazaljenje i sažaljenje drugih osoba.

1. samookrivljavanje — Mnogi od onih, koji su bili svjedoci stradanja svojih bližnjih, posebno kada je suborac stradao, postavljaju si kasnije u tijeku vremena pitanje, da li su mogli nešto učiniti, možda spriječiti smrt ili ranjanje samo višim stupnjem opreza ili pak nekim drugim potezom. Dobro je poznata ona iskustvena spoznaja da su svi veliki generali nakon bitke, tj. svi su poslije pametni. U tom uvijek iznova podsticanom vraćanju na spomenuti dogadaj javlja se velika nelagoda, neopisiva muka, osjećaj pritiska u glavi i u prsimu, zvoljnost i potištenost.

2. samosazaljenje — Vjerojatno je prvi korak do depresije upravo samosazaljenje samoga sebe. Ako se stvari ne odvijaju po našim željama i planovima, ako nije na neki način udovoljeno našim potrebama, postat ćemo ubrzano luti i gnjevni. Uporno uznavanje na vlastitim željama, na vlastitom osjećaju

ju za pravdu, čini nas neurotičnim u najmanjoj mjeri. U praktičnom životu, a posebno u ovome prljavom ratu, stvari ne mogu biti lijepše, ne mogu se idealizirati. No ne valja se sažaljavati.

3. sažaljenje drugih osoba — Pojedinač reagira žalosno, samosazalno u odnosu na druge, kada su ti isti ljudi ranjeni, oboljni ili pak na bilo koji način unesrećeni. Čovjek i sam svjedok ljudske patnje, poistovjećuje se sa drugim pojedincem ili situacijom. Gotovo da je normalno i svojim turobnim izgledom lica pokazati žal za drugim pojedincem. Čovjek, koji je potišten nad sudbinom drugih ljudi postaje i sam žalostan, potišten. Sažaljavanje drugih ljudi uništava vlastito samopouzdanje, čovjek na kraju počne mrziti i sebe i svoju okolinu.

O pružanju pomoći kod samookrivljavanja

Samookrivljavanje odvlači, preuzima veliku količinu energije i onemogućava ili za neko vrijeme smanjuje djelatnost pojedinca. Suprotno ponašanje daje puno bolje rezultate. Čovjek mora naučiti analizirati svoje postupke i samoga sebe, mora prihvati sebe onakvim kakav jest, to znači sa svim nedostacima i lošim navikama. To znači i moći prevladati tako nastale izazove. Čovjek mora naučiti praštati drugima, ali i samome sebi. Zvuči kao utjeha, da u pojedinim situacijama, koje su ispunjene samoprijekorom, treba biti blag prema sebi. Neznanje, neuspjeh ili nemoć — ne treba dozvoliti da nas preplave. Zašto se ne bi suprotstavili višom razinom samopoštovanja? Kada smo procijenili i razumijeli što je to što nas baca u očaj i depresiju, naše stanje se, već i samim tim mijenja na bolje:

O pomoći kod sažaljenja samoga sebe

Ono što nas je u ovome nepravednom ratu snašlo po svojim razaranjima nalič je smaku svijeta. Za ljude sa sela, kojima su kuće razorenje, za vojnike, koji su tijednima izloženi granatama neprijateljskog topništva, takovo stanje je nepodnošljivo. I kada o tome razmišljaju, onda to doista jest tako, a nas obuzima razočaranje i tuga. U tom žalosnom osjećaju počinjemo sami sebe uvjeravati, kako li smo jadni. I opet da bismo se obranili od navale ovakvih osjećaja moramo reći sami sebi da su sva ta zlodjela vrijedna žaljenja, razočaranja, da pokazuju zločinačku čud počinjoca, ali i u takovoj nesreći ostaje mesta za utjehu.

O pružanju pomoći kod sažaljenja prema drugima

Ljudi se po naravi svoga bića, ali još više odgojnih normi, boje neispunjena

želja svoje okoline, naročito kada su u pitanju bližnji. Intenzitet tih zahtjeva je posebno velik kod majki i supruga vojnika. U takvim situacijama ponekad i sam vojnik počinje igrati na kartu suža svoje supruge ili majke. Ne mislimo tvrditi da ti zahtjevi nisu opravdani. No, ne smije sebično podsticati osjećaj krivice kod vojnika. Iz svega toga bi proizašao važan savjet — nikada ne treba dopustiti da nas okrivljuju, ali isto tako treba izbjegavati sažaljevanje.

Gubitak (nedostatak) — osnovno je stanje u depresiji

U pokušaju pronaalaženja osnovnog simptoma (znaka) ili pak skupa simptoma, neki su autori u opisivanju došli do jednoga, kojega su dosta uspješno imenovali kao »gubitak«. Neovisno o kulturi i geografskom području pokazalo se da je upravo »gubitak« taj koji može pokriti čak do 90% simptomatičke uključene u depresiju. Pa da krename redom: — na fizičkoj razini depresivci očituju nesanicu, manjak apetita, gubljenje u tjelesnoj težini, smanjenje izlučivanja pljuvačne žlijezde, kod stolice je zatvor, gubitak seksualne želje, gubitak dobrog osjećanja; — na emocionalnoj razini radi se o gubitku radosti i zadovoljstva, gubitak interesa za neke stvari i ljude; — u području motivacija zapala se gubitak energije, zanosa i ideja, bez nade i bez pomoći; — na planu mišljenja pacijent misli da gubi misli, nema ideja, misli da je čak prazan i glup; — gubitak kontakta sa ljudima — misli da je izgubio bit svoga života, postaje nemiran; — na nivou unutarnje ravnoteže gubitak unutarnje harmonije, vidi samo negativne strane svog problema, osjeća se krimenom:

— na planu stjecanja pacijent ne vidi više uspjeha u budućnosti.

Izgubio je svaki odnos prema stvarnosti.

— na razini svoga »ja«, osjećaj gubitaka slobode, mišljenja i djelovanja, vlastita se nekontrolirano. Gubitak borbe i nade, gubitak samopouzdanja, život i svaka borba postaju besmisleni.

U depresiji mnogi pacijenti, klijenti, traže savjete o tome što učiniti, npr. ako se želi promijeniti životnu situaciju. U svakom trenutku potrebno je uz nastojati što više približiti depresivnoj osobi svaku fazu terapijskog djelovanja. Ukratko depresivni pacijenti ne trebaju banalni optimizam, nego trebaju terapeutov otvorenost za budućnost. Kao nigdje, terapeut je ovdje neka vrsta lučnošća. Takav pristup depresivcima pomaže povratiti iz osnova manjkajuće samopoštovanje. Psihoterapija sa depresivcima pozajmno je da uključi i njihove najbliže u okolini.

ŽELJKO SKOČILIC

Dr. Vesna Bosanac:

VUKOVAR VJEĆNO U NAMA

Mogla bih vam o Vukovaru pisati danima, a ipak mi se čini da ono što smo tamo preživjeli ne mogu opisati rječi. To ostaje zauvijek u nama, nitko poslije Vukovara nije isti... Ipak, najblže sam Vukovaru bila nedavno u Nemetinu i to od onog časa kad sam počela susretati naša lica koja su i nakon skoro godinu dana potpuno ista. Znam gotovo svaki detalj tortura koje su prošli, poznajem osjećaj nevjericu da će to ikad prestati; zaboljela me u duši rumena boja kože od svježih udaraca, ali prvi korak u slobodu donosi suze radosnice. Vukovar je opet tu s nama...

Proteklih 10 mjeseci kao da nije ni bilo na licima. Opet vidim onaj izraz spremnosti koji smo imali u Vukovaru, spremnosti da se izdrži do kraja, da se obrani Vukovar. Svaki udarac, svako poniženje, osjećam, učvrstilo je tu spremnost još više. Pocijepana i nečista odjeća u smotuljcima ne znači ništa, srce je još čistije, pogled odlučniji. Silna je to snaga koja se akumulirala u nama kroz Vukovar, ne samo u Vukovarcima, i samo je pitanje dana i načina na koji ćemo se vratiti.

Sretna što ih sve vidim, a tužna jer nema nikoga od onih koji su do zadnjeg dana bili s nama u bolnici; njih i dalje, uza sve neuspjehove da saznamo bilo što pouzdano, moramo tražiti, jer su svi zarobljeni živi te bi, kao i mnogi ranjenici koji su čekali evakuaciju, po svim Konvencijama morali biti zaštićeni.

Ta borba za nestale teže je od svih borbi u ovom ratu — uza sve moguće aktivnosti dala je najmanje rezultata.

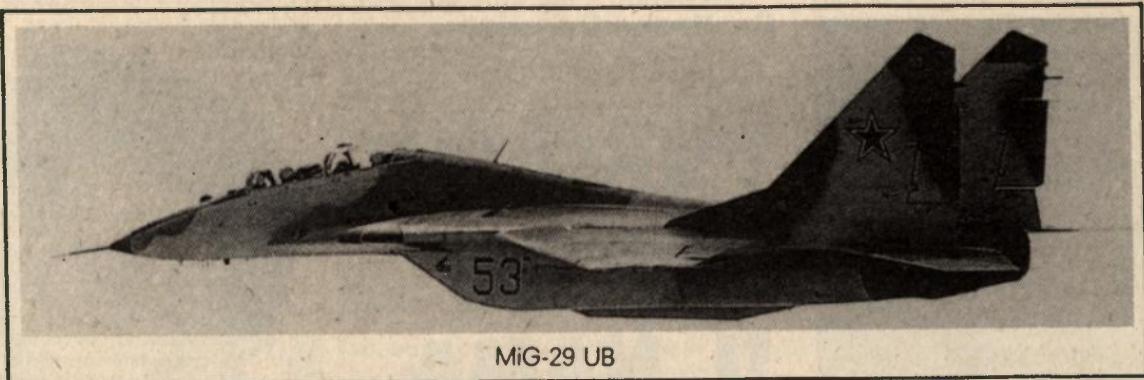
AMBULANTA ZA DUŠEVNE POZLJEDJE

Rat protiv Hrvatske toliko je okutan da rada takve psihološke okolnosti i psihopatološke reakcije za kakve u do sadašnjoj ljudskoj povijesti nema primjera koji bi mogli biti model za rad. To je razlog utemeljenja klinike za psihološku medicinsku pomoc u okviru koje se nalazi i ambulanta za duševne pozljede i oporavljanje.

Ovakva ambulanta je neophodna iz razloga što se nikad do sada u tako kratko vrijeme i na tako malom prostoru nije događalo nešto slično. Klinika je otvorena za pacijente kod kojih su nastale duševne pozljede koje ostaju za cijev život te pruža pomoći u vidu ponovnog osposobljavanja za normalan život.

Klinika se nalazi u Kispaticevoj ul. 12, a otvorena je za sve koji ne mogu sami prebroditi traume koje su proživjeli.

VESNA PULJAK

MiG-29 UB

MIG-29 FULCRUM (III.)

Iako kvalitetom nadmašuje svoje prethodnike MiG-21 i MiG-23, Fulcrum je u Zaljevskom ratu doživio tragičnu sudbinu

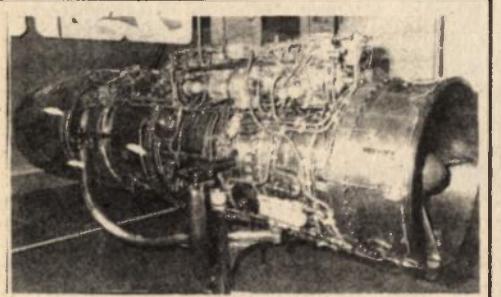
Prema navodima pilota A. Kvočura, koji se tijekom 1982. god. pridružio projektu razvoja Fulcruma, čak i pri ekstremnom napadnom katu (AoA) uz znatno bočno proklizavanje (najneugodnija kombinacija kretanja zrakoplova pri čemu je dotok zračne mase u motor vro nepravilan) motori MiG-29 rade vrlo pouzdano, a u slučaju zastoja njihovog kompresorskog sustava (učestalo pri ispitivanju sposobnosti Fulcruma da se izvuče iz neugodnog plosnatog kovita) sustav za automatsko ponovno startanje motora omogućuje pilotu da bez potешkoća uspostavi punu kontrolu nad zrakoplovom. Pogonski motori su u početku predstavljali stalni izvor pro-

blema, te su po uvođenju 29-ke u operativnu upotrebu 1983. god. zahtijevali šesterostruko češći remont no što je bilo predviđeno. No, prebrodviš razdoblje »dječjih bolesti« motora Isotov RD. 33 danas predstavlja pouzdanu sastavnicu Fulcruma, iako ne bez mana, kao uostalom ni jedan suvremeniji pogonski motor. Turboventilatorski motor RD. 33 je razvio Isotov projektni biro pogonskih aviomotora (danas poznat kao Klimov) znanstveno-industrijsko udruženje. Isotov/Klimov RD. 33 je dvoosovinski motor niskog stupnja sekundarnog opstrujavanja s četverostrukim ventilatorom fiksnih lopatica, i devetostupnim visokotlačnim kompresorom (prva 3 stupnja s varijabilnim lopaticama). Novorazvijena inačica motora posjeduje di-

gitalnu kontrolu odvijanja propulzionog procesa. Pri izradi pojedinih komponenata u radu izloženim vanrednim termodinamičkim naprezanjima korišteni su najsvremeni tehnološko-metalurški procesi. Za proizvodnju lopatica turbine koristi se tehnika direkcionih monokristalne solidifikacije. Prema navodima zapadnih pilotova koji su letjeli na 29-ki motori RD. 33 brzo i pouzdano odgovaraju na pokretanje komandi za kontrolu potiska, te da, iako nešto slabiji pri punom potisku bez forsaza, u forsazu razvijaju izuzetne performanse. Pri projektiranju motora konstruktori odlučuju o njihovoj trajnosti, životnom vijeku. Ekstremne radne temperature razvijene u režimu forsaza omogućavaju dobivanje većeg potiska, ali znatno skraćuju trajnost motora. Zapadni konstruktori prioritet daju trajnosti, a sovjetski konstruktori snazi motora uz svjesno žrtvovanje njihove izdržljivosti. Za motor RD. 33 je predviđen VIR (vrijeme između remonta) od 350 sati. Njegova težina iznosi 1217 kg, potisak 5098/8301 kg, te pruža Fulcrumu izrazito povoljan odnos težina/potisak [1:1.1], nužan za postizanje visokih letnih performansi. Upravljačke kontrole motora su hidrauličke, ali njihov smještaj onemogućuje međusobnu zamjenjivost lijevog i desnog motora. Uvodnici-zraka su smješteni ispod LERX-ova, magnuti su 9°, a napadni rub uvodnika zakošen je 35°, površina uvodnika je 0,43 m², a tunela dovoda zračne mase 0,36 m². Interna rampa vrši kontrolu dotoka zraka i formiranje udarnog vala. Mlaznice se sastoje od dva varijabilna koncentrična ringa sačinjena od pokretnih perastih segmenta. Takva konfiguracija omogućava manji IC odraz pogonskih motora i nešto tiši rad u forsazu, iako u usporedbi sa zapadnim motorima RD. 33 znatno više dimi, što je bitan nedostatak jer time protivniku olakšava njegovo uočavanje. Motorima stoji na raspolaganju ukupno 4365 l goriva u četiri interna spremnika, a MiG-29A može ponjeti još tri dodatna spremnika (dva potkrilna, jedan podprtunski) s po 1514 l goriva. Glavna

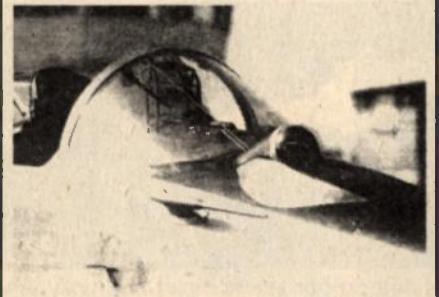
Kokpitom Fulcruma dominira HUD i analogni instrumenti

Turboventilatorski pogonski motor Isotov/Klimov RD.33

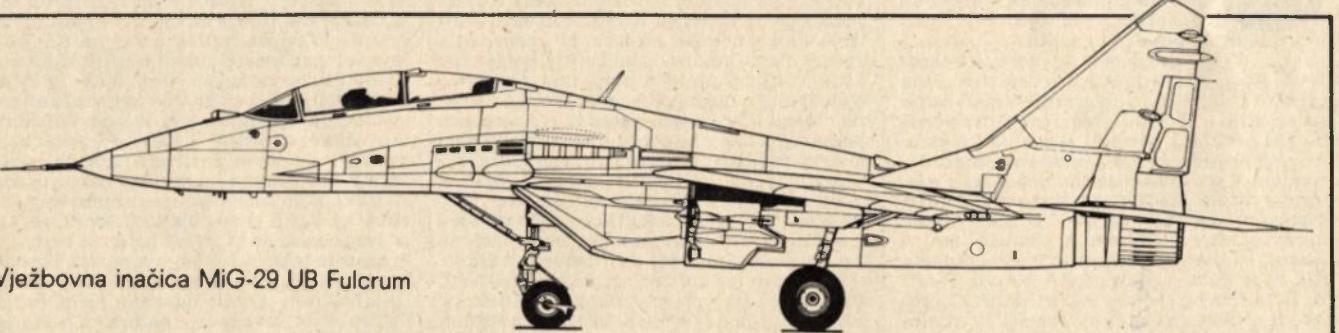
laze dvije eskadrile Fulcruma naslijedenih od bivše Istočne Njemačke, ali budući da se radi o izvoznim inačicama Fulcruma, za predpostaviti je da zrakoplovi u sklopu bivšeg Sovjetskog ratnog zrakoplovstva posjeduju radare još boljih performansi. Radar NO-193 omogućuje uočavanje i obaranje niskoletičkih ciljeva, pri čemu se koristi jednim od pet modova rada koji pružaju izbor naoptimalnije frekvencije impulsa radarskog sklopa, tzv PRF (Pulse Repetition Frequency). Izvozna inačica rada NO-193A posjeduje samo tri modusa rada. Pojedini PRF modovi odgovaraju primjeni u sklopu točno definiranih taktičkih situacija. Visoki PRF omogućuje učinkovito otkrivanje niskoletičkih ciljeva i na velikim udaljenostima, ali je manje pogodan za mjerjenje udaljenosti do cilja, dok niski PRF modus nije primjenjiv za određivanje parametara o sporoletećim ciljevima, ili ciljevima s malim relativnim kretanjem u odnosu na Fulcrumov radar. Iako domet od 100 km pri pretraživanju i 70 km pri zahvatu cilja zadovoljava njemačke pilote, radaru NO-193 zamjeraju ponešto preuski okvir radarskog snopa tokom pretraživanja, te neadekvatnu sposobnost da istodobno prati samo jedan cilj. Radar je razmjerno dobro zaštićen od ECM mjerila, a omogućuje i radarsko mapiranje nadljetnog područja.

Projektни tim OKB MiG je, osim s pogonskim motorima, u početku imao znatnih potешkoća i s integracijom sustava avionike, a posebno radara, što i nije iznenadujuće znamo li da je MiG-29A prvi borbeni zrakoplov sovjetske proizvodnje s ugrađenim impulsno-dopplerskim radarem. Stalni problemi i

Smještaj kugle senzora IRST sustava

a LD daje udaljenost, uz preciznost od +/- 1 metar. Njihovom upotrebom Fulcrum dje luje učinkovito i u okolini s izrazitim elektronskim ometanjem. Prema potrebi radar može biti povezan interaktivno s IRST sustavom, pri čemu se planarna antena stalno usmjerava prema cilju radeći u pasivnom prijamnom modusu, a u aktivni primopredajni modus prelazi tek ako IC senzor IRST sustava izgubi privremeno kontakt s ciljem (npr. zbog ulaska u oblak). Pri ponovnom uspostavljanju zadovoljavajućih uvjeta vidljivosti, IC senzor ponovo zahvaća cilj, a ra-

Vježbovna inačica MiG-29 UB Fulcrum

odlaganje rokova isporuka pojedinih sastavnica posljedica su neiskustva u području visokosfisticirane elektronske opreme, a ako se razmotri način na koji su sovjetski konstruktori došli do naučnih saznanja o novim tipovima radarskih sustava, sve postaje kristalno jasno. Gotovo je sigurno da je Fulcrumov radar NO-193 (NATO kodni naziv »Slot Back«) vrlo bliski rodak američkog radara Hughes APG-63 (F-15) i APG-65 (F-18). Naučnu dokumentaciju potrebnu za uspješno »kloniranje« je osigurao KGB u suradnji sa Poljskom tajnom službom, a uz nesreću pomoći Hughesova službenika sigurnosti Williama Bellia, koji je svoje »stručne« usluge naplatio 110.000 USD, te tako uštedio sovjetsku desetaku godina istraživačkog rada, i stotine milijuna dolara za njihovo provodenje. O smislenosti svog postupka gospodin Bell i danas duboko razmišlja u hladovini svoje ćelije.

Impulsno-dopplerski radar NO-193 omogućuje otkrivanje cilja veličine lovačkog zrakoplova na udaljenosti od oko 100 km u gornjoj hemisferi, i 75 km u donjoj (prema navodima njemačke Luftwaffe u sklopu koje se na-

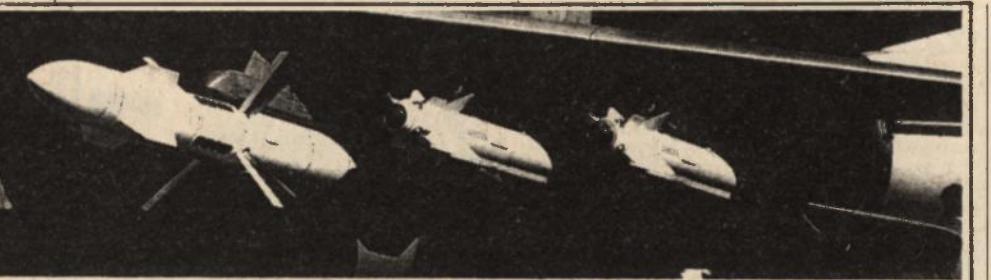
dar automatski ponovo prelazi u pasivan modus i praćenje »žrtve«. Navodno IRST omogućava točnije kutno praćenje cilja od samog radara. U završnom razdoblju presestanja pilot pokretom glave zahvaća cilj, pri čemu položaj kacige očitavaju dva senzora smještena s obje strane HUD-a, koji je ponešto preusko vidnog polja, ali ipak pokazuje pilotu sve bitne podatke za vrijeme leta i vršenja presretanja. Uz senzorski sustav kacige mogu biti spregnuti radar, IRST i IC tragačka glava rakete zrak-zrak. Laser-ski daljinomjer i IRST sustav se koriste i za

AIR

Dokumentarni profesionalni filmovi o modernom borbenom zrakoplovstvu. Autentični prikaz razorne moći F-14, F-16, A-10, F-111, B-1, F-117, Su-27, MiG-29 i drugih.
Tel: 041/675-434

zrakoplovi

Presretački borbeni komplet Fulcruma (AA-10 Alamo, AA-11 Archer)

napad na bliskim udaljenostima, pri čemu znatno poboljšavaju preciznost praćenja i paljbenog djelovanja, posebno pri korištenju internog (u lijevi LERX) ugradenog topa GS-301 (30 mm), velike preciznosti i izuzetno male težine (105 kg). Taj top, ugrađen i u Su-27, izuzetnih je balističkih značajki, dometa 1200-1800 m, kadence 1500-1800 zrana/min, brzine zrna 880 m/sec, ali sa spremnikom od svega 170 bojevih nabroja i trajnošću cijevi od tek 2000' opaljenja.

Uz tako složen sustav upravljanja paljicom, pilotu Fulcruma stoji na raspolaganju i raznolik arsenal raketa zrak-zrak kratkog i srednjeg dometa za uspješnu borbu u svim zadanim taktičkim situacijama. MiG-29A za borbu na BVR udaljenostima koristi rakete AA-7 Apex (R-23) nešto starijeg tipa, koje predstavljaju ekvivalent ranijim inačicama američkim AIM-7 Sparrow raketama (SARH, srednjeg dometa), a kasnije su zamjenjene novijim AA-10 Alamo raketama, derivatom AA-7 s poboljšanim pogonskim motorom, jačom bojevom glavom, savršenijim sustavom za navodenje, te izmjenjivim upravljačkim površinama. Rakete AA-10 Alamo su modularne konstrukcije, dometa oko 40 km. Za razliku od AA-7 Apex (R-23T IC, R-23R SARH) novija AA-10 Alamo se proizvodi u dvije različite dužine što je uvjetovano razlikom u punjenju raketnim pogonskim gorivom. Podataka o razlici u dometu kratkog i dugog Alama nema. Raketa AA-10 Alamo se proizvodi kao toploinski navodena B (duž) i D (kraća) inačica, te kao poluaktivno radarski navodena SARH izvedba, C (duž) i A (kraća). Za borbu na bliskim udaljenostima Fulcrum nosi IC navodene raketu AA-8 Atoll (R-60) dometa 3 km, ili najnovije rakete kratkog dometa AA-11 Archer (R-73, AKU-72) koje su mnogo sofisticiranije, s jačom bojevom glavom, 68% teže, i posjeduju izuzetne manevarske sposobnosti kako neposredno po lansiraju tako i u završnoj fazi prilaska cilju iz bilo kojeg rakursa. Koriste se uz upotrebu senzorskog sklopa na pilotovoj kacigi za zahvaćanje cilja izvan linije

Lancer topinskih mamaca i radarskih pasivnih ometala

upotrebu dvosjede vježbovne inačice MiG-29UB. Instruktor na stražnjem sjedištu može pilotu – učeniku simulirati različite taktičke situacije, kvarove, termički istaknute ciljeve, te bitno ubrzati proces prilagodavanja novog pilota na zahtjevni Fulcrum. Tijekom 1987. god. u operativnu upotrebu je uveden MiG-29 Fulcrum C „Humpback“ (grbavac) s nešto zadebljanim lednjim dijelom trupa, vjerovalno radi smještaja dodatne avionike i goriva, navodno poboljšanih jurišnih sposobnosti. Za potrebe Sovjetske ratne mornarice OKB MiG je razvio mornaričku inačicu MiG-29K predviđenu za upotrebu na nosačima klase „Kuznetsov“, opremljenu jačim stajnjim tralom, sklopivim krilima, kukom za arretiranje, novim FCS sustavom i novim IRST sustavom. U sklopu samostalnog projekta je OKB MiG razvio i MiG-29M opremljen FBW „fly by wire“ sustavom upravljanja, redizajniranim krilima i stabilitorima, čiji je kokpit bogato opremljen s više CRT displeja umjesto analognim instrumentima. MiG-29K i MiG-29M nisu u operativnoj upotrebi, prije svega zbog budžetskih problema u bivšem Sovjetskom Savezu.

Za učinkovitu zaštitu od protuzrakoplovnih raket zrak-zrak i zemlja-zrak Fulcrum je opremljen s dva lansera topinskih mamaca i pasivnih radarskih ometača smještenih u produžetku korjena repnih vertikalaca. Lanseri se automatski aktiviraju pri otkrivanju neprijateljskog radarskog snopa pomoću RWR prijamnika SRO-15 i SO-88 Sirene III čije su antene smještene na vrhovima krila i repnih površina. MiG-29A je opremljen tradicionalnim taktičkim identifikacijskim sustavom „svoj-tudi“ (IFF) SRZO-2M. „Odd Rods“ čija se pripadajuća troelementna antena nalazi ispred vjetrobrana. Antena „Swift Rod“ ILS sustava za slijetanje uz pomoć instrumenata, transpondera i UHF antena komunikacijskog uređaja je isto tako smještena na repnim vertikalima. MiG-29A je dugačak 17,32 m, visok 4,73 m, raspona krila 11,38 m i raspona repa 2 m. Prazan je težak 8175 kg, a s punim bojevim teretom i gorivom 18000 kg. Najveću brzinu od 2480 km/h postiže na visini od 10280 m, a plafon leta 17.000 m, uzletna brzina je 260-280 km/h, a sletna 230 km/h.

Ukupno je proizvedeno oko 800 Fulcruma, od toga oko 250 za izvoz (Indija, Češko-Slovačka, Afganistan, Kuba, Sj. Koreja, Jugoslavija, Iran, Istočna Njemačka...). Iako svojom kvalitetom daleko nadmašuje prethodnike MiG-21 i MiG-23, Fulcrum je u izravnom srazu s borbenim zrakoplovima američke proizvodnje doživio jednakno tragičnu sudbinu. Tokom prvog dana „Pustinjske oluje“ 18. siječnja 1991. god. su američki lovci – presretači (33. taktičkog lovačkog puka) F-15C Eagle oborili tri Fulcruma MiG-29, koristeći poluaktivno radarski navodene rakete zrak-zrak AIM-7 Sparrow, a dan kasnije 19. siječnja još dvije 29-ke su tvrdi prizemljene, jedna raketom Sparrow ispaljenom s F-15C Eaglea, a drugi Fulcrum je iranski pilot sam smrskao o to tokom paničnog manevriranja na maloj visini bježeći od drugog F-15C Eaglea. Rezultat 5:0 ipak ne održava stvaran odnos kakvoće ova dva borbena zrakoplova, ali je znakovit. Sigurno je da bi sposobni pilot u kokpitu Fulcruma priedio američkim lovциma mnogo gorkih trenutaka. Ljubimac svjetskih aeromitinga, MiG-29 Fulcrum sigurno zaslužuje kvalitetan letački kadar, sposoban u potpunosti iskoristiti njegove ipak respektabilne mogućnosti.

ŽELJKO HANICH

FULCRUM

Mikoyan

MIG-29

osobno pješačko oružje

POLUAUTOMATSKI PIŠTOLJ

M 57

ZRAČNI KIST: SVEBOR LABURA

**HRVATSKI
VOJNIK**

STRŽNI CIJLIK

POMIČNI ZAKLOP

PREDNJI CIJLIK

M-140401

CJEV

SPOJNIK
CJEVI
I OPRUGE

POVRATNA
OPRUGA
SA VODILICOM

STRELIVO
7,62 mm

ODAPINJAČ SA
MEHANIČKOM ZA ODAPINJANJE

UTVRĐIVAČ
ZAKLOPA

RUKOHVAT

OKIDAC

SPREMNIK
STRELJIVA (9 METAKA)

osobno pješačko oružje

TETEJAC - PIŠTOLJ PROŠLOG SVRŠENOG VREMENA

Tetejac je solidan, ali koncepcijски zastario vojni pištolj

Šezdeset godina operativne uporabe i brojne uspješne inačice dovoljan su razlog da popularni TT konačno ode u »mirovinu«

Poluautomatski pištolj kragujevačke proizvodnje M 57 kalibra 7,62 mm i njegove inačice M 70 kalibra 9 mm i M 60 kalibra 9x19 mm najrasprostranjeniji su pištolji u postrojbama Hrvatske policije i redarstva. Razlozi za to su mno-

Nakon ispaljenja posljednjeg metka, pomični zaklop ostaje u stražnjem položaju, što upozorava strijelca da je spremnik streljiva ispraznen

osobno pješačko oružje

gostruki. Prije svega, spomenuti pištoli vjerni kopije ruskog vojnog pištola T-33, bili su službeno oružje jugoslavenske vojske i milicije, tako da je i prije rata u Hrvatskoj postojao veći broj ovih pištola (bilo službenih, bilo privatnih). Uz to, osvajanjem vojarni raspadnute jugovojanske tijekom domovinskog rata Hrvatska je vojska opremljena izvjesnim količinama pištola M 57 i M 70.

U svom je histeričnom bijegu iz Hrvatske obezglavljeni JNA, nemogavši odnijeti baš sve, vadila spremnike streljiva, želeći tako onesposobiti pištole, jer sam je spremnik ipak lakši od tijela pištola. No, netom po osvajanju vojarni, u Hrvatskoj se javljaju privatni poduzetnici koji zanatski, priručnim sredstvima, izrađuju spremnike streljiva za tetejac.

SOVJETSKI UZORI

Po svojoj konstrukcijskoj koncepciji i po samoj namjeni i izvedbi pištola M 57 i M 70 zastarjelo su osobno pješačko oružje.

To se, među ostalim ogleda u malom kapacitetu spremnika streljiva (kod suvremenih vojnih pištola on iznosi 13 do 15 metaka), nepostojanje učinkovitog sustava blokiranja, te prevladanom sustavu jednostrukih akcija. Tetejac je klasičan pištoli jednostrukog djelovanja, što znači da se kod takvog tipa pištola povlačenjem okidača obavlja samo jedna radnja (odapinjanje kokota ili udarne igle). Ponovno zapinjanje udarnog sustava kod ovakvih tipova pištola obavlja se tzv. »repeti-

ranjem« (povlačenjem uvlake unatrag) što pomiče metak iz spremnika u ležište na početak cijevi. Poluautomatske izvedbe pištola jednostrukih akcija zahtijevaju »repetiranje« samo kod prvog metka, dok za ostale metke repetiranje se obavlja izbacivanjem čahure i ubacivanjem novog metka u ležište, ali je opaljenje moguće tek nakon napinjanja udarača. Pištoli koji su izvedeni sa sustavom dvostrukih akcija omogućuju da okidačem izvršimo obje radnje (zапинjanje i одапинjanje udarnog sustava), što se direktno ogleda u brzini gibanja.

Unatoč tehničke, ali i dizajnerske arhaičnosti tetejac je izdržao probu vremena. Svoj naziv duguje skraćenici TT-30 koja je označavala ondašnji usavršeni prototip novog sovjetskog vojnog pištola. Prvo slovo označava ime konstruktora – Fedora Vasiljevića Tokareva – drugo je ime grada Tule, gdje se nalazi tvornica oružja u kojoj su proizvedene prve serije tog pištola. Tijekom tridesetih i za vrijeme drugog svjetskog rata T-33 bio je službeni pištoli Crvene armije. Nakon rata, u sklopu »bratske pomoći« novim socijalističkim zemljama sugerirano je da prihvate sovjetske modele kao službeno oružje.

Ondašnji su jugoslavenski vojni stratezi to objeručke prihvatali. Upravo iz odabira osobnog pješačkog oružja za domaću proizvodnju, koje je uvijek tražilo uzore u sovjetskim modelima, vidljiv je samo formalni, ali ne i doktrinarni razlaz nekadašnjeg jugoslavenskog vojnoindustrijskog kompleksa s boljševičkom ideologijom i socijalizmom staljinističke, birokratske pro-

TEHNIČKO-TAKTIČKE ZNAČAJKE INAČICA PIŠTOLJA TT-30

model	TT-33	M-57	M-70	M-70 (k)	M-67
kalibr	9 mm	7,62 mm	9 mm	9 mm	7,65 mm
početna brzina metka	411 m/s	450 m/s	330 m/s	260 m/s	300 m/s
broj žljbova	4	4	4	6	6
kapacitet spremnika streljiva	8	9	9	8	8
dužina cijevi	117 mm	116 mm	116 mm	94 mm	mm
ukupna dužina	196 mm	200 mm	230 mm	165 mm	165 mm
ukupna visina	130 mm	130 mm	130 mm	115 mm	115 mm
težina	0,82 kg	0,90 kg	0,90 kg	0,72 kg	0,74 kg

* svi modeli imaju prednji i stražnji mehanički ciljnik

REDOSLIJED RASTAVLJANJA

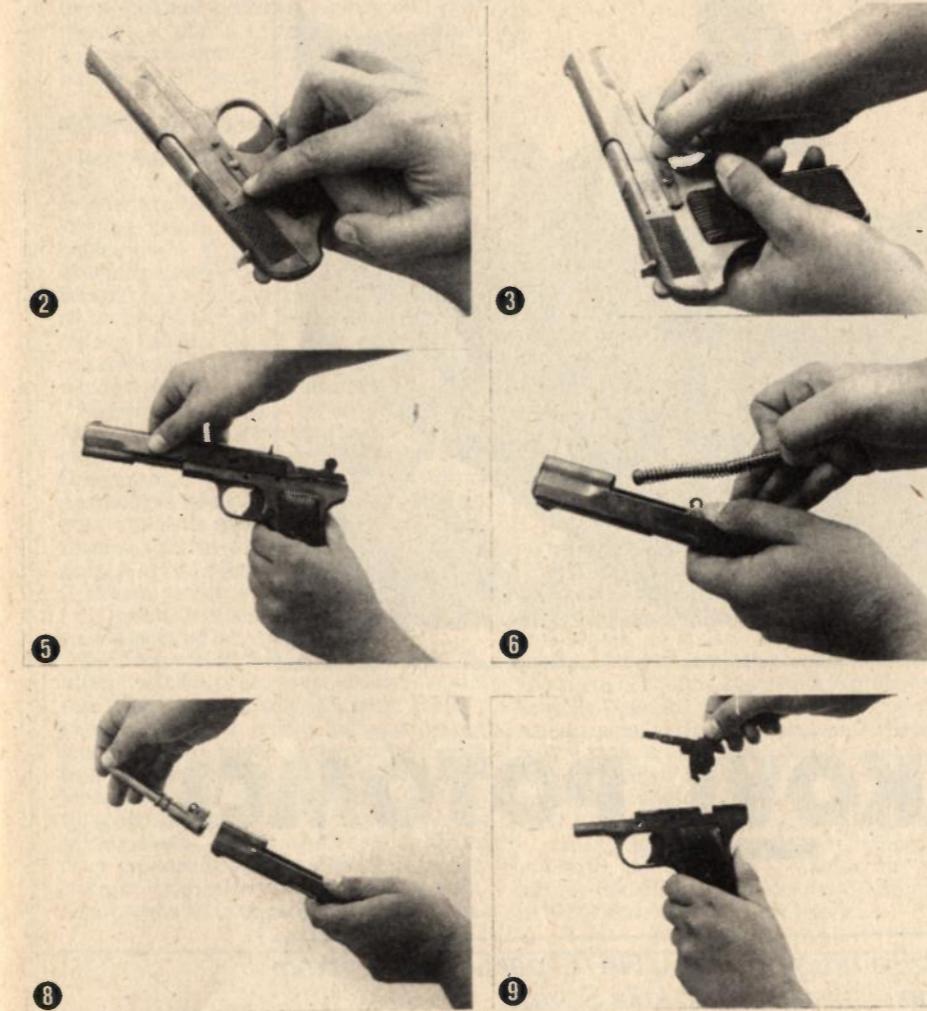
vencijencije. Jer, u vrijeme dok je tzv. JNA odlučila da Tokarev vlastite proizvodnje postane službeno oružje, u matičnoj zemlji (SSSR-u) godinama je bio izvan operativne uporabe. Sovjeti su se, naime, odlučili da streljivo kalibra 9 mm, što je prouzročilo prelaz na novi pištoli Makarov, dok su mnoge zemlje realnog socijalizma (i Kina) nastavile s proizvodnjom tetejca. Kompromis sa stvarnošću bila je adaptacija za streljivo 9 mm para, što predstavlja najrasprostranjeniji vojni pištolski kalibr danas u svijetu.

INAČICE MODELA TT-1930.

Prilikom repliciranja Tokareva krajugevački inženjeri nisu pokazali odvi-

osobno pješačko oružje

POLUAUTOMATSKOG PIŠTOLJA M. 57

napomena:

Dalje rastavljanje pištola nije potrebno za normalnu uporabu, čišćenje i održavanje. Ostale dijelove rastavljati i održavati može samo oružar.

Sastavljanje pištola je obrnutim redoslijedom.

še inventivnosti. Pištoli funkcionira na načelu kratkog trzaja cijevi (ni prvotni konstruktor F. V. Tokarev nije osobito originalan, jer je plagirao Colt-Browningov sustav s radijalnim rebrima na kraju cijevi) i zatvarača. Zabravljenje cijevi obavlja se pomjeranjem cijevi vertikalno, pri čemu radijalna rebra ulaze u odgovarajuće forme navlake.

Nakon opaljenja zatvarač i cijev pokreću se unazad, ali nakon kratkog vremena spojnica povlači cijev nadolje, pri čemu rebra izlaze iz zatvarača, cijev se zaustavlja, a sam zatvarač za-

vršava u svom krajnjem položaju. Oslобodena energija omogućuje i mehanički sustav sve naredne operacije mehaničkog pištola: sabijanje povratne opruge, napinjanje udarača, izbacivanje čahure i dotur novog metka iz spremnika streljiva.

U odnosu na Tokareva tetejac ima povećan spremnik za jedan metak i može primiti devet metaka. Automatska kočnica onemogućuje opaljenje ako spremnik nije uvučen do kraja u ručku pištola. Ujedno, nakon opaljenog posljednjeg metka navlaka ostaje u stražnjem položaju, čime se strijelac

upozorava da mora staviti pun spremnik. Velika mana pištola M 57 je nepostojanje autonomnog sustava za zabravljenje udarnog mehanizma, čime ovaj pištoli postaje vrlo opasan za osebe koje nestručno rukuju s njim. On, naime, može opaliti ispadanjem iz futrole na tvrdnu podlogu, aktiviranjem kokota napunjenog pištola.

Ovi su nedostaci djelomice otklonjeni šezdesetih godina kad se pojavio poluautomatski pištoli M 67, koji je bio nešto manji, kompaktnej i lakši od svog prethodnika. Najznačajnija novina bila je sadržana u kočnici ugrađenoj s lijeve strane ispod kraja navlake.

Odgovor na izazove kalibra 9 mm bio je pištoli M 70. Riječ je o adaptaciji kalibra koji nije zahtijevao značajnije konstruktorske preinake. To je bilo lako ostvariti jer je streljivo kalibra 7,62 mm po svojim mehaničkim svojstvima i balističkim značajkama uvelike nalik na streljivo 9 mm (parabellum, duga devetka, 9 mm Luger). Kod streljiva 9 mm promjer dna čahure je nešto veći, ali je ukupna dužina metka kraća.

Posljednja inačica tetejca, nastala više od šezdeset godina nakon prvotnog modela je pištoli M 88 A. Riječ je o kompaktnoj inačici osnovnog modela koji ima skraćenu cijev za dva milimetra, smanjen rukohvat (što je smanjilo i kapacitet spremnika za jedan metak). Na ovom je modelu konačno promjenjena obloga rukohvata – dio pištola koji svojom ekstremnom ružnoćom najviše iritira vlasnike modela M 57 i M 70. Konstrukcijsko rješenje kočnice posudeno je od čuvenog Walthera PP (kočnica se nalazi na zatvaraču), što blokadom udarne igle omogućuje sigurno nošenje oružja.

Unatoč rasprostranjenosti tetejca i njegovih inačica i konstrukcijske jednostavnosti koja omogućuje lako održavanje u Hrvatskoj očito je da serija pištola nastalih na osnovu Tula-Tokareva iz 1930. godine ne predstavljaju budućnost za osobno pješačko i časnicičko oružje u Hrvatskoj vojsci i postrojbama hrvatskog redarstva. Službeni hrvatski pištoli za devedesete mora biti robustan, siguran, sustava dvostrukih akcija, vjerojatno 9 mm kalibra. Iskustva domovinskog rata će pri odabiru u moru primamljivih vojnih pištola današnjice biti vrlo značajna. Žato je i velika šarolikost osobnog pješačkog oružja koje se upotrebljava u domovinskom ratu, ipak, narodski rečeno, sreća u nesreći.

M. Z.

ATATURKOVI POTOMCI

Turska vojska po snazi je druga zemlja u NATO paktu, sa zadatkom obrane vitalnog južnog krila Saveza

Turska, po snazi druga zemlja u NATO-paktu, zadržala je i nakon raspada bipolarnog svijeta funkciju američkog »regionalnog policača«. Iako je Turska i prije imala važno mjesto u primama Pentagona za vojna djelovanja na prostoru Balkana, Bliskog i Srednjeg istoka, danas je njezin položaj s obzirom na događaje na Balkanu, prostoru bivšeg SSSR-a i Bliskog istoka znatno osnažen. Oružane snage Turske se ubrzano moderniziraju uz izdašnu savezničku, posebno njemačku i američku pomoć, a i broj vojnih objekata SAD na prostoru Turske povećao se sa 60 na oko 80.

Nakon priznavanja BiH kao samostalne i suverene države, zbog Muslimana u ovoj republici, Turska u NATO paktu dobiva sve veće značenje i sve se dje latnije ponovno vraća na Balkan. Omogućavanjem povratka

Turske kao vjernog američkog saveznika na Balkan, želi se spriječiti opasno prodiranje muslimanskog fundamentalizma na ovaj prostor. Uz to što se suprotstavlja muslimanskom fundamentalizmu, Turska je zapadnim saveznicima važna i zbog toga što zauzima važan geostrategički položaj na južnoeuropskom i srednjoistočnom bojištu koji postaju sve neuralgičniji. Strategijski značaj Turske povećava i njezina mogućnost da zatvori prolaze između Crnog i Sredozemnog mora.

Zbog svog geostrategičkog položaja i uloge u NATO paktu Turska raspolaže respektabilnom vojnom silom. Oružane snage Turske sastoje se od kopnene vojske, ratnog zrakoplovstva, ratne mornarice i žandarmerije. Iako sva tri dijela oružanih snaga imaju u vojnoj strategiji Turske podjednako značenje, izdvaja se kopnena vojska i posebno oklopno-mehanizirane postrojbe. Turske

oružane snage imaju 647 400 vojnika u miru, ne računajući nastavne postrojbe i dvije divizije smještene na Cipru u čijem se sastavu nalazi 26 000 vojnika. Ovaj broj vojnika predstavlja 1,18% ukupnog stanovništva zemlje. U slučaju rata oružane snage mogu narasti do 1 107 000 vojnika, od kojih je najviše raspoređeno u kopnenoj vojsci (950 000), zatim ratnoj mornarici (84 000) i ratnom zrakoplovstvu (73 000).

Vrhovni zapovjednik oružanih snaga je Predsjednik Republike koji je na čelu Visokom savjetu nacionalne obrane. Operativno vodenje i zapovijedanje oružanim snagama je u nadležnosti Ministarstva obrane, Glavnog stožera i Zapovjedništva vidova (KoV, RM i RZ). U nadležnosti organa vodenja i zapovijedanja oružanim snagama u mirnodansko vrijeme je priprema postrojbi za mogući rat najdjelotvornijom uporabom dodijeljenih resursa, planiranjem i nadzorom

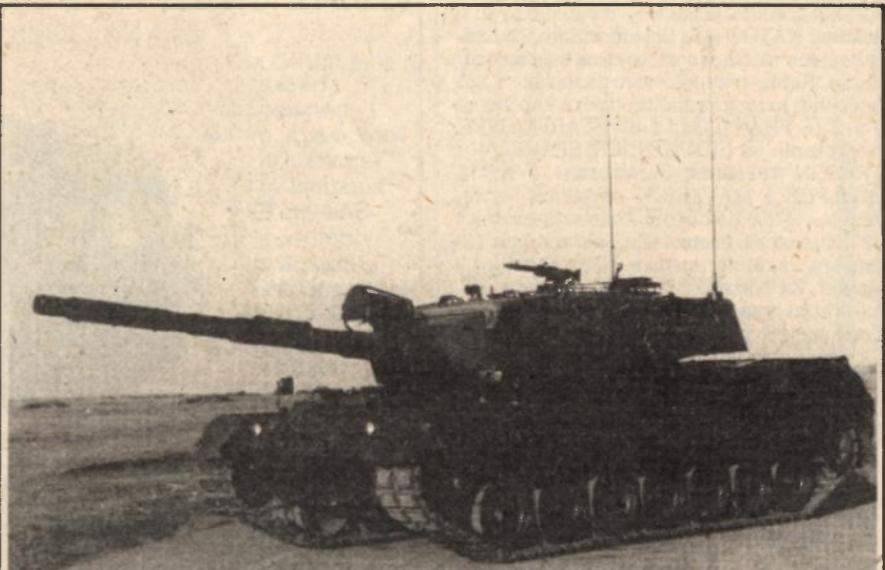
nad izobrazbom i modernizacijom. U ratu bi organi vodenja i zapovijedanja oružanim snagama trebali osigurati učinkovitu zaštitu nacionalnog jedinstva, neovisnosti i suvereniteta u skladu s Ustavom i usvojenom konceptcijom obrane, bilo samostalno bilo u okviru NATO pakta.

KOPNENA VOJSKA

Kopnena vojska Turske broji 525 000 vojnika, od čega 475 000 novaka, raspoređenih u četiri armije i deset korpusa u čijem sastavu se nalazi 14 divizija (1 oklopna, 3 mehanizirane i 10 pješačkih); 18 brigada (8 oklopnih, 4 mehanizirane, 6 pješačkih, 1 padobranske i 1 brigada komandosa); 4 raketna divizijuna i drugih samostalnih postrojbi rodova i službi. Od ovih je snaga kopnene vojske oko 90% raspoređeno u stalne ili povremene sastave NATO pakta.

Najbrojnija i najjača vojna postrojba je Prva armija koja je raspoređena u Trakiji i regiji Kocaeli, a sjedište joj je u Istanbulu. Druga armija je raspoređena u jugoistočnoj Anadoliji sa sjedištem u Malatyi, a Treća armija u istočnoj Anadoliji sa sjedištem u Erzincanu. Četvrta ili Egejska armija raspoređena je u zapadnom dijelu Turske prema Grčkoj sa sjedištem u Izmiru, a ima zadatak i da opslužuje, koordinira i kontrolira načinu postrojbe i centre u zemlji.

Kopnena vojska Turske se u izobrazbi časnika i vojnika prvenstveno oslanja na vlastite snage, iako u određenoj mjeri koristi i kapacite NATO pakta. Kopnena vojska ima tri srednje vojne škole s četverogodišnjim nastavnim planom i učenjem stranih jezika. Ove škole školju dočasnike i glavni su izvor kadeta za Ratnu akademiju (časnici školu). Ratna akademija je jedini izvor časnika kopnene vojske. Tijekom četverogodišnje nastave i vježbi, kadeti pohađaju programe iz upravljanja, vodenja i za-

Turska vojska treba dobiti dodatnih 150 »Leoparda 1A1« prerađenih u tip A3 po prijelaznom ugovoru s Njemačkom

povijedanja, električke, elektronike, kartografske i drugih stručnih i općeobrazovnih predmeta. Cilj Ratne akademije je proizvesti sposobne časnike i administratore, školovane da ispunje nacionalne zahtjeve u vrijeme mira i rata. Vojni lječnici koji su potrebni kopnenoj vojsci ne mogu biti školovani u Ratnoj akademiji već u Vojnoj medicinskoj školi. Kao što se časnici drugih specijalnosti – Zubari, farmaceuti, veterinari, inženjeri, profesori, informatičari – školju na posebnim fakultetima odnosno koledžima prije zapošljavanja u kopnenoj vojski.

Usvajanjem dugoročnog plana razvoja i modernizacije oružanih snaga do 2005. godine, započela je i traje modernizacija kopnene vojske. Glavni cilj modernizacijskih napora je postupno poboljšanje borbenih sposobnosti pojedinih rodova kopnene vojske, a posebno oklopno-mehaniziranih snaga, u skladu sa zahtjevima 21. stoljeća, vojnom pomoći savezničkih zemalja i nacionalnim resursima. Da bi se ovaj cilj postigao nabavlja se najmodernejša oprema i oružje za oklopno-mehanizirane snage, topništvo, vezu, vodenje i zapovijedanje i logistiku.

Oklopno-mehanizirane snage predstavljaju glavnu udarnu silu turske kopnene vojske. Opremljene su 81 tenkom LEOPARD 1A3, kupljenim od Njemačke radi povećanja oklopne snage. Pored toga raspolažu i s 3 702 tenka tipa M-47 i M-48 prilagođenih dizel gorivu (511 M-47; 1.130 M-48 A1/A2; 1.880 M-48 A5 T1/T2) i 114 lakih tenkova M-24. Topništvo raspolaže sa 4 191 topničkim oruđem od kojih je najbrojnija ona promjera 105 mm (1.724) te suvremenim sustavima za nadzor vatre. Za protuoklopnu i protuzračnu borbu kopnena vojska ima na raspolaženju projektilne TOW (516 komada), MILAN (392 komada) i COBRA (400 komada) i STINGER koji su pridodani naoružanju divizija, brigada, pukova i bataljuna. Radi povećanja sposobnosti za djelovanje po nepovoljnom vremenu i noću, kopnenoj je vojski nabavljena najmodernejša oprema za rad noću.

RATNO ZRAKOPLOVSTVO I RATNA MORNARICA

Ratno tursko zrakoplovstvo broji 67 400 vojnika, od čega je 36 800 novaka raspoređenih u 19 eskadrila, 8 divizijuna raketnih sustava i pomoćne postrojbe. Od 19 eskadrila

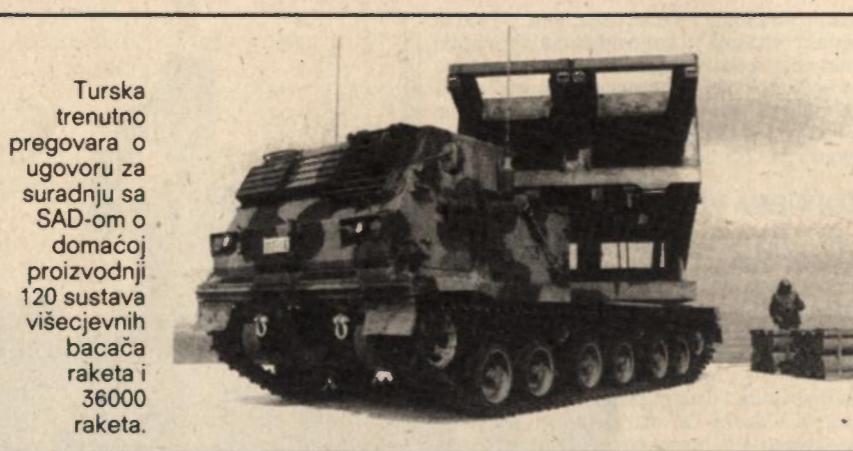
Novi turski program snabdijevanja sadrži zahtjev za 1698 »NUROL« vozila; u to su uključeni transporter, lovci tenkova i tenkovi s raketama.

turskih zračnih snaga koje mogu djelovati u sastavu NATO pakta ili samostalno, 3 su nainjene za transport, a 16 za borbene zadatke. Ratno zrakoplovstvo raspolaže s 355 borbenih aviona različitih tipova kao što su F-5, f-4E PHANTOM i f-104 STARFIGHTER, naoružanih sa SIDEWINDER, SPARROW i FALCON raketama, zrak-zrak i AS-12, BULLPUP i MAVERICK raketama, zrak-zemlja; te 200 pomoćnih i školskih aviona i 45 helikoptera. Protuzračna obrana ima 152 lansera rakasnih sustava Nike, Hercules i Rapier. Za potrebe zračnog transporta tursko ratno zrakoplovstvo ima lakše i srednje transportne avione kao što su C-130 HERCULES, C-160 TRANSALL, C-47 i VISCOUNT (VIP). Osim osnovnog zadatka, prevoženja vojnih postrojbi, ovaj dio zrakoplovstva pomaže i u humanitarnim misijama, prevozeći skupine za oslobođanje i evakuiranje žrtava prirodnih katastrofa i ratnih razaranja u Turskoj ili inozemstvu. Ovakve zadatke tursko ratno zrakoplovstvo već izvršava u humanitarnoj pomoći Sarajevu, iako nije zadovljivo opsegom i načinom ove akcije.

Ratna mornarica Turske broji 55 000 mornara, od čega 42 000 novaka. Zbog činjenice da su tri četvrtine teritorija Turske okružene morem ratna mornarica raspolaže reprezentativnim snagama. U njezinu sastavu se nalazi 14 podmornica, 4 fregate, 14 razarača, 8 rakasnih i 13 torpednih čamaca, 49 patrolnih brodova i čamaca, 26 minolovaca, 7 minopolagača, 73 desantna i 53 pomoćna broda.

ŽANDARMERIJA

Sastavni je dio oružanih snaga, odnosno turske kopnene vojske i žandarmerija koja je prema službenim propisima i snaga vojne sigurnosti. Zapovjedništvo žandarmerije potčinjeno je Glavnom stožeru oružanih snaga. U slučaju rata, žandarmerija se ujedinjuje s kopnenom vojskom i djeluje pod je-

Turska trenutno pregovara o ugovoru za suradnju sa SAD-om o domaćoj proizvodnji 120 sustava višecjevnih bacaca raketa i 36000 raketa.

dinstvenim zapovjedništvom kopnenih snaga.

U mirnodopsko, a i u ratno vrijeme, zadatak je žandarmerije da osigura provođenje zakona koji se odnose na sigurnost i obranu zemlje. Ona sprečava ugrožavanje sigurnosti zemlje djelovanjima unutrašnjih ili vanjskih snaga. Zadaci su žandarmerije, zapravo, podijeljeni u četiri glavne kategorije ili funkcije, od kojih je najvažnija funkcija civilne policije. U toj funkciji žandarmerija je obvezna osigurati primjenu zakona koji se odnose na sigurnost i integritet zemlje, uključujući održavanja javnog reda i zaštitu ljudi i imovine.

Tursku žandarmeriju, koja broji oko 7000 djelatnih pripadnika i 50 000 pričuvnih, čini pet vrsta postrojbi: postrojbe unutrašnje sigurnosti, pokretne, granične, školske i logističke postrojbe. Prve tri vrste su operativne, a ostale dvije pomoćne postrojbe. Postrojbe unutrašnje sigurnosti nazivaju se i statičnim postrojbama. One izvršavaju zadatke u područjima svojih lokacija. Pokret-

ne postrojbe djeluju u vrijeme i na mjesto ovisno o konkretnim potrebama. One su vrsta posebne policije pa su tako i opremljene.

Raspolažu, uz ostalo, posebnim i zaštitnim odijelima, lakin automatskim naoružanjem, posebnim vozilima, helikopterima i avionima. Žandarmerijski kadrovi školuju se u Žandarmerijskoj časničkoj školi, Žandarmerijskoj dočasničkoj školi roda i Žandarmerijskoj dočasničkoj srednjoj školi.

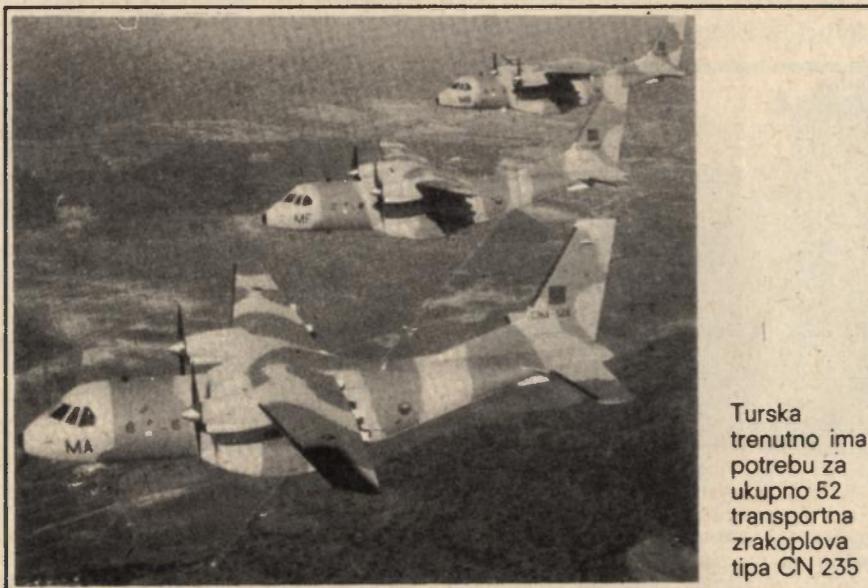
U slučaju krize ili rata, zadaci žandarmerije se znatno proširuju. Ona postaje jednim od glavnih čimbenika teritorijalne obrane. U njezine zadatke uključuju se mjeru koje se poduzimaju radi sprečavanja sabotaža, gerilskih akcija, djelovanja ubačenih terorističkih skupina i desantnih neprijateljskih postrojbi i slično. Turska žandarmerija, s obzirom na sastav u ljudstvu, organiziranost i opremljenost, može se smatrati elitnim dijelom turskih oružanih snaga.

STRANA VOJNA POMOĆ

Turska je zemlja koja troši 20% svog nacionalnog budžeta za obranu i vojsku i čini sve napore da zadovolji obrambene i vojne potrebe. Kako su potrebe znatno iznad turskih finansijskih mogućnosti, postoji potreba za pomoć saveznika iz NATO pakta, najprije Njemačke i SAD. SAD i Njemačka jedine su zemlje NATO-a koje kroz regularne programe pružaju pomoć onim članicama Saveza koje sebi ne mogu pružiti odgovarajući opremu svojih snaga. Takva pomoć pruža se u interesu Saveza u obliku novca ili vojnog materijala i opreme.

Njemačka daje Turskoj pomoć za obranu od 1984. godine u obrocima svakih 18 mjeseci. Svaki obrok koji sada dostiže do 130 milijuna DEM sastoje se 80% od novih vojnih sredstava njemačkog podrijetla i 20% od obnovljenih (servisiranih) oružja vrednovanih po smanjenoj vrijednosti. Vrsta opreme predmetom je bilateralnih dogovora u skladu s ciljevima snaga dogovorenih u sklopu NATO pakta.

Uz obrambenu i vojnu pomoć, Njemačka je nekoliko puta dala višak svog vojnog materijala u paketima vrijednim do 800 milijuna DEM. Ta oprema (materijal) postao je su-

Turska trenutno ima potrebu za ukupno 52 transportna zrakoplova tipa CN 235

višan njemačkim oružanim snagama kako su se mijenjale generacije sustava naoružanja, a posebno nakon njemačkog ujedinjenja. Pošto je Turska dio naoružanja dobivenog od Njemačke koristila u borbi protiv Kurda, Njemačka je imala ozbiljne diplomatske probleme. U sklopu obrambene i vojne pomoći Turskoj, Njemačka je, na primjer, isporučila više od 12 000 motornih vozila, 20 transportnih aviona C-160 TRANSALL u vrijednosti od 300 milijuna DEM, 80 LEOPARDA 1A3 MBT i rakete MILAN.

U sklopu obrambene i vojne pomoći NATO-a, Njemačka je Turskoj osigurala i sljedeće:

- dva postrojenja za popravak i modernizaciju tenkova M-48 u Artifiye i u Kayseri;
- tvornicu za proizvodnju rezervnih dijelova za tenk M-48;

- Gamizon KoV
- Pomorska baza
- Zrakoplovna baza
- Helikopterska baza
- Radarski centar
- Raketska baza
- Zapovjedništvo armije

Helikopteri AH-1W SUPER COBRA

medu saveznicima. U predstavljanju se spominje da turske oružane snage pate od ozbiljnog nedostatka opreme te da je potrebna vanjska pomoć kako bi se zadovoljile hitne potrebe za modernizacijom a u skladu s turskim angažiranjem u NATO paktu. Uz nepovratnu pomoć, SAD nude Turskoj i vrlo povoljne kredite, kroz program FMS, kako bi se olakšala kupovina neophodne najsvremenije američke vojne opreme, rezervnih dijelova, izobrazbe i ostalih usluga koje našlažu obrambene i vojne potrebe. Kroz program vojnog školovanja i obuke IMET, SAD omogućavaju turskim časnicima da usvoje najkvalitetnija obrambena i vojna znanja i time poboljšaju sposobnosti upravljanja obrambenim i vojnim resursima svoje zemlje.

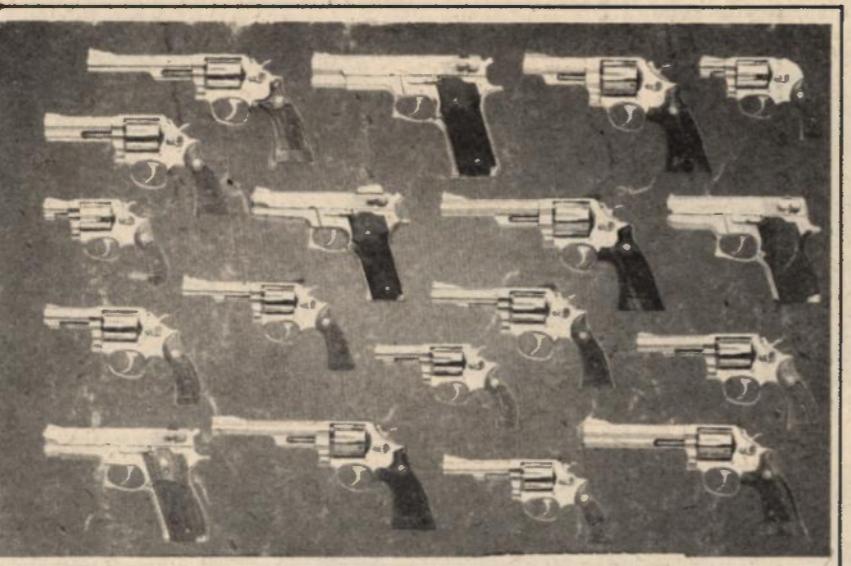
Uz Tursku, Amerikanci i dalje vojno pomažu i Grčku, ali je omjer pomoći 10 prema 5 u korist Turske. S obzirom na to da su ove dvije zemlje zbog teritorijalnih sporova u

Patrolni čamac klase POGAN

Egejskom moru i stanja na Cipru u stalnoj konfrontaciji, u Grčkoj je sve prisutnije antiameričko raspoloženje i strah od turske ekspanzije. Odnosi između Turske i Grčke su problem koji trenutno najviše opterećuje bojnu sposobnost NATO pakta i njegovu mogućnost djelovanja na prostoru Balkana.

SINIŠA TATALOVIĆ

PRAVO NA ORUŽJE U EZ

Nova politička arhitektura Europe nalaže unifikaciju pravnih propisa o posjedovanju oružja. Osnova za usklađivanje tog prava (i kontrole) moglo bi biti odredbe Zakona o oružju u Njemačkoj

Unjemačkom Zakonu o oružju od 19. 09. 1972. navedeno je slijedeće: Trgovina, proizvodnja, nabava i posjedovanje kao i nošenje oružja u cijelosti je povezano s dozvolom vlasti.

Prije izdavanja odobrenja ispitati će se pouzdanošću i stručnostu podnosioca zahtjeva kao i obrazloženje potrebe (odnosi se na sve gradane, streljce, lovce, skupljače/kolekcionare ili one koji žele nabaviti i posjedovati oružje za svoju obranu).

Protupravno posjedovanje oružja, tj. oružje koje nije prijavljeno kod policije, smatraće se trajnim prijestupom.

Tome se još pridružuje tvrdnja, da će njemački zakon o oružju imati svoj puni učinak, kada se u tome suglasne susjedne zemlje, odnosno cijela Europa.

Europske smjernice prema njemačkom uzoru

Njemačkoj vladu je uspjelo da ostale zemlje-članice EZ prihvate njenu zamisao u obliku Smjernica od 18. 06. 1991. Prije toga već su

slična pravila izradile Francuska i zemlje Beneluksa (Sporazum je stupio na snagu u siječnju 1991.).

Sve države, koje sada namjeravaju pristupiti EFA/EWR (Europski gospodarski prostor) ili EZ obavezne su svoje nacionalne propise o pravu na oružje prilagoditi Smjernicama (indirektno, strogom njemačkom zakonu).

KATEGORIJE ORUŽJA U EZ

U najvažnije propise EZ ubraja se podjela oružja u sljedeće četiri kategorije:

Kategorija A – zabranjeno vatreno oružje

1. vojno oružje
2. automatsko vatreno oružje
3. vatreno oružje prikriveno u neki drugi predmet
4. protuoklopno streljivo
5. streljivo za pištolje i revolvere s rasprskavajućim zrnima

Kategorija B – vatreno oružje, za koje je potrebna dozvola

1. Poluautomatsko kratko vatreno oružje i kratko neautomatsko brzometno (repetirka) vatreno oružje (cijev ne duža od 30 cm, najveća dužina oružja 60 cm).

2. kratko neautomatsko vatreno oružje s pojedinačnim punjenjem (sporometno) za streljivo sa središnjim paljenjem.

3. kratko neautomatsko vatreno oružje s pojedinačnim punjenjem (sporometno) za streljivo s rubnim paljenjem i ukupnom dužinom manjom od 28 cm.

4. Poluautomatsko dugo vatreno oružje sa spremnikom i okvirom za streljivo koji može primiti više od tri metka.

5. Poluautomatsko dugo vatreno oružje sa spremnikom i okvirom za streljivo koji ne mogu primiti više od tri metka, ali čiji je spremnik zamjenjiv i kod kojeg nema jamstva da se ne može s alatom u općoj upotrebi pregraditi u oružje sa spremnikom i okvirom za streljivo, koji mogu primiti više od tri metka.

6. Dugo neautomatsko vatreno oružje (repetirka) i poluautomatsko vatreno oružje s glatkom cijevi, koja nije duža od 60 cm.

OPASNA ZADOVOLJSTVA

Godišnje umire od povreda vatrenim oružjem oko 35.000 ljudi, polovina od toga otpada na samoubojstva a druga polovina su nezgode i zločini. Oružja ima posvuda: potkraj prošlog desetljeća broj privatnih strojnica i pušaka, sačmarica, pištolja i revolvera u SAD premašio je brojku od 200 milijuna komada.

Mala strojnica Tec-9; s malih ekrana i tv-serija »Miami Vice« na ulice New Yorka

Tržiste je zasad zasićeno, prodavači se tuže na slabu prodaju i ukazuju na iste simptome kao i automobilска industrija: preveliči proizvodni kapaciteti, zastarjeli strojevi, prevelike nadnice. Tradicionalni proizvođač oružja Colt je pred stečajem.

– treba podnijeti »opravdanje« (= potrebu) i da

– prema svemu neće ugrožavati niti javni red niti opću sigurnost.

Ako nije ispunjen jedan od navedenih uvjeta ili ako on više ne postoji (u slučaju posjedovanja dozvole), država može dozvolu uskratiti odnosno oduzeti.

Treba spomenuti da je novo uvedena »Europska isprava o vatrenom oružju« postala važan izvor prihoda za popustljive uredi za registraciju osoba i oružja, kod čega se uza lud upozorava na značaj zaštite od kriminala. Posla za službenike ima dosta, jer takva isprava nije dovoljna. Cijeli sustav će biti dopunjeno »informacijskom mrežom za razmjenu obavijesti« između policija država članica EZ, koja će se osnovati do 01. 01. 1993.

BRZO USAGLAŠAVANJE

Nabranje najvažnijih razloga za brzo usaglašavanje prava na nabavu i nošenje oružja u Europi treba uzeti s rezervom. Osnova za oštire kriterije prava na oružje pronađena je u ukidanju granične kontrole unutar EZ. Nepostojeća kontrola i iz toga smanjena sigurnost zahtijeva izjednačavanje zakona i propisa o oružju u svim zemljama-članicama.

Treba priznati, obrazloženje je dobro, ali ima i loše strane: umjesto da se kontrolira relativno mali broj građana, koji prelaze granicu kao lovci, streljci ili skupljači, nove Smjernice sada zahtijevaju opsežnu registraciju i kontrolu oružja u privatnim rukama – u zemljama gdje to nije potrebno i ili nikada nije bilo običaj.

ŽELJKO MEDVEŠEK

oznakom Tec-9 (i dizajniranog kao vojno oružje) bila je u tv krimi-seriji »Miami Vice«.

Od tada Intratec prodaje godišnje oko 15.000 komada tog »visokovrijednog« oružja. Tec-9 je već postalo i glavno oružje prodavača droge u New Yorku. Dosad je već proizvedeno 100.000 primjeraka tog relativno jeftinog oružja (260 USD), koje izgleda na prvi pogled poput Uzija.

Usprkos zasićenju tržista, dobar promet imaju i drugi manji proizvođači, koji su se specijalizirali za jeftine pištolje, tzv. Saturday Night Specials. Godišnje se prodaje više od 400.000 takvih pištolja. Modeli kao Raven MP-25 ili Davis P-380 spadaju u low-tech – oružje, nepouzdano i – za razliku od pištolja poznatih tvrtki Colt i Beretta – lako razorivo. Metalni dijelovi od jeftinog tlačnog lijeva legura cinka imaju nisko talište i proizvod brzo postaje neupotrebljiv. Radi osavljanja novih kupaca i tržišta Intratec od 1990. isporučuje i jeftiniju izvedbu svojeg uspiješnog modela (157 USD): Tec-22, koji posjeduje spremnik streljiva za 60 metaka. Daljnjih 50 metaka može se smjestiti u dršku oružja.

Ž. M.

REKTIFIKACIJA CILJNIČKIH SPRAVA (III. dio)

PROVJERA UZDUŽNE I POPREČNE LIBELE DALJINARA

Cva provjera se izvodi kod daljinara čija ležista libele imaju vijke za namještanje libela unutar samih ležista. Ovakva konstrukcijska rješenja najčešće se nalaze kod oruda sovjetskog podrijetla i kod novijih konstrukcija daljinara.

Provjera uzdužne libele izvodi se na sljedeći način:

- ispravnim kvadrantom ili kontrolnom libelom cijev oruda dovodi se u vodoravni položaj u uzdužnom (pravac usta cijevi) i poprečnom pravcu;

- kotačićem mehanizma tabličnih (mjesnih) kutova navrhuni se uzdužna libela;

- kotačićem mehanizma za otklanjanje utjecaja kosine ramena kolijevke oruda okrene se daljinara do kraja ulijevo, a zatim udneso.

Pri nagnjanju daljinara lijevo i desno mjeđuh uzdužne libele mora ostati u sredini (polozaj vrhunjenja). Ako mjeđuh uzdužne libele odstupa, okretanjem vijaka u ležistu za namještanje, mjeđuh se dovodi u sredinu libele.

Provjera poprečne libele izvodi se na sljedeći način:

- kotačićem mehanizma za otklanjanje utjecaja kosine ramena kolijevke oruda navrhuni se poprečna libela;

- okrene se kotačić mehanizma tabličnih kutova i postavlja se tablični kut od 0-00 do 2-00 tisućitih.

Promjenom tabličnog kuta poprečna libela treba vrhuniti. Ako mjeđuh poprečne libele odstupa od središta, okretanjem vijaka u ležistu za namještanje, dovodi se mjeđuh u položaj vrhunjenja.

PROVJERA I NAMJEŠTANJE OSNOVNOG POLOŽAJA DALJINARA

U odnosu na vodoravni položaj osi cijevi oruda daljinara će biti u osnovnom položaju, ako je ravina košare daljinara vodoravna uz osnovni (nulti) položaj podjeljaka na ljestvicama mehanizama i vrhunjenje mjeđura uzdužne i poprečne libele.

Provjera i namještanje osnovnog položaja daljinara izvodi se ispravnim i prethodno provjerjenim kvadrantom ili kontrolnom libelom.

Postupak provjere i namještanja osnovnog položaja daljinara je sljedeći:

- kvadrant se postavi u svoj osnovni (nulti) položaj (gruba i fina ljestvica s podjeljkom O prema pokazivaču);

- postavi se kvadrant na kvadrantnu ravninu na zadnjaku cijevi oruda sa strelicom u smjeru usta cijevi i usporedno s osom cijevi;

- mehanizmom za davanje nagiba cijevi dovede se cijev oruda u uzdužni vodoravni položaj vrhunjenjem libele kvadranta;

- na ploči za provjeravanje.

- okreće se kvadrant za 90° u odnosu na smjer usta cijevi;

- postavljanjem podmetača (priročna sredstva) ispod nižeg kotača oruda ili potkopavanjem zemljišta ispod višeg kotača, doveće se cijev oruda u poprečni vodoravni položaj vrhunjenjem libele kvadranta;

- postavi se kvadrant na gornji presjek košare panorame (to je referentna, odnosno kvadrantna ravnina na daljinaru) u smjeru usta cijevi oruda;

- okreće se kotačić mehanizma tabličnih kutova i navrhuni se libela kvadranta;

- okreće se kotačić mehanizma mjesnih kutova i navrhuni se uzdužna libela daljinara;

- okreće se kvadrant za 90° u odnosu na smjer usta cijevi;

- kotačić mehanizma za otklanjanje utjecaja kosine ramena kolijevke zaokrene se i navrhuni libela kvadranta. Pritom poprečna libela daljinara treba vrhuniti. Ako mjeđuh poprečne libele odstupa od vrhunjenja, okretanjem vijaka u ležistu za namještanje, dovodi se mjeđuh libele u položaj vrhunjenja.

Kod daljinara koji nemaju mogućnost namještanja poprečne libele, dozvoljeno odstupanje iznosi jedan podjeljak na libeli.

Nakon izvođenja navedenog postupka svi osnovni (nulti) podjeljici na ljestvicama (bubanj i ploča) mehanizama tabličnih i mjesnih kutova, kao i distancijskog bubnja, trebaju se nalaziti u položaju prema svojim pokazivačima (bubanj mjesne sprave ima osnovni položaj 32-00 ili 30-00).

Ako podjeljici na ljestvicama daljinara nisu u svojim osnovnim položajima, ili je to pojedinačni slučaj, namještanje se izvodi odvijanjem vijaka utvrđivača kotačića i ljestvica (bubanj, ploča) i ljestvice se doveđu u osnovni položaj prema svom pokazivaču. Nakon toga pritegnuti se vijci utvrđivači (sve ljestvice imaju konstrukcijsku mogućnost da se odvijanjem i zavijanjem vijaka utvrđivači postave u osnovni položaj).

Ovaj način provjere pokazat ćemo na ciljničkoj spravi za protutenkovski top 100 mm T12.

U kompletu ciljničkih sprava ovog topa nalaze se panorama PG-1M, optički ciljnik OP-4M-40 koji je namijenjen za neposredno gadanje cijevi i noćni ciljnik APN-5 koji služi za motrenje bojišnice i neposredno gadanje tenkova i oklopnih vozila noću.

Provjera i namještanje izvodi se na sljedeći način:

- cijev oruda se pomoću kvadranta postavi uzdužno i poprečno u vodoravni položaj;

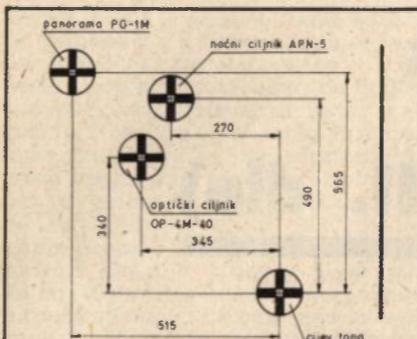
- ploča za provjeravanje postavi se u udaljenosti od 20 do 50 m ispred oruda, okomito prema crti na ploči i okomito na osu kanala cijevi.

- provjera i namještanje usporednog položaja optičke osi panorame i ostalih optičkih ciljnika s osi izvodi se poslije provjere i namještanja osnovnog položaja daljinara.

- Ova provjera, i namještanje može se izvršiti na dva načina (vidi Hrvatski vojnik br. 18, str. 39):

- na izabranoj ciljničkoj točki na zemljistu;

- na ploči za provjeravanje.

Ploča za provjeravanje ciljničkih sprava na topu 100 mm T12

LENJE UKLJUCENO, a kotačićem potencijometra pojača se osvjetljenje do vidljivosti podjeljaka na ljestvici končanice:

- središnjom strelicom na končanici cilja se kroz noćni ciljnik na odgovarajući križ na ploči, a okretanjem poluge dijafragme izabere se njezin najmanji otvor pri kojem će ciljač imati dovoljnu vidljivost ploče za rektifikaciju (danju je zabranjeno skidanje sjetlosnog filtra iz okvira dijafragme — to je upozorenje jasno označeno na poklopцу — nosaču dijafragme). Ako je potrebno, namjeste se crtice neprekretne končanice u osnovni položaj preko odgovarajućih mehanizama na prednjem dijelu noćnog ciljnika.

Najveća razlika između vrijednosti kuta nagiba cijevi izmjerenoj kvadrantom, pri okretanju kotača mehanizma za davanje nagiba cijevi u jednom, a zatim u suprotnom smjeru (sto predstavlja prazni hod daljinara zajedno sa orudem) ne smije biti veći od 0-015 (jedan i pol) tisućitih.

PROVJERA ODSTUPANJA CILJNIČKE CRTE PO PRAVCU PRI RAZLIČITIM KUTOVIMA NAGIBA

Ova provjera se izvodi pomoću topničke busole (teodolita), a u izuzetnim slučajevima i pomoću viska.

Provjeru odstupanja ciljničke crte po pravcu pri različitim kutovima nagiba cijevi, pomoću busole, izvode dva poslužitelja oruda na sljedeći način:

- postavi se okomita nit križa končića u zarezu na usta cijevi ili na plinskoj kočnici;

- izvadi se udarni mehanizam iz zatvarača;

- postavi se busola ispred usta cijevi na 30 do 40 m i kružnom libelom doveđe se kumjer busole u vodoravni položaj;

- ispravnim kvadrantom doveđe se cijev oruda u vodoravni položaj;

- mehanizmima za davanje nagiba i pravca cijevi prvi poslužitelj usmjeri cijev na monoklon busole ciljujući kroz otvor za prolaz vrha udarne igle na tijelu zatvarača i preko okomite nit konca na usta cijevi;

- drugi poslužitelj motri kroz okular busole i poklapa okomitu crtu končanice busole po pravcu s okomitetom nit končića na usta cijevi oruda (nakon toga kumjer busole se ne smije više pomjerati po pravcu);

- na daljinaru i panoramama postave se podjeljici ljestvica (bubanj i ploča) u osnovni položaj i navrhune se uzdužna i poprečna libela;

- kroz panoramu cilja se na izabrano ciljničku točku na zemljistu i zapisi se vrijednost kumjera u tablicu. Ta vrijednost se uzima kao osnovni kumjer pri izračunavanju popravki zbog odstupanja ciljničke crte;

- postavlja se na ljestvicama bubnja i ploče mehanizma tabličnih kutova vrijednosti od 1-00 tisućitih;

- mehanizmom za davanje nagiba cijevi navrhuni se uzdužna libela daljinara (cijev oruda je u tom slučaju postavljena pod kutom od 1-00 tisućitih). Za to vrijeme poslužitelji busoli motri da li okomiti končić na usta cijevi odstupa od okomite crte na končanici. Ako postoji odstupanje po pravcu poslužitelji busole zapovijeda poslužitelju ciljajući orudu u koju stranu treba pokretati cijev, radi poklapanja okomite crte končanice busole i okomiteg končića na usta cijevi;

- provjeri se vrhunjenje uzdužne i poprečne libele, a zatim ciljujući kroz panoramu na izabrano ciljničku točku izmjeri se nova vrijednost kumjera panorame i zapisi u tabelu. Razlike između nove vrijednosti i osnovnog kumjera je popravka koja se mora uzeti u obzir pri gadanju.

Isti postupak mjerjenja ponavlja se za kute nagiba cijevi od 0-00 do 8-00 tisućitih (ovisno o vrsti oruda) u razmacima od 1-00 tisućitih.

Ova provjera izvodi i pomoću viska, a primjenjuje se pri tehničkim pregledima, u proizvodnji ili remontu oruda. Provjeru pomoći visku nije pogodan način za uvjetne na varenom položaju. Visak treba visoko okrenuti, a pojavom vjetra nastaje njegovo njihanje.

MARKO PARIZOSKI

PROVJERA SUGLASNOSTI PODJELJAKA DALJINARA SA STVARnim NAGIBOM CIJEVI

Ova provjera se izvodi ispravnim kvadrantom na sljedeći način:

- postavi se cijev oruda u vodoravni položaj u uzdužnom i poprečnom pravcu;

- daljinar se doveđe u osnovni položaj (tablični kut 0-00, mjesni kut 32-00 ili 30-00, a uzdužna i poprečna libela u položaj vrhunjenja);

- postavlja se redom nagib cijevi oruda od 0-00 do 6-00 tisućitih za topove ili do 12-00 za haubice u razmacima po 1-00 tisućitih, prema ljestvici tabličnih kutova, okretanjem kotačića mehanizma tabličnih kutova i kotačić mehanizma za davanje nagiba cijevi, najprije u jednom, a zatim u suprotnom smjeru.

- pri svakom postavljenom tabličnom kutu navrhuni se poprečna libela pomoću mehanizma za otklanjanje kosine ramena kolijevke.

- provjeri se vrhunjenje uzdužne i poprečne libele, a zatim ciljujući kroz panoramu na izabrano ciljničku točku izmjeri se nova vrijednost kumjera panorame i zapisi u tabelu. Razlike između nove vrijednosti i osnovnog kumjera je popravka koja se mora uzeti u obzir pri gadanju.

- razliku između vrijednosti kutova postavljenih na mehanizmu tabličnih kutova i izmjerjenih kvadrantom na cijevi oruda ne smije biti veća od 0-02 tisućite za nagibe cijevi do 4-00, odnosno 0-03 tisućite za nagibe veće od 4-00 tisućitih.

Nakon detekcije i identifikacije cilja slijedi moment detonacije i uništavanja oklopog sredstva

STRELIVO SA SENZORSKIM UPALJAČEM (II. dio)

Velika ubrzanja streljiva predstavljala su za konstruktoare granicu konvencionalne tehnologije i fizičkih zakona.

ELEKTRONIKA ZA OBRADU SIGNALA

U proizvodnji elektroničkih elemenata streljiva sa senzorskim upaljačem moraju se uzeti u obzir posebni zahtjevi koji se u mnogome razlikuju od općenito prihvaćenih elektroničkih standarda.

Obrada signala koji služe za detekciju i identifikaciju ciljeva kao i za određivanje točnog momenta detonacije, zahtijeva komplikiran elektronički hardware i software. Mora doći i do povećanja težine integracije cijele elektroničke jedinice, počevši od čipa i ploče tako da postotak udjela volume na elektroničkih elemenata ostane u razumnim okvirima u usporedbi s volumenom cijelog projektila.

Aksijalno i tangencijalno ubrzanje koje može dosegnuti do 18,000 g postavlja zahtjeve na elektroniku, što znači ujedno i dosezanje granica konvencionalne tehnologije i fizičkih zakona.

Uz to, postojeća rješenja su ponekad kontradiktorna ako ih se sagleda u svjetlu ovih krajnjih zahtjeva. Općenito, MIL-kompaktibilni integrirani krug (integrirani krug MIL 8833) je samo hermetički zatvoren pri prijenosu keramičkim ili metalnim kućištima. Mekanika snaga materijala (u slučaju keramičkih kućišta) kao i ona otvorenih spojnih vodova unutar integriranog kruga je ponešto ograničena pod ekstremnim okolnostima koje su gore navedene. Integrirani krugovi izrade-

ni od plastike mogu se odurpijeti pri rastu ubrzanja, ali se ne primjenjuju (ugradjuju) zato što općenito ne mogu biti hermetički zatvoreni.

Iz ekonomskih razloga, postojeći standardi zahtijevaju da streljivo ima životni vijek do 20 godina. Jako je teško količinski odrediti taj čimbenik.

Prizika pomoću danas raspoloživih tehnologija. To se osobito odnosi na inteligentno streljivo s obzirom da se ta posebna tehnologija razvija u fazama s minimalnim trajanjem od pet godina, a da se pri tome ne spominje da će se morati primjenjivati potpuno novi koncepti i pristupi.

Razmatranje svih faktora koji utječu na količinu potrebnog hardvera za proizvodnju funkcionalnih krugova, čini jasnim da, s iznimkom nekoliko parametara, izabrani osnovni koncept predstavlja glavni čimbenik koji određuje hardversku strukturu. Kao dodatak standardnim proizvodnim postupcima, kao SMD i debelo-filmske hibridne tehnologije, mogu se koristiti i druge metode u svrhu povećanja integracijske gustoće na razinu ploče, iako te metode također donose probleme koje treba razmotriti.

U usporedbi sa standardnim poluvodičima, uporaba aplikacijski-specifičnih integriranih krugova (ASIC) može dovesti do značajnih ušteda u prostoru. Ipak u individualnim slučajevima mogao bi biti odlučujući činilac koštanj s obzirom da proizvodnja u području vojne tehnologije često znači male obujme proizvodnje. Drugi prirodni ograničavajući činilac koji se odnosi na praktičnu gustoću integracije kod ASIC-a, vrlo je očit: kako raste broj mogućih elemenata po čipu (100,000 ili više log. kola po čipu) mora narasti i broj nožica procesora potrebnih u svr-

hu testiranja i za komunikaciju s »vanjskim svjetlom«. To vodi problemima s pločom budući da ograničene vrijednosti koje se tiču širine i udaljenosti između traka vodiča, broja potrebnih slojeva itd. za strukturu ploče nužno ne dozvoljavaju potpuno iskustva razvijanja mogućnosti koje nudi ASIC.

Uporaba IC bez kućišta u kombinaciji s tehnikom debelog filma dosta je uobičajena. Čip je nanijet direktno na nosač supstrata i povezan je s ostatkom kruga putem spojnih vodova (čipovi i vodovi). U većini slučajeva čip je pokriven plastikom kako bi ga se zaštitilo od vanjskog utjecaja. Problemi dugotrajnog čuvanja, kao i gustoće zraka i vode već su spomenuti.

Volumen prostora potrebnog krugu velikim dijelom je određen izborom procesora koji je najpogodniji za generiranje signala. FR-4 višeslojna pločasta tehnologija tehnika je koja se uobičajeno primjenjuje na streljivo sa senzorskim upaljačem iako čelično-hibridne metode isto imaju veliku

Integracija cijele elektroničke jedinice svedena je na minimum

važnost. FR-4 je moguće voditi sa SMD - elementima; s druge strane, ograničenja veličine otežavaju upotrebu nosećih kućišta čipova, budući da različiti koeficijenti temperature vode mehaničkim stresovima na lemljenim spojevima kako varira temperatura što može prouzročiti značajne lomove na tim spojevima. Čelično-hibridna metoda kombinira prednosti hibridne tehnike debelog filma s visokom mehaničkom snagom nosećeg materijala. Tanki ($50 \mu\text{m}$) keramički sloj se nanosi na tanku čeličnu oblogu, koja je stvarana i oblikovana tako da odgovara zahtjevima mehaničkog stresa.

Sloj se onda spaja sa čelikom na visokoj temperaturi (900°C). Taj je sloj tako tanak da se praktički može »savijati« kad se čelični nosač nalazi pod različitim stresovima.

Netipično za keramiku koja je često krhka, ovaj sloj paste prati kretanje nosača bez pucanja ili otpuštanja. Površina tog sloja se u mnogome ponaša kao supstrat aluminijevog oksida kod tehnike debelog filma što znači da se standardni postupak debelog filma može primjeniti na ovaj sloj (s nekim modifikacijama) iskoristavajući tako prednost mnogih godina iskustva tehnologije debelog filma.

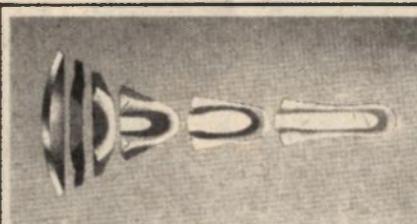
Uz to, ta metoda osigurava zadovoljavanje zahtjeva dugotrajnog skladištenja. Nosač tanke čelične obloge daje ovom supstratnom materijalu veliku snagu i omogućava preciznu mehaničku integraciju u podstreljivo, budući da čelična obloga može biti jednostavno strojno obradena. Za serijsku proizvodnju moraju se razmotriti važne vodilje cijene i kvalitete.

Naravno, glavni je cilj postići adekvatne kvalitativne standarde uz najnižu moguću cijenu.

S obzirom na stupanj integracije i strukturne tehnologije postoji nekoliko privlačnih alternativa koje obećavaju na razinu laboratorijskih ispitivanja; ipak te alternative moraju biti još kritički ocijenjene u odnosu na isprobane metode koje se već primjenjuju u serijskoj proizvodnji. Glavno ograničenje u tom slučaju je činjenica da možda postojeće metode neće biti u mogućnosti ići u korak s upotrijebljennom tehnologijom, pa bi u toj situaciji lako moglo doći do povećanja troškova.

EKSPOZIVNO OBLIKOVANI PROJEKTIL (EFP)

Eksplozivno oblikovan projektil (ili samo oblikujući projektil) je po prvi put predstavljen sredinom četrdesetih godina. Učinkovitost ovih punjenja koja su uglavnom bila izradena od igala u čunjastom obliku, bila je vrlo ograničena u usporedbi s današnjom tehnologijom.

Faze eksplozivnog oblikovanja projektila

Do početka sedamdesetih godina, smatrao se prihvatljivim način računanja debljine oklopa koju probija projektil, množenjem s 0,4 promjera projektila. EOP-projektili imaju obilježje da im je igla (leća) ugradena na sam prednji kraj projektila, u odnosu na količine uporabljene eksplozivne materijala, ove leće imaju vrlo malu masu po jedinici površine. Ta činjenica upućuje na relativno veliku brzinu (nekoliko 2000 m/s) tih komponenti za vrijeme i kratko poslije ispaljivanja. Ako su svi čimbenici pažljivo razmotreni, kao što su konstrukcija cijelog projektila, oblik i tip eksploziva, konstrukcija čahure projektila i naravno materijal projektila moguće je oblikovanje projektila u oko 0.25 ms što znači približavanje meti sa 100%-tom točnošću pri gore navedenoj brzini.

Od 1982. ovaj se princip intenzivno razvija za uporabu kod streljiva sa senzorskim upaljačem za cijevno topništvo. U to vrijeme, započet je i znanstveni rad za topništvo kalibra 203 mm. S obzirom da taj veliki promjer nudi dovoljne rezerve, upotrijebljene su željezne igle.

Nastali su projektili bili još relativno tupog oblika i imali su omjer dužine i promjera nešto više od tri. Ti su projektili imali učinkovitost probora oklopa koja je iznosila manje od čimbenika jedan u odnosu s promjerom projektila. Sekundarni učinak takvih EFP-

Konačni oblik eksplozivno oblikovanog projektila

projektila bio je značajan nakon provođenja oklopa. Nastavak ovog posla za kalibar od 155 mm postavio je nove zahtjeve u pogledu glavnog punjenja.

Bez obzira na to ostali su nepromijenjeni zahtjevi performansi s obzirom da je na raspolaganju značajno manji volumen i mnogo manji promjer igle. Ti su problemi riješeni primjenom novorazvijenih tehnika za oblikovanje projektila uporabom igle načinjene od teškog metalova (tantala).

Zahvaljujući njegovoj velikoj tvrdoci, ovaj bi materijal mogao voditi povećanje teoretskih značajki kako se to može teoretski prepostaviti od nekih 35 posto u usporedbi sa željezom.

Uporaba modernih kompjutorskih tehnika na proces koji upravlja stvaranjem projektila, rezultirala je kod projektila omjerom dužine i promjera oko 5:1. Prednji kraj senzora milimetarskog područja ugraden je u te projektili gdje isto može funkcionirati kao uredaj za emitiranje valova. U seriji testova, ovaj je tip upaljača vrlo lakovo zadovoljio sve zahtjeve i uz to omogućio velike uštede.

Stabilne značajke leta su vitalan element u postizavanju propisanih krajnjih balističkih zahtjeva i obilježja. Glavni je problem učiniti dosta kratki i tupi projektil aerodinamički stabilnim pri brzini od 8-7 macha, tako da početna ometanja i oscilacije rezultante mogu biti minimizirane dok se istovremeno koeficijent otpora i usporavanja mora zadržavati na najnižoj mogućoj mjeri za vrijeme putanje unatoč učinku stabilizacijskih površina. Kao u većini slučajeva, potreban je kompromis kako bi se riješio taj problem.

Faze vremena uključene u oblikovanje projektila mogu biti određene pomoću sveobuhvatnog i komplikiranog modela izračunavanja (PISČES).

Pomoću te informacija mogu se definirati aerodinamički koeficijenti i obilježja projektilovog leta. U sljedećem koraku provode se eksperimentalni rezultati koji mogu biti teorijski primjenjeni na dodatne optimizacijske mjerje kad one postanu nužne. Testovi pokazuju da projektil koji se trenutno istražuje, usporava oko 1 m/s tijekom leta. To znači da je značajka projektila, unutar zadanog sistemskog dometa, bazično nezavisna od udaljenosti od točke ispaljivanja.

Točnost je znatno pod utjecajem aerodinamičkih obilježja. Još su jednom praktični testovi provodeni na udaljenostima do 200 metara rezultirali dijagramom udara koji pokazuju stupanj točnosti koji daleko nadmašuje preciznost tipičnu za individualno streljivo sukladno procijenjenim zahtjevima.

Pripremio
IVAN MATIĆ

LUNA - M

Prikaz raketnog sustava FROG - 7 (Free Rocket Over Ground) namijenjenog za izvođenje raketnih udara po taktičkoj i operativnoj dubini

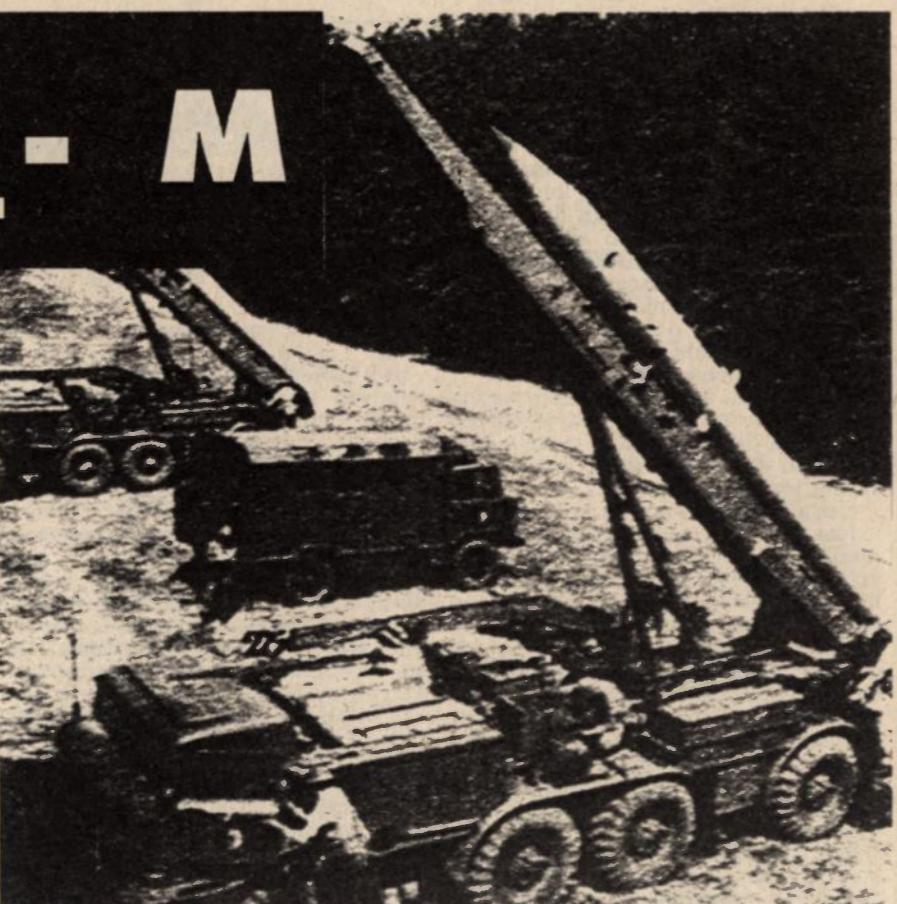
Raketni sustav FROG neupućeni često poistovjećuju samo s jednim tipom raketne, iako ih ima sedam različitih podvrsta, a pojavljivale su se na parada u Moskvi od 1957. do 1967. godine. Zavisno od tipa i raspona domet je od 30 (FROG-1) do 72 km (FROG-7). Kao što rakete nisu iste u svih sedam podvrsta, tako nisu isti ni lanseri. Kod prvih šest verzija FROG-a lanseri su gušnjicari na sasiji tenka IS-III ili PT-76, a kod FROG-7 na točkašu MAZ 453 L modificiranom za lanser.

Takoder, neupućeni često naziv FROG prevode kao žaba, jer frog na engleskom stvarno znači žaba, međutim, naziv FROG je kratica od pojma Free Rocket Over Ground.

Bivša JNA je sredinom sedamdesetih godina uspjela nabaviti najbolju verziju sustava Luna-M ili FROG-7, od koje je organizirana raketna grupa Vrhovne komande, snage jedne raketne brigade čije je mirnodopsko sjedište, dulji broj godina, a i neposredno pred rat, bilo u Banjaluci. Bojeve glave tih raketa bile su klasične ili školske (bez eksploziva), a sva stručna literatura, koju je izdao SSNO - Uprava artiljerije, o ovom raketnom kompleksu bazira se na uporabi rakete 9 M 21 F, s klasičnom bojevom glavom i rakete 9 M 21 E, s neeksplozivnom glavom za školska gadanja i uvježbavanje drugih radnji oko kompleksa.

U svakom slučaju i eksplozija 420 kg teške bojeve glave ove rakete veoma je neugodna, a činjenica da se njome gadaju uglavnom gradovi dovoljno govori o neprijatelju.

Raketa raketnog kompleksa Luna-M, od proizvođača označena kao 9 M 21 F, je raketa na čvrsto gorivo i nevodenog je tipa, što znači da se njome gada, odnosno zauzimaju elementi za gadaњe veoma slično kao i kod višecijev-

nog bacajući raketu, usmjeravajući lanser po azimutu i birajući elevaciju lansiranja, čime se mijenja domet. Korakacija vatrenje provodi se nakon prvog lansiranja motrenjem pogotka. Elementi za gadanje uzimaju se iz tablica za gadanje za taj kompleks, u koje su već uvrštene vrijednosti za moguće utjecaje na let rakete, kao što je odstupanje rada motora rakete od srednje vrijednosti uslijed temperature okoline, bočnog i čeonog vjetra, te sistematskog odstupanja i sl.

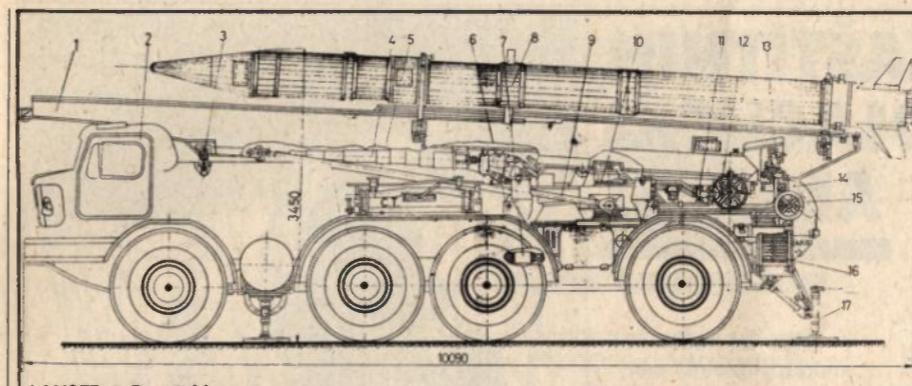
Raketa je namijenjena za uništavanje žive sile, vatrenih sredstava i borbenih tehniki. Raketa 9 M 21 E, namijenjena je za školska gadanja i bojeva glava nije eksplozivna, već umjesto eksploziva u glavi se nalazi težinski ekvivalent.

Eksplozivno punjenje bojeve glave rakete je klasičan eksploziv - mješavina 40 posto trolita i 60 posto heksogen-a, lijevanog u kumulativnu oblik. Upaljači bojeve glave smješteni su u čela i bokova rakete i kontaktne su tipa. Do lansiranja su blokirani i osigurani, a tek po lansiranju skida se osiguranje s upaljača. Električnim impulsom, kojeg upaljači daju preko uređaja za stvaranje fronte detonacionog

vala, automatski se određuje odnos kumulativnog i rasprskavajućeg učinka eksplozije bojeve glave.

Oko eksplozivnog punjenja je košljlica bojeve glave koja se u momentu eksplozije rasprsne u 16.000 komadića (gelera).

Zbog učinka kumulativnog djelovanja kod direktnog pogotka na minimalnim daljinama gadanja mogu se probijati betonsko-željezne prepreke debljine 1 m, a pri gadanju na maksimalnoj udaljenosti i do 2 m debljine.

1. - Noseća greda	9. - Podupirač
2. - Šasija vozila	10. - Izravnjivač
3. - Utvrđivači grede za pohodni položaj	11. - Hidroinstalacija
4. - Uredaj za zauzimanje elevacije	12. - Pumpna stanica uređaja za upravljanje
5. - Traverza	13. - Ciljnički uređaji
6. - Utvrđivač pomoćne opreme za šasiju vozila	14. - Mjesto za kablove
7. - Elektrooprema	15. - Uredaj za davanje azimuta
8. - Raketa	16. - Platforma
	17. - Dizalica za naslanjanje na tlo

Osnovni podaci o raketni 9 M 21 F.

- težina
- kalibar
- dužina
- raspon krila
- težina bojeve glave
- temperaturni opseg uporabe
- minimalna duljina gadanja
- maksimalna duljina gadanja

2450 kg
544 mm
8960 mm
1700 mm
420 kg
od -40° do +50°C
12 km
72 km

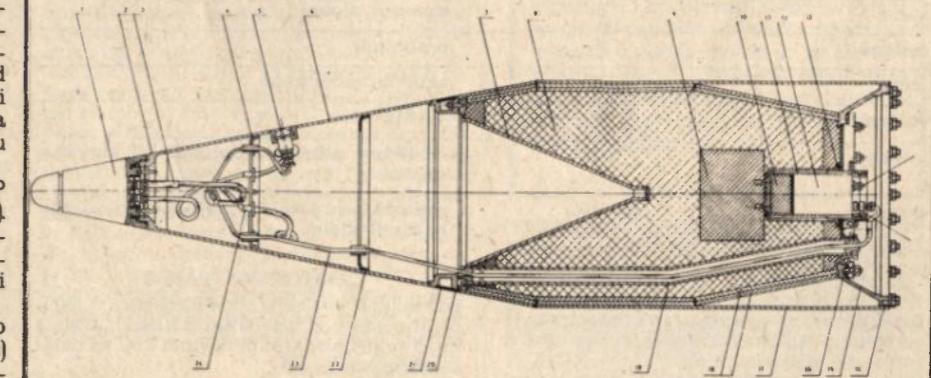
VLADIMIR SUPERINA

1. - Prednji kontakti davač
2. - Prednje rebro
3. - Spojni kabel
4. - Rebro
5. - Bočni kontakti davač
6. - Prednja balistička obloga
7. - Kumulativni lijevak
8. - Eksplozivno punjenje
9. - Leća
10. - Detonator
11. - Spremiste detonatora
12. - Sklop za osiguranje i aktiviranje uređaja upaljača
13. - Čaša
14. - Zavrtanj
15. - Držać
16. - Dno bojeve glave
17. - Balistička obloga
18. - Tijelo bojeve glave
19. - Cijev elektropriključka
20. - Zadnje rebro
21. - Zaštitna traka
22. - Rebro
23. - Elektro-spojni provodnik
24. - Držać elektrospojeva

Raketa, iako je jednostepena, ima tri raketna motora, i to osnovni pohodni motor, startni motor smješten ukrug mlaznice osnovnog motora sa 16 manjih mlaznica i motor za davanje rotacije - smješten ispred glavnog motora sa četiri bočne mlaznice.

Osnovnu tehniku jedne vatrene jedinice čini jedan lanser, ali tehniku osnovne postrojbe - bitnice (baterije), čine tri lansera, tri vozila za transport, zapovijedno vozilo, topovzec, radiotehnički sustav za sondiranje vjetra i dizalica za pretovar raketa, te dodatna oprema.

BOJNA GLAVA RAKETE 9 M 21 F.

Vrijeme potrebno da bitnica otvari prvu vatru s gotovim raketama (3 kom) je oko jedan sat, iako je vrijeme potrebno da lanser priđe iz pohodnog u bojevi položaj oko 10 minuta.

S obzirom na činjenicu da srbočetničke snage s područja tzv. SR BiH koriste sustav Luna-M, očito je da je dio ili cijela, već spomenuta raketna brigada ostavljena na teritoriju Bosne, prilikom navodnog povlačenja tzv. vojske SR Jugoslavije u Srbiju i Crnu Goru.

Ono što ovu postrojbu sigurno muči, i ne ide joj u prilog, je akutni nedostatak rezervnih dijelova - kako za vozila, tako i za prateću tehniku, ograničen broj raspoloživih raket, od kojih su već podosta potrošili bez većeg djelovanja, ograničen, čak skroman učinak njihovog "superoružja", čime je Luna-M već potpuno moralno degradirana kao oružje. Osim toga, sama montaža i priprava rakete je dosta dugotrajan proces, što umanjuje vrijednost sustava, a preciznost pogadanja nije bolja strana sustava.

VLADIMIR SUPERINA

FILTARI ZAŠTITNIH MASKI I IZOLACIJSKI APARATI

Izolacijske aparate koristimo u situacijama kada nismo sigurni da će filter pružiti sigurnu zaštitu.

Unekim uvjetima nije učinkovita za uporabu vojnička zaštitna maska. Npr:

- kada je koncentracija kisika u zraku manja od 17%.
- koncentracija plinskih štetnih tvari i čestica ne smije prelaziti vrijednost koju propisuje uputstvo o uporabi filtera.

— kada je u atmosferi koncentracija bojnog otrova prevelika, pa dolazi do probijanja i propuštanja para bojnog otrova.

Svaki filter mora imati vidljivi datum proizvodnje, tip filtera od kojih štetnih tvari štite.

Datum proizvodnje je bitan zbog čuvanja filtera, jer se razni tipovi čuvaju 3–5 godina. Otvoreni filteri moraju se zamjenjivati na koncu 6 mjeseci.

Europska je zajednica usvojila standarde i propisala oznake i obilježja koje ćemo prikazati:

OZNAKA BOJE:	TIP FILTERA:	ŠTITI OD:
smeda	AX	plinovi i pare organskih spojeva, točka vrenja 65°C
smeda	A	plinovi i pare — točka vrenja 65°C
siva	B	anorganski plinovi i pare npr. klor, vodikov sulfid ili vodikov cijanid
žuta	E	sumpor dioksid
zelena	K	amonijak
cma	CO	uglični monoksid
crvena	Hg	živine pare
plava	NO	dušikovi plinovi uključujući i dušikov monoksid
oker	Recator	radioaktivni jod uključujući i radioaktivni metil-jodid

Ukoliko je koncentracija kisika manja od 17%, a koncentracija štetne tvari u zraku veća od dozvoljene, za upotrebu navedenog tipa filtera, radi spriječavanja rizika od trovanja, mora se upotrijebiti.

IZOLACIJSKI APARATI
kod kojih je čovjek potpuno izoliran od okoline atmosfere, a diše zrak ili kisik iz boce s tim komprimiranim plinovima koji se nalaze u aparatu;

Filtar se koristi kod sljedećih štetnih tvari i kombinacija:

a) nitrozni plinovi

b) mješavina od organskih i/ili anorganskih štetnih tvari, kao i nitrozni plinovi i/ili ugljični monoksid

A1BEEZK1HgCO NO-P3
Typ 620 St 02/98 ARDB-F030

cijevne maske — kada se kroz cijev, spomenuto s prostorom čistog zraka, udije sveži zrak —

Prvi aparati ove vrste pojavljuju se tijekom I. s. r., istodobno kada i zaštitna maska. Njemački aparat Drager sastojao se od čelične boce s kisikom, zapremine 300 cm³, punjene sa 45 litara kisika pod tlakom od 150 kg/cm², mješa za disanje, kutije s upijaćem za ugljični dioksid, gumenog rebrastog crijeva s priključkom za usta, štipaljke za nos i naočale. Štipaljka je sprečavala disanje kroz nos, a naočale su štitile oči od bojnih otrova. Aparat se nosio na prsima ili ispod lijevog pazuha, a mogao je štititi oko 1 sat. Bio je glamazan, osjetljiv i složen za uporabu. Usni dio je izazivao jako lučenje pljuvačke, a štipaljka za nos otežavala disanje. Osoba osigurana tim aparatom nije mogla govoriti.

Od tog, vremena pa do danas došlo je do velikog razvoja izolacijskih aparata.

No zanimljiv je podatak da su aparati marke Drager još uvek u samom svjetskom vrhu po svojoj kvaliteti. Njihova prednost u odnosu na gore opisani aparat iz I. svjetskog rata je u tome što je došlo do smanjenja težine, općenito gabarita.

Modernog je dizajna i lakši za nošenje.

Izolacijski aparati, zbog njihove kvalitete, mogu se koristiti u tenkovskim, zrakoplovnim, podmorničkim postrojbama, kao i u drugim situacijama kada nismo sigurni da će zaštitna filter maska pružati sigurnu zaštitu.

DAUT BAJRUŠI

KIST DLAKU MIJENJA

Pravilnom uporabom i prikladnim održavanjem produžuje se trajanje maketarskog pribora

Kvalitetne kistove zaštićene navlakama spremajte u odgovarajuću bočicu

Kistovi predstavljaju osnovni dio maketarskog pribora, te se u raznim oblicima i veličinama (gradnjama finoce) koriste za različite namjene, od kojih su najčešće bojanje detalja ili ploha, nanašanje praha pastelnih boja s ciljem postizanja prašnjavog, radnog, veteranskog izgleda, ili pak za nanašanje tekucog ljepila na linije spoja ploha. Pri kupovini kistova je preporučljivo držati se engleske poslovice „Nisam dovoljno bogat da kupujem jeftine stvari“ te kupujte samo visokokvalitetne kistove od prirodne dlake. Iako skupi, njihova visoka cijena je višestruko opravданa njihovim dugim vijekom trajanja, optimalnom elastičnošću i fleksibilnosti, visokom akumulacijom boje, i dugotrajnim zadržavanjem pravilnog oblika. Uz redovito čišćenje i pravilno održavanje kvalitetni kistovi će vam vjerno služiti tokom mnogobrojnih maketarskih seansi udvoje (vaša maketa i vi). Vrijedi napomenuti da kvalitetni kistovi ne gube dlaku, ne „linjaju“ se, dok će vam jeftini, u prvi tren po cijeni primamljivi ali nekvalitetni kistovi, „odlakavati“ maketu u najgorem trenu i na najudaljijem mjestu. Ako se s vremenom koja dlaka zalomi ili iskrivi, te narušava geometriju špicke kista, pažljivo je odstraniti odsecanjem oštrim škaricama u ravnnim metalnim okova-učvršćivačima. Ni u kom slučaju ih ne čupajte van silom, jer biste tako ubrzo očerupali vaš skupocjeni „dlakavi“ alat. Tokom bojanja se na kistu postupno sasuši boja u korijenu kista, narušavajući time njegovu fleksibilnost i mogućnost akumuliranja boje, te je stoga nužno da kist, njegov vrh s vremenom na vrijeme temeljito očistite pažljivim potapanjem u odgovarajući razrjeđivač, kako bi se s njega temeljito uklonila sva preostala boja i kistu vratile njegove kvalitetne osobine. Bojanjući maketu, pri uranjanju kista u boju ne davite ga do iznemoglosti uranjujući ga do dna u bočicu s bojom, nego tek do pola dužine „dlakave“ glave kista. Po završenom bojanju preostalu boju s kista uklonite potrošivši je na komadu otpadne plastike ili kartona, a zatim razrjeđivačem uklonite sve preostale čestice boje (pažnja, kistovi se posebno teško čiste nakon upotrebe).

ŽELJKO HANICH

FW 190 D-9

Kada se Focke-Wulf Fw-190A sredinom 1941. godine prvi puta pojavio na europskom nebnu, britansko zrakoplovstvo nije slutilo kako predstoji razdoblje velikih iskušenja za pilote RAF-a. Taj novi njemački lovački jednomotorni zrakoplov je u rukama iskusnog pilota Luftwaffe predstavljača, zahvaljujući svojoj brzini, manevarskim sposobnostima i izuzetno teškom naoružanjem pravog »andela smrti« za engleske pilote. Tek s uvođenjem novih inačica legendarnog Spitfirea (Mk IX) su Britanci donekle povratili ravnotežu snaga. Ali ni njemački konstruktori nisu gubili vrijeđe, te su po nalogu Njemačkog ministarstva zrakoplovstva (RLM) razvili novu inačicu Fw-190 u koju je umjesto zvjezdastog motora BMW-801 ugrađen linijski Jumo 213 A-1, produžen je trup, i izvršen je niz konstrukcijskih preinaka, što je novom zrakoplovu, označenom kao Fw-190D-9 omogućilo postizanje veće brzine i plafona leta, te znatno unaprijedilo njegove performanse pri letu na velikim visinama, čime je ponovo narušena ravnoteža snaga u korist Luftwaffe. Focke-Wulf Fw-190 D-9 dugačak je 10,19 m, visok 3,36 m, raspona krila 10,50 m, pokretan motorom Jumo 213 A-1 (1776 KS) postizao je brzinu od 686 km/h i visinu od 11.100 m. Maketu ovog elegantnog, ali ubođitog veterana 2. sv. rata u mjerilu 1/72 proizvodi ITALERI. Preciznost 55 sastavnih dijelova omogućuju i maketaru početniku da uz nešto strpljenja stvori predinu minijaturu borbenog zrakoplova čije skladne linije prikazuju njegovu pravu prirodu grabiljive.

Izbor oblika i gradacije kista ovisi o osobnim afinitetima maketara, a i o upotrebojnom namjeni. Najfiniji kistovi (oznaka 000,00 i 0) okruglog presjeka se koriste za bojanje najminijaturnih detalja na maketi (slika 2), crtanje oznaka i natpisa, kistovi 1 i 2 za bojanje krupnijih detalja, manjih površina i nanašanje tekucog ljepila, kistovi veće gradacije (3, 4, 5 i 6) za bojanje većih površina na maketu, uz napomenu da neki maketari za bojanje velikih ravnih površina najčešće koriste plosnate kistove. S vremenom se kistovi, pa i oni najkvalitetniji, unatoč svoj pažnji i brižljivom održavanju ipak oštećuju i gube formu. Nemojte ih bacati, jer će vam i takvi dobro poslužiti za neke druge, ponešto grubije, ali za »muški« izgled vaše makete borbenog oklopog vozila, izuzetno važne poslove.

Opisane makete, boje, ljepilo i ostali maketarski pribor možete kupiti u specijaliziranoj prodejnjici »MACH«, Trakočanska 26, Zagreb, tel. 041/339-662.

KRISTIJANIZACIJA HRVATA

Buran dio naše povijesti zbio se tijekom IX. i X. stoljeća — prilazak kršćanstvu, prvi glagoljički napisi, borba za samostalnost Crkve

Hercegovini, u južnim predjelima prostrane zagrebačke biskupije i na prostoru današnje bosanske krajine. U našim če krajevima (na Krku i na zadarskim otocima) posljednje glagoljske natpise zapisati sredinom prošlog stoljeća i ti će zapisi zapravo biti završni čin tisućljetnog trajanja toga pisma. Glagoljicom su pisani brojni misali, brevijari, evangelistari, priručnici za propovijedanje i teološku izobrazbu glagoljaškog klera, kao i djela religiozne i profane književnosti najširega mogućeg raspona. Ovom prilikom podsjećamo se na jedan od najstarijih spomenika hrvatskog jezika, pisan glagoljičkim slovima oko 1100. godine. Riječ je, dakako, o Baščanskoj ploči. Na ploči je uklesan natpis od trinaest redaka koji govori o gradnji crkve sv. Lucije (kraj se Juranova blizu Baške.) i donosi tekst darovnice hrvatskog kralja Zvonimira. Sadržaj ploče nije jedinstven. U prvom stavku sadržana je notacija kojom opat Držiha utvrđuje da je hrvatski kralj Zvonimir u svoje vrijeme darovao sv. Luciji „edinu“ (vjerojatno gospodarsko dobro), zatim navodi imena dostaanstvenika koji su možda bili prisutni kod darivanja, a prokljine one koji bi to darivanje porekli. U drugom stavku opat Dobrovit izjavljuje da je sa devetoro braće sagradio Crkvu, a da je ogradu s pločama stavlja za vrijeme kneza Kosmata. Na malo preostalog prostoru uklesan je dodatak, treći stavak koji kaže da je u to doba postojala zajednica sv. Lucije i sv. Nikole u Otočcu. Natpis na ploči vrlo je rano svjedočanstvo koje govori da su benediktinci u zapadnim hrvatskim krajevima bili glagoljaši; obe benediktinske opate čija su imena zabilježena na ploči nose narodna imena (Držiha, Dobrovit). Konačno, Baščanska ploča važan je dokument za povijest pisma i jezika, ona dokazuje da je kvarnersko područje bilo u granicama Zvonimirove Hrvatske, u njoj nalazimo prvi put potvrđeno hrvatsko ime na hrvatskom jeziku. U razvoju hrvatskog glagoljaštva neprocjenjive zasluge imali su i svećenici glagoljaši. Velike zasluge pripadaju i redovničkim zajednicama benediktinaca, franjevaca, pavilina, dominikanaca i ostalih koji su se zalagali za afirmaciju kulturnog i religioznog života Hrvata u srednjem vijeku. Svakako treba istaći zadarske dominikance koji su bili poznati po školovanju siromašne hrvatske mladeži koja bi kasnije nastavljala putovanja svećenstva i Crkve. U ono vrijeme dvije

(Nastaviti će se)
TIHOMIR DUIROVIĆ

Grgur Ninski, borac za samostalnost i prvenstvo »hrvatske« (ninske) biskupije i simbol borbe hrvatske Crkve za glagoljicu. (Sporazum izradio Ivan Mestrović)

Razdoblje 9. i 10. stoljeća bilo je u znaku misionarskog djelovanja sv. Cirila i Metoda. Najstarija »Hrvatska kronika« (11. stoljeće) i »Scavorum regnum« Grgura Barskog (12. stoljeće) govore o obraćenju (pokrštenju) Hrvata »po svetom mužu Konstancu (Cirilu)«. Pokrštanje i kulturni utjecaj kretali su se u dva smjera: području Hrvata, Slovenaca, Moravljana, Čeha, Slovaka, Poljaka i Polapskih Slavena, nalazili su se pod jurisdikcijom Rimskih crkava, dok Bugari, Crnogorci, Makedonci, Srbi, Rusi i dio Ukrajinaca pripadaju kršćansko-pravoslavnom istoku. Cirilometodska misija utjecala je na pokrštanje Hrvata, odnosno širenje kršćanske kulture na hrvatskom prostoru što je uključivalo i širenje glagoljice. Glagoljica je djelo Konstantina Filozofa. Pismo se u Hrvatskoj proširilo dolaskom Methodovih učenika iz moravsko-pansonskog prostora, ali i s juga, iz bugarsko-makedonskog podneblja. Glagoljsko pismo nalazi tako na svezanu upotrebu u Istri, Hrvatskom primorju, sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, ali je isto tako prisutno u Lici i Krbavi, južnoj Dalmaciji i

DJECA I RAT

Nove tiskovine iz nakladničke djelatnosti MORH posvećene su rasvjetljavanju fenomena stradanja djece u ratu

z Ministarstva obrane Republike Hrvatske (Uprava za IPD) inicirano je i tiskano dosada dvadesetak knjiga i stručnih publikacija posvećenih stradanjima i patnjama djece u ovom krvavom ratu.

Autori priloga su poznata i priznata imena, pedagozi, psiholozi, kulturni i javni djelatnici, socijalni radnici, publicisti, pisci za djecu...

Prilozi Tomislava Bunjevca, Vlaste Hirši-Hećej, Ane Ivanišin, Gordane Kuterovac, Nevena Šikića, Miomira Žužula, Antonije Urli, Gordane Keresteš, Nade Anić, Lidiye Arambić, Renate Franc, Ljiljane Igric, Dunje Krapec, Goranke Lugomer-Armano, Jasenke Pregrad, Zore Raboteg-Sarić, Ane Sekulić-Majurec, Vlaste Vizek-Vidović, Vesne Vlahović-Stetić...

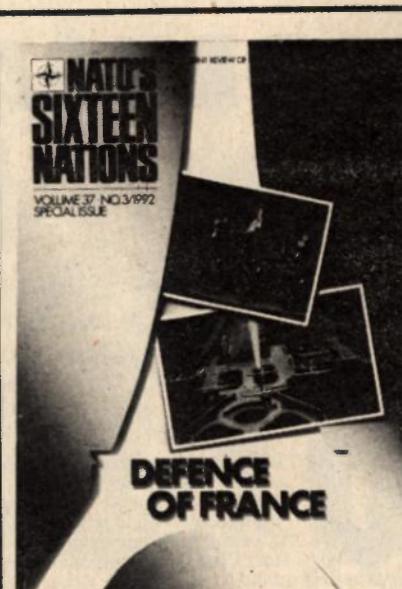
Obilje podataka, slikovnih priloga, stručnih zapažanja i znanstvenih analiza privlači

pozornost specijaliziranih ustanova koje brinu o djeци i odgoju, ali i najšire javnosti.

Roditelji, školski i zdravstveni djelatnici, bolnice i vrtići, prognanici, svi mi proživljavamo svakodnevno sve strahote koje rat naruši dječi i nama svima. Zato valja svakako zaviriti i zamisliti se nad riječima, brojkama, slikama, nad stvarnošću, i učiniti sve u granicama svojih osobnih i zajedničkih mogućnosti da djeci ublažimo boli i patnje, da naše danas i sutra bude ispunjeno s manje jauka i rana, a više, mnogo više, dječjeg osmijeha, radosnog kliktanja u slobodi, miru i blagostanju.

Dio naklade već je otpremljen u zone, a dio je ostavljen i može se nabaviti u slobodnoj prodaji, pa će ova zanimljiva i vrijedna izdanja doći u ruke što više zainteresiranih. Imamo nam što bliže od — NAŠE DJECE!

B. Š.

NATO'S SIXTEEN NATIONS

NATO'S SIXTEEN NATIONS ili kako u zagлавju magazina piše »nezavisna revija za gospodarsku, političku i vojnu moć« specijalizirana je vojna tiskovina uglednoga europskog vojnog nakladnika Monch Group.

Unatoč bombastičnog naslova NSN je sve samo ne neovisna novina. Jer, kako i u samom imenu lista stoji, vojna i politička aliansa NATO od presudnog je uticaja na uredištu politiku lista. Vrlo rigidnog grafickog oblikovanja (što je odlika više — manje svih ozbiljnijih vojnih publikacija u svijetu) NSN je čvrsto rubriciran magazin, a o prestižnosti tema koje obraduje dovoljno govoriti činjenica da se kao autori članaka pojavit će ministri obrane po jedinim zemaljama ili celini ljudi ustoži nacionalne sigurnosti. Središnja rubrika lista je »profil« i na većem broju stranica obraduje odredene proizvoda oružja ili teme iz specijalističkih stručnih

S. Č.

DRUGA STRANA POVIJESTI

Kao prilog aktualnoj raspri o potrebi osnivanja Vojnog muzeja u Hrvata donosimo kraći prikaz o Ratnom muzeju osnovanom 1941. godine

U Republici Hrvatskoj od samog početka agresije započet je opsežan program kompleksnih znanstvenih istraživanja o osnovama agresije, rata i borbi za samostalnost i priznavanje Hrvatske. U sklopu tog programa naročito pozornost usmjerenja je na sistemsко i obavezno prikupljanje, čuvanje i zaštitu svekolike dokumentacijske grade koja se odnosi na domovinski rat. Svi tu dokumentaciju, predmete, tiskovine kao što su leci, proglaši, pozivi, novine, fotodokumentacija, video i fono zapis, filmski materijal i tiskane spomenike bilo je na terenu i kod sakupljača. Iz prvih članaka u tisku koji govore o Muzeju navodi se: »Hrvati posjeduju golem broj materijalnih dokaza svoje slave i plemenitosti, više nego možda koji drugi narod. A drugi narodi imaju svoje ratne muzeje. A drugi narodi imaju svoje ratne muzeje i vojničke arhive, mada neki nemaju ni blizu toliko materijala.«

Kako je veliki dio dokumentacije o sudobnim zbijanjima u Hrvatskoj ostao u nadležnosti Ministarstva obrane, govori se o osnivanju Odjela ratnog muzeja ili zasebnog Vojnog muzeja. Zato treba podsjetiti na činjenicu da je u vrijeme drugog svjetskog rata djelovalo i radio specijalizirani Ratni muzej i arhiv u Zagrebu. U ovom i idućem

RATNI MUZEJ I ARHIV NDH

Ideja i razlozi osnivanja Ratnog muzeja i arhiva proizašli su povijesnim prilikama drugog svjetskog rata, ali se danas sa sigurnošću može ustvrditi da su stručno-znanstveni razlozi, ipak bili odlučujući za osnivanje specijaliziranog muzeja vojne povijesti Hrvata. Glavni poticajni razlog za osnivanje Muzeja bila je činjenica da do tada nije postojao takav muzej u Hrvatskoj, a materijala za osnivanje fundusa bilo je na terenu i kod sakupljača. Iz prvih članaka u tisku koji govore o Muzeju navodi se: »Hrvati posjeduju golem broj materijalnih dokaza svoje slave i plemenitosti, više nego možda koji drugi narod. A drugi narodi imaju svoje ratne muzeje i vojničke arhive, mada neki nemaju ni blizu toliko materijala.«

Znatno dio muješkog materijala sačuvan je u hrvatskim časnim obiteljima, a veliku količinu vojničkih pisanih dokumenata nalazio se na teritoriju bivše slavonske krajine, Like, Korduna itd. Ratni muzej i arhiv osnovan je s ciljem da prikaže i prezentira javnosti razvitak vojske od prvih husarskih četa Matije Korvina 1445. godine, pa sve do razdoblja početka II svjetskog rata i opreme

Primjeri oružja, zastava i vojnih oznaka sakupljenih na Istočnom frontu imali su značajno mjesto u muzeološkoj postavci

vojnih jedinica NDH i ratnih trofeja s ratnika na području NDH i Istočnog fronta. Muzeju je bila svrha da prikaže razvitak vatretnog oružja, vojne opreme, najstarije vojne utvrde, nadgrobne spomenike, odore hrvatskih vojnika, odlikovanja, portrete glasovitih vojskova, crteže bitaka, način ratovanja, zastave i vojničke spise.

Ratni muzej i arhiv osnovan je Zakonom odredbom CXXVI-268-Z-p. 1941. godine dr. Ante Pavelić u Zagrebu 28. V 1941. U toj odredbi navode se ciljevi i uloga Ratnog muzeja, a to je da čuva i sakuplja sve pisane i tiskane spomenike i predmete koji se odnose na povijest Hrvata od najstarijih vremena do uspostave i postojanja NDH.

Na temelju Zakonske odredbe izrađen je Pravilnik o radu Ratnog muzeja i arhiva u Zagrebu, 31. XII 1941. godine, a objavljen u Narodnim novinama (NN, God. CVI broj 51. 3. III 1942.). Pravilnik sadrži 13 paragrafa ili članova, a potpisani je od vojskovođe Slavka Kvaternika. To je bio prvi vojno-znanstveni zavod Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, a pod upravom Ministarstva hrvatskog domobranstva.

Pravilnikom su određeni zadaci Ratnog muzeja, a to je sakupljanje, čuvanje, izlaganje i znanstveno proučavanje hrvatskih ratnih starina i spomenika koji se nalaze na teritoriju NDH.

Ratni muzej i arhiv otpočinje s radom 24. XI 1941. i privremeno je smješten u Ministarstvu domobranstva na Trgu kralja Petra Krešimira. Većina muješkog fundusa bila je izložena u velikoj dvorani na prvom katu zgrade.

Početkom 1943. upravitelj Milan Pransperger odredio je da se Muzej preseli na Gornji grad u zgradu Upravnog stožera ministarstva oružanih snaga na Jezuitskom trgu broj 4. Svečanim otvaranjem 2. VI 1943. godine postao je njegov rad javan.

RHEA IVANUŠ
ANDRO PURTIC

Zbirka obuhvaća raznorodne predmete vezane uz ratovanje na hrvatskim prostorima

BOKELEJSKI MORNARI

Svi su naši primorski gradovi imali nekoć svoje bratovštine sv. Nikole, zaštitnika pomoraca. Danas postoji još samo jedna – bokeljska

U gradovima uzduž dalmatinske obale još od davnina postojale su brojne bratovštine, svojevrsna strukovna udruženja s izvjesnim javnim nadležnostima, koje su formalno nicalo oko poštivanja kulta nekog svetca zaštitnika određene djelatnosti. Kako je pomorstvo bilo jedna od osnovnih djelatnosti, posebnu važnost imale su upravo njihove bratovštine, koje su njegovale kult svetog Nikole, zaštitnika pomoraca. Gotovo do jučer naši pomorci su u nevolji imali običaj »zapaliti svetu svome Niki.«

Od svih bratovština svetog Nikole, a koje su imali gotovo svi gradovi, do današnjeg dana održala se samo jedna – ona kotorska. Makar neki (vjerojatno krivotvoreni) dokumenti spominju ovu bratovštinu još u ranom srednjem vijeku, prvi pismeni dokument o njenom postojanju potječe iz 1353. godine. U kasnijim razdobljima ova ustanova se javlja pod imenom kotorska, odnosno bokeljska mornarica, a u svom »modernjačkom« zanosu dokidaju je Francuzi prilikom njihove vladavine u Dalmaciji 1807. godine. Kotorska mornarica je nakratko obnovljena 1833. pa opet ukinuta 1848. Ponovna obnova uslijedila je 1859. ali ovog puta bez ikakvih javnih ili vojnih ovlasti kao čisto folklorno religiozno udruženje pod nazivom »Plemenito tijelo Bokeljske mornarice.« Osnovna zadaca udruženja bilo je njegovanje tradicije i organiziranje slavlja, smotre i plesa na dan svetog Tripuna, komu je posvećena kotorska katedrala. Spomenuta institucija na osebujan način je konzervirala i do današnjih dana očuvala izgled bokeljskih mornara i njihovih časnika iz prve polovine 19. st.

Naša ilustracija prikazuje običnog bokeljskog mornara iz tog vremena. Kako je Boka tijekom 18. i 19. st. uživala svojevrsno blagostanje zahvaljujući vrlo razgranutoj pomorskoj trgovini, odijelo i oružje običnih mornara bilo je vrlo bogato, gotovo gospodsko. Odijelo je bilo specifičnog bokeljskog oblika i znakovito za taj kraj, ali s vidnim orientalnim uticajima. U genezi ovog odijela zasigurno je najvećeg udjela imala nošnja grčkih priobalnih krajeva, iako se ne mogu zanemariti i uticaji ostalih sredozemnih zemalja.

Ono je u pravilu izrađeno od crne svile ukrašene srebrnim ili zlatnim gajtanima i dugmadima. Na glavi se nosi mala svilena kapa zvana čeverica s tapakom od crvenog velura na kojem je cvjet iz srebrne žice. Povrh bijele košulje nosi se presomitača, a u novije vrijeme ječerma, neka vrsta prsluka bez rukava. Presomitača, prikazana na našoj slici, ima dva reda srebrnih filigranskih dugmadi i obrubljena je zlatnim ili srebrnim

Mornari Bokeljske mornarice iz Lastve 1866. godine

vezom. Na sve to se oblači koret od crne obične ili lanene svile. To je najdekorativniji odjevni predmet bogato ukrašen srebrnim ili zlatnim gajtanima. Kratke široke gaće s naborima i bježe takoder su iz crne svile. Cipele su crne niske i otvorene, a zvali su ih crevije, gondole ili škarpine.

Osnovno oružje bila je, dakako, puška. Najčešće su to bile puške tipa džeferdar, ali su također česte roge, karanfilke i čibuklije. Riječ džeferdar je perzijskog podrijetla i složenica je riječi »gewher« (– dragi kamen –) – prezent osnovni od infinitiva »dašen« (– imati, držati). Preko turskog oblika cerherdar dospijeva na Balkan gdje prvo je označava raskošnu, dragocjenu pušku uopće, da bi u prvoj polovini 19. st. njezino značenje bilo suženo na jednu određenu vrstu pušaka. Džeferdar, u ovom suženom smislu, jedna je od najraskošnijih vrsta balkanskih pušaka. Cijev im je često damascirana i ukrašena intarzijom od srebrne i zlatne žice. Drveni kundak je u cijelosti oblikovan sedefastim pločicama s nazubljenim rubovima, a pasti i dno kundaka okovano srebrnim limom s poludragim kamenjem ili korali. Bez dvojbe središte proizvodnje ovakvih pušaka bio je upravo u Boki (što ne znači da ih nisu radili i drugdje ili da nisu uvažavali, djelove, primjerice cijevi iz Bosne ili Italije). Postoje i signirani primjerici s imenima majstora i godinama proizvodnje.

Dva pištolja i nož nosili su se u čemeru. Čemer je izrađen od baršuna, u pravilu crvenog, i imao je tri pregrade iste dužine ali različite visine. U svaku pregradu uvlačio se po jedan pištolj ili nož. Pera od čemera prekrivala su oružje služeći kao dekoracija i zaštitna Ukrasima i motivima izvezene na perima iskazivala se svojevrsna politička opredjeljenost nosioca. Polovinom 19. st. najčešće je bio motiv šestokrake zvjeze s hrvatskom zastavom, odraz ilirske ikonografije, a kasnije habsburški grb ili neutralni vegetabilni motivi. Čemer se privršćivao vezicama da bi se zatim omotao jednobožnim pojasmom od crvene, plave ili crne svile. S desne strane se stavljaju srebrne čese, ukrašene kutijice za nošenje naboja i ulja za podmazivanje oružja. Uz to opašu i ukrašeni tobolac, u pravilu kupovan u Konavlima, u kojem su nosili duhan, kresivo i druge sitnice.

Bokeljski pištolji su najčešće ledenice. To je vrsta balkanskih pištolja koje spadaju u grupu šilja odnosno celina, osobenih po tome što su u cijelosti ili većim dijelom prekriveni lijevanim srebrnim okovima s karakterističnom floralnom dekoracijom u visokom reljefu. Proizvodili su ih jako dugo, još sedesetih godina 19. st. pa su spomenuti florali

motivi doživjeli kod kasnih primjeraka dekadencije do neprepoznatljivosti. Cijevi su im bile ili lokalne izrade slabije kvalitete ili puno bolje talijanske provenijencije. Imali su kremeni mehanizam tipa mikelet kog su sami radili ili uvozili iz susjednih turskih krajeva. Međutim, ledene nisu najraskošniji bokeljski pištolji već su to tzv. zlatke, radene sličnom tehnikom kao i ledene, ali sa srebrnim pozlaćenim okovom na kojem je dominirala velika tordirana glavica drške. Mehanizmi i cijevi zlatki bili su bez izuzetka uvozni i to zapadnoeuropejskog, najčešće talijanskog podrijetla.

Nož je također bio osobenog bokeljskog tipa i srođan epirskim noževima. U osnovi je to inačica turskog noža zvanog bičak. Imali su srebrnu ili koštanu dršku s manjim usima te okove korica od lijevanog srebra ukrašenog motivima sličnim onima s ledene.

TOMISLAV ARALICA

Na 63. stranici našeg glasila otisnut je crtež bokeljskog momara iz 19. stoljeća ilustratora Višeslava Aralice

PAPICA ZA TAUBEKE

Nova dugosvirajuća Stubića Jure ploča ne izdvaja se iz prosjeka zacrtanog nekoliko godina unatrag

Zajedno s »Prljavim kazalištem« i »Azrom«, Jura Stubić i njegov »Film« pripadnici su zlatne generacije zagrebačkih rockera koji su ranih osamdesetih godina, u doba tzv. novoga vala, svojim doista nevjerojatnim poletom i sluhom za kurentna svjetska pop-zbivanja uspjeli posve promijeniti domaću pop-žabokrećinu.

Autor s najmanjim nakladama među spomenutima, Jura Stubić je odmah na početku karijere uspio formulirati fascinantnu poetiku: spojio je novootkrivenu svjetsku sklonost prema jednostavnijim, melodiozijim pop-obrascima a autentičnom atmosferom zagrebačkih ulica, kao i hedonističku filozofiju rock and rolla s »težim«, ponekad vrlo mračnim egzistencijalnim temama. Sve je to dakako bilo potencirano u nemjerljivim količinama emocionalnog nabroja. Što zbog autorstvu izrazito nesklone diskografske industrije, a što zbog laganog »habanja« osnovnih poetičkih smjernica, Stubić

je nakon četvrtog albuma »Signali u noći«, snimljenog krajem osamdesetih, sve naglašenije počeo okretati krajnje simplificiranom zabavno-glazbenom, da ne kažem šlagerskom pjevanju, što znači da je svoj iskaz reducirao na tipizirane, stoput preslušane melodijske linije i ljubavne tekste kakve nam je obično znao isporučivati Splitski festival. Takvom razvoju karijere Jure Stubića zasigurno je »kumovao« i predvod suradnje s Maxom Wilsonom i Udom Baracudom, gitaristom i basistom s kojima je osnovao »Film« i koji su, što se pokazalo njihovim dalnjim radom u skupini »Le Cinema«, bili značajnim jamstvom okrenutosti skupine prema svjetskim zbivanjima. Bilo kako bilo, bez konsolidirane postave novih glazbenika, Jura Stubić je prestao biti izvodačem-svjetionikom po kojem se ostatak domaće rock-scene imao ravnati. No, onda se pojavila sjajna pjesma »E, moj druže beogradski«, zasigurno jedna od najljepših koje je okrutni rat protiv naše domovine iznjedrio, koja nam je dala naslutiti da Stu-

blič još uvijek nije rekao sve što je imao. Nade su postajale još jače nakon pjesme »Bili cvitak«, također inspirirane ratom. No, album »Hrana za golubove« koji je upravo objavljen nade je ponovno potopio. Naime, navedene pjesme i stara, sada ponovno aranžirana pjesma »Radio ljubav« najsjetlijiji su trenuci na ploči. Ostatak se, nažalost, ne izdvaja iz prosjeka zacrtanog nekoliko godina unatrag. Ponovno slušamo ono što smo već više puta čuli, dakle banalne melodiјe i banalne tekstove prepune općih a negdje i nedorečenih mjesta. Možda bi u nekog drugog autora, npr. autora-početnika te i takve pjesme izmamiile bar minimum odrabavanja, no Jura Stubić je sâm postavio isuviše visoke kriterije, unutar kojih za ovake napjeve naprsto nema mjesta. Od autora pjesama poput »Neprilagoden«, »Moderne djevojka«, »Mi nismo sami«, »Sestro noći« ili, ako hoćete, »E, moj druže beogradski«, naprsto smo dužni tražiti bolje.

Neven KEPESKI

RIKA TIGROVA

Elitna postrojba Hrvatske vojske realizirala je, uz pomoć hrvatskih glazbenika, vinilni nakladnički projekt – Pjesma I. brigade

Tigrovi su nam, na našu veliku radost, usprkos teškim okršajima, koji na južnoj bojišnici oko Dubrovnika ne jenjavaju i propjevali. Putovi I. brigade ŽNG RH su nam dobro znani: od Petrinje, Pakrac, Plitvica, Hrvatske Kostajnice, Banje, Erduta, Nove Gradiske, pa preko slavonskih bojišnica do Dubrovnika. Tako se radala i pjesma Tigrova, – u borbi. Tigrovi su glavni glazbeni motiv uzeli iz dobro nam znanog tipa američke tradicionalne koračnice, himne marinaca, koja služi i kao

Jura je početkom osamdesetih razbio domaću pop-žabokrećinu. Što to radi u devedesetima?

GLADIJATOR

U kakvoj je svezi boks i rasna netrpeljivost u Americi?

Novajlija u ozloglašenoj četvrti, ljepuškasti bijeli momak Tommy Riley (James Marshall) postaje poznat kad u tučnjavi »ispraši« žestoke crne momke iz sjedstva. Njegovu borbenost zapaja vlasnik ilegalne boksačke kladionice (Brian Dennehy) i ucjenom ga prisiljava da boksa za njega. Nepobjediv u

Ljepuškasti James Marshall dobro se snalazi u ulozi suvremenog gladijatora

ringu, Tommy uskoro postaje vlasnikovim glavnim adutom. Naime, bijeli su boksači u Americi naročito na cijeni. Međutim, sve se ruši u trenutku kad Tommija primoraju da se tuče protiv svog najboljeg prijatelja Lincolna (Cuba Gooding, Jr.), kojemu je prsnula žila u mozgu i za kojeg bi svaki jači udarac u glavu mogao biti smrtonosnim. Tommy mora izabrati između prijateljstva i novca, ali za njega prava dvojba i ne postoje.

Iako su u profesionalnom boksu već godinama crni boriči najveće zvijezde, američka je kinematografija svoje junake uvijek pronalazila u bijelim boksačima. Treba se samo prisjetiti »Razjarenog bika« Martina Scorsesea, »Netko tamo gore me voli« Roberta Wisea i, naravno, Stalloneovog »Rocky« serijala. (Jedan od izuzetaka je sjajni »Crni izazov« Martina Ritta, priča o crnom šampionu kojeg je društvo ponizilo i odbacilo zbog ljubavne veze sa bjelkinjom.) U svim tim dijelima scenaristički obrazac u osnovi je sličan: siromašni bijeli momak, čija se agresivnost obrazlaže niskim socijalnim podrijetlom ili teškim uvjetima u kojima živi, boksa i pristaje na prijave igre da bi opstao, ali istodobno mašta kako da pobegne od svega i postane »boljim čovjekom«. Tom prokušanom formulom poslužili su se i autori »Gladijatora«. Kako priče o boksu i boksačima uvijek omogućavaju kritički pogled na društvo, koje u nekim oblicima ponašanja nije puno napredovalo od gladijatorskih dana starog Rima. Tako i ovdje postoji poneko zrnce blagog i samo usput nabačenog kritičkog načinka temeljenog na socijalnim premisama. Tommy je naime nadaren mladić, koji zbog materijalnih prilika za-

MARINA DIMITIĆ

Slavodobitnik Ognjen Preosti s pobjedničkom trobojnicom na vrhu kopila

Kada je alkarski Andelko Vučković u trećoj trci pojurovao vihor prema sridi i pogodio - u dva, svu su povjerivali da je ovogodišnja 277. Alka njezina. Imao je ukupno sedam punata, a preostao je još samo alkarski Ognjen Preosti: jedino srida donosi pobjedu! Mladi vitez smirenog je uzjaha konja - Džipsija, podigao gledalište na noge i nacijalo mali uski obruc: kopljje je proletjelo - kroz sridu. Alka je bila njegova sa osam punata!

- Viteški alkarske Ognjene Preoste, osobno mi je zadovoljstvo što mogu tebi, kao slavodobitniku 277. Alkarske igre i tvome momku Anti Labroviću uručiti u trajni spomen štit poglavara Hrvatske. Neka ti bude za trajno sjećanje, na pobjedu u viteškom nadmetanju, na čast i ponos tebi i tvojoj obitelji, mjestu u kojem si rođen, Sinjskoj krajini i Hrvatskoj - odjekivale su riječi predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana u slavljeničko kolovoško predvečerje, a pljesak dug, spontan, od srca - u čast slavodobitniku i veličanstveno završnici ovogodišnje Alke.

Medu prvima smo pristigli kući slavodobitnika, nepun sat nakon nezaboravne trke. Na četvrtom katu zgrade na Bazini, u stanicu Sinjaninu Ive Preostiju, već je odjekivala pjesma; brojna rodbina, prijatelji, znani i neznani požurili se medu prvima stisnuti desnicu pobjedniku, zagrliti roditelje, popiti bukaru crnoga i biti u najsretnijoj kući Cetinske krajine.

Ognjenova supruga Meri, s kojom je u braku tek tjeđan dana, ne može doći k sebi od uzbudjenja: ta nije mala stvar biti žena alkarskog slavodobitnika! Majka Ana s ponosom pokazuje suzu radosnicu i veliko majčinsko srce; širom je otvorila kućna vrata i raz-

TRKOM U LEGENDU

Ogrenj Preosti prvi je alkarski pobjednik u samostalnoj Hrvatskoj. Ujedno, on s ponosom nosi odoru Hrvatske vojske

svoju dušu onako kako to samo zna presret na majku.

- Ne znam, nemojte me krivo shvatiti, ali sam vjerovala u pobjedu. Danas, prije polaska u alkarsko nadmetanje, poškropila sam sina i rekla glasno: Gospe sinjska, čuvaj mi junaka - pobjednika! Alka je naša!

Otač Ivo, vidljivo uzbuden, osmjejuće se, priča najrječitije - bez riječi. Tišina jača od najače grmljavine grmi u očevim grudima:

- Sta se ima tu pričati, sve ste vidjeli. Pobjeda koja se ne može prepričavati. I ne treba!

Očinski zagrali sina i nazdravi svima - za junačko zdravlje i junačko slavlje!

Bio sam smiren i maksimalno koncentriran - alkarsku metu ciljao sam u dva u namjeri da osiguram pripretanje. Čelični šiljak moga kopljja prošao je kroz najmanji krug - srida! - Tko sretniji od mene! - govori radostan i ponosan slavljenik i kao da se ništa posebno nije dogodilo, priča zahvaljujući o konju Džipsiju, kojeg je bivša jugovojoska krstila Saboterom, i svu ga otpisali. Upornim radom, svakodnevnim treningom i ljubavlju koju konj osjeća, sada ga ne bi mijenjao ni za jednog drugog. Džipsi je postao cisto srebro!

Iako je ovogodišnji slavodobitnik dosta mlađ, tek su mu 23 godine, puno bi prostora trebalo da se zabilježe svi zanimljivi detalji iz njegova životopisa: počeo je jahati u devetoj godini, dogurao i do reprezentativca Hrvatske u preponskim natjecanjima, prošle je godine osvojio Baru, a ove eto i Alku, a još k tome, odnio je i trofej - Slobodne Dalmacije-Rašica - koji se dodjeljuje alkaru, koji svaki dan sakupi najveći broj punata!

Kako je Ognjen od prvog dana u postrojbama HV, najdraži telegram mu je stigao od pripadnika naše vojske.

Po zanimanju sam strojarski tehničar i od početka sam stao - na početak: bio sam i paravojni, borio se kad još nije ni bila formirana naša vojska. Svoje znanje o streliju i minsko-eksplozivnim sredstvima prenosio sam na borce, potom sam u 126. brigadi proveo nekoliko mjeseci na bojištu, radio danonoćno na postavljanju minskih polja i raz-

miniranju na sinjskome bojištu. Stiglo je veliko priznanje, koje me jako dirnulo, ali me istodobno štrečnulo u srcu: Dobio sam poziv i odlazim u Časnički centar HV na Črnomercu, u Zagreb, na mjesto instruktora za streljivo i minsko-eksplozivna sredstva. Napuštam Sinj i sve ono što sam tu postigao, odlazim u Zagreb, učiti i prenosići stečeno znanje i iskustvo na druge, ali ču vježbati i jahati konje koliko mi vrijeme i nove obvezе budu dopuštale. Sinj i Alka se ne napuštaju nikada, ma koliko daleko se nalazio.

Trčat će Ognjen kao i dosad - uspravno i dostojanstveno svoje životne alke. Sritno, viteze!

B. Š.

Ognjen Preosti (stoji u sredini) od prvog dana u postrojbama HV

GREŠKA U KORACIMA

Kako je ugledni košarkaški djelatnik Mirko Novosel u »slučaju Nakić« jednostavno »pobrkao lončice«...

Mnogo se buke diglo vrućih kolovoških dana, kada je u javnosti odjeknula prava bomba: Ivo Nakić se vratio u Zagreb i postao igrač »Cibone«. Ne bi ta vijest bila ništa posebno da povratak ovog igrača nije stavljen pod posebno povećalo. Ne samo športsko, nego, prije svega, moralno i ljudsko!

Ivo Nakić je, do prije nekoliko tjedana, bio igrač beogradskog »Partizana« i svim srcem juršao s ostalim igračima i vodstvom tog kluba u osvajanju europske krune, natjecanju u kojem je nastupao i njegov bivši, a evo-sadašnji klub - Cibona. Dogadalo se sve to u vrijeme kada su Nakićevi sugrađani dani i noćima čučali u skloništima, napuštali radna mesta i stanove u podne i po noći - vrijeme kada su sirene označavale opću ili zračnu opasnost.

Igrač je Ivo Nakić u dresu Partizana i udobno živio u Beogradu, izjavljujući - da mu ništa ne fali, dok su se tisuće njegovih vršnjaka, tisuće još dosta mladih i dosta starijih sunarodnjaka, borile i ginule za slobodu naše i njegove Hrvatske. Gledao je i slušao o pljačkanjima, ubijanjima, proganjanima, poniženjima i uvrijedjenjima... Kako je mogao zatvarati oči pred strašnim prizorima iz Vukovara, Dubrovnika, Osijeka, Aljmaša... Govoriti sada da nije znao što se događa u vlastitoj domovini, u najmanju ruku je neuskusno, i uvredljivo za sve koji su ostali u domovini i sudjelovali u borbi, u pisanju i stvaranju povijesti. Gdje su bili i što su radili ti i takvi rodoljubi? Pravdati se da su bili stalno na putu, trenirali i igrali negdje po Europi, pa

okupatora, javno uživao u osvajanju europskog kupa. I drugo, predu, su vrata Hrvatske bila svima otvorena i tolerirali smo promjenu opredjeljenja. Čak je i »nacionalno neosviješteni«. Osim, kad je video grozne slike svoga Sarajeva, a počeo je to mnogo kasnije nego barbarstvo u Nakićevu Hrvatskoj, usred Beograda izjavio da ne može više voditi reprezentaciju Jugoslavije. Nije li Nakić, još lakše od drugih, mogao, u bilo kojem europskom gradu, jednostavno prijeti ulicu i otici na pravu stranu - rječju i djelom pokazati na vrijeme

da je Hrvat! Doći sada, nakon svega i tvrditi kako je očekivao poziv, i još očekuje, u reprezentaciju Hrvatske, pljuska je u lice svim tolilikim pravim reprezentativcima, znam i neznanim športašima, bezimenim borcima, koji su, kad je trebalо, glasno i jasno počeli svoju i našu veličanstvenu borbu za slobodu i istinu, za svoju i našu Hrvatsku.

Pošteditate nas grubih faulova, gospodo iz Cibone. Nije to športski. Ni ljudski. Hrvatska i Hrvati su upamtili ovu svoju godinu. Za sva vremena!

BOŽE ŠIMLEŠA

TKO JE NAJLJEPŠA DJEVOJKA HRVATSKE?

U Hrvatskoj su žene lijepo bez obzira na regionalnu pripadnost. To pokazuju ovoljetne misice iz svih dijelova Hrvatske, koje će se ovih dana okupiti u Zagrebu na prvom nacionalnom izboru najljepše djevojke

Za nekoliko dana Hrvatska će po prvi put u svojoj povijesti dobiti svoju Miss koja će nas krajem godine predstavljati na izboru za Miss svijeta u južnoafričkom Capetownu. Za tu laskavu titulu u nedjelju 13. rujna u maloj dvorani Doma sportova uz izravan televizijski prijenos borit će se 24 ljepotice stare od 17 do 24 godine, koje su se na završno natjecanje plasirale na šest regionalnih natjecanja širom Hrvatske.

Prvotno je predvideno da u finalu nastupe 33 djevojke (pobjednice i po dvije pratiće te miss fotogeničnosti s regionalnih natjecanja, Miss sportsa i Globusov supermodel te sedam djevojaka s reiting listi), ali je na kraju ipak odlučeno da nastupe samo 24 najljepše. Izabrat će ih deveteročlani žiri, u kojem su predstavnici organizatora HTV-a, Večernjeg lista i poznate modne kuće "Scorpion fashion" te poznati novinari i turistički radnici. U tom prilično teškom i nezahvalnom poslu pomoci će im fotografije i videosnimke iz Umaga gdje su sve 33 ljepotice sudjelovale na izboru Miss fotogeničnosti Hrvatske te dosadašnji nastupi djevojaka.

Za vrijeme semodnevnih priprema u Umagu i izbora Miss ATP turnira i Miss fotogeničnosti dvije ekipe HTV-a su snimile puno zanimljivog materijala o hrvatskim ljepoticama koje će HTV prikazati slijedećeg tjedna u šest 15-minutnih emisija u udarnim terminima iza glavnog tv-dnevnika. U svakoj emisiji bit će predstavljeno nekoliko ljepotica ali emisije će, uz završni nastup u Domu sportova, biti i polazište za glasanje televizijskih gledatelja, koji će tijekom emisija moći telefonom javiti svoj izbor. A devet gledatelja s najviše sreće kod kompjuterskog izvlačenja uči će u žiri televizijskih gledatelja koji će uz ostale imati važan zadatak na završnoj večeri. Prvu trećinu bodova djevojke su osvojile na izboru najfotogeničnije djevojke Hrvatske u umaskom zabavnom centru "Mon plaisir" (pobjedila je sedamnogodišnja Riječanka **Marina Vlonda** ispred Rovinjke **Elene Šuran** i Zagrepčanke **Sabine Lipovac**), a preostale dvije trećine dobiti će u Domu sportova, gdje se, dozajemo od organizatora, priprema priredba na evropskoj razini koja neće imati ništa zajedničko s dosadašnjim izborima Miss Jugoslavije. Cijela dvorana biti će posebno adaptirana za tu prigodu a kraj pozornice se već gradi i pravi bazen.

Sve ljepotice u Zagreb stižu već 10. rujna na kratke završne pripreme a u petak uoči izbora sudjelovati će na balu Miss Hrvatske u Kristalnoj dvorani hotela "Intercontinental", gdje će djevojke, najvjerojatnije, biti smještene za vrijeme cijele priredbe. Osim toga, očekuju ih i brojne probe, snimanja i razgovori za televiziju, radio i novine, posjete sponzorima i prijemi, ali nači će se vremena i za šetnju gradom.

Naravno, kako je to uobičajeno na svim sličnim izborima ljepotica djevojke očekuju i vrijedne nagrade. Neke su već dosada osvojile vrijedan zlatni nakit, putovanja po zemlji i inozemstvu, ekskluzivnu odjeću i štedne knjižice, ali to nije ništa prema nagradama u finalu. Dovoljno je spomenuti dvomjesečni boravak u Londonu uz učenje engleskog i najnoviji automobil "Toyota" koju pobednici na jednogodišnje korištenje daje tvrtka "Baotić" a najavljane su i druge vrlo vrijedne nagrade brojnih sponzora.

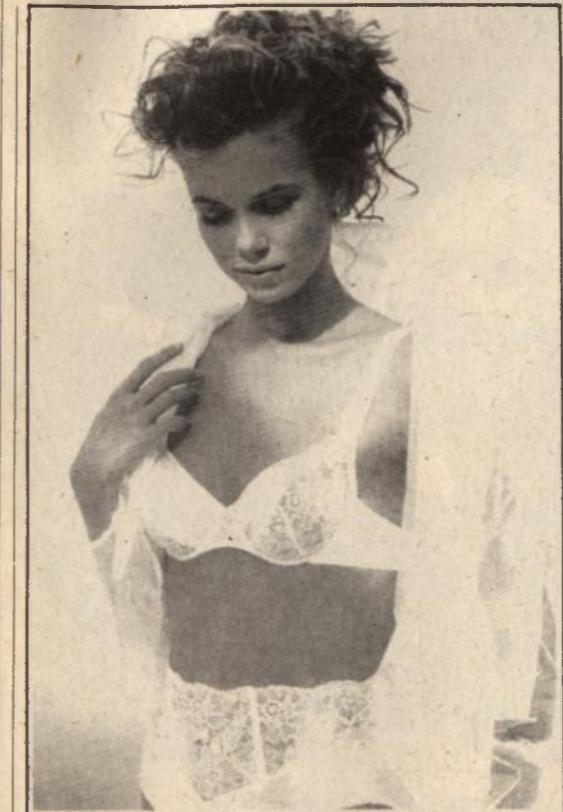
ŽELJKO BUKŠA

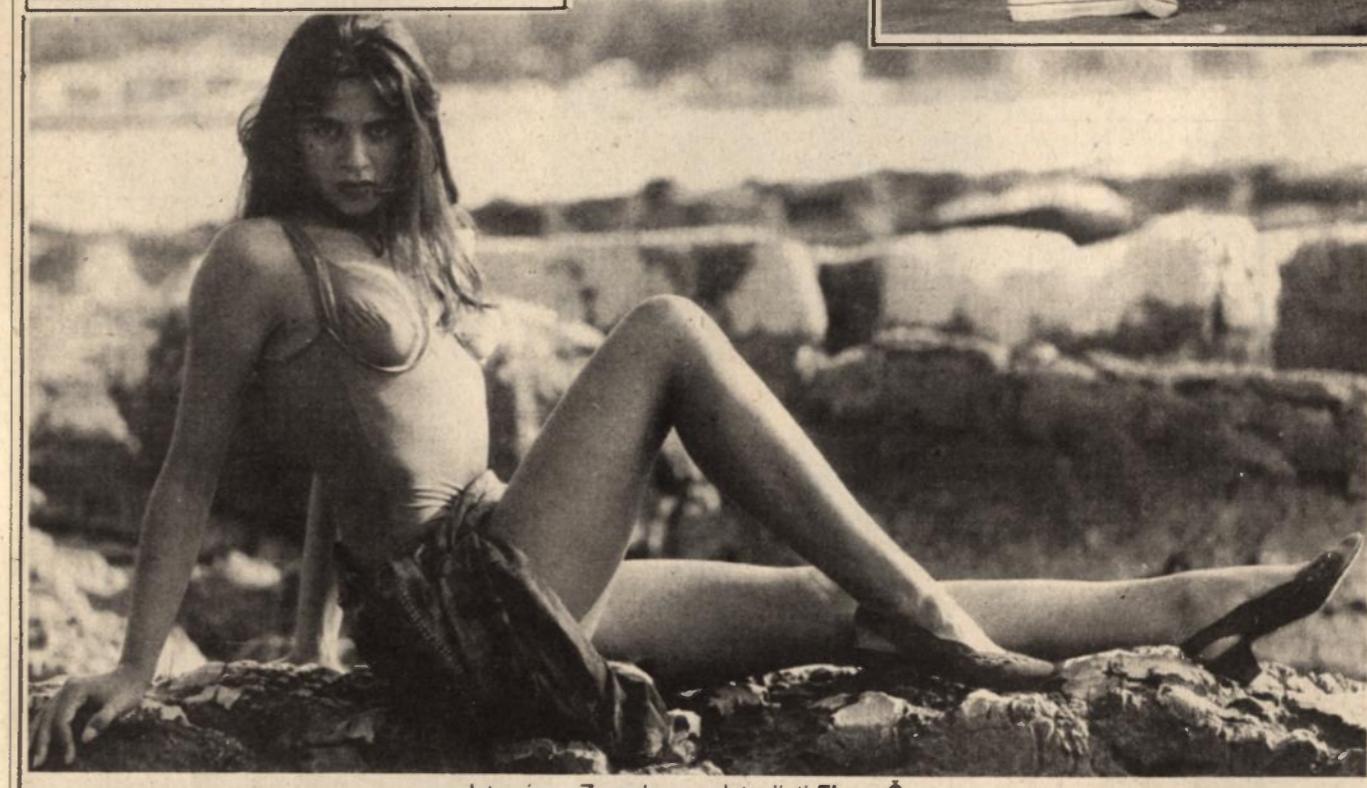
Miss Slavonije Ivona Banović

Lidija Botić,
Varaždin

Studentica **Mirela Pavić** iz Zagreba ove je godine odustala od izbora za miss (zbog obveza na fakultetu). No, kako sama kaže, ona je Miss Hrvatske 1993. godine!

Istru će u Zagrebu predstavljati **Elena Šuran**

križaljka

AUTOR: IVO MARAS	SVADBENI POGREBNA BINA	DRAGI KAMEN	PAS PTČAR (mn.)	NAVODNA JAVA NJE	NULEARNA EL KRŠKO	OKRUG, PODRUČJE (međi izg.)	MALI KANAL
USVOJENO NO MU SKO DUETE							
KAZALIŠNI KOMAD S ARIJAMA							
GJEDIŠTE PAPE							
RUŠKO MUSKO IME				Regular Army STANOV NIK BAVA RSKE			
REPUBLIKA (skr.)	OTOK NA JADRANU KARAN TENA			LITAR (skr.) NJEGOVA TI KONJA			
VESELO UVIKI VATI							
ANDRE AGASI		NOGOME TNI TRENI (Tomislav) PJEVAC RAMIMO VSKI					
POSUDBA POJED NOSTAV LJENO				USTUPITI (lat.)			
MJESTO KRAJ KRALJE VICE							
NADIMAK KOSAR KOMAZE CA		PAPIGE DUGA PEPA NEPROFE SIONALCI		OPUS (skr.)	LIJEP UGLA ENO	STRAGA ODZADA	MUŠKA LIPA
NEGACI JA	KOJI VOU KISELO POKOS NA TRAVA						MIRISNI ZACIN
NAJMA NU DIO TVARI		SVRSTA VATI ELIZABETA (skr.)					EPOLETA
LIRA	STAR EUROP NOVAC NEFAL TIRANA CESTA		TEŽAK DOSADAN DOTA (mn.) PRČJE				ALKOHOL NO PICE
BITI IMUCAN		OVAMO SPRAVA					VOLT (skr.) OVA
PRIČVR STITI UZICOM				TAMO Akademija Znanosti i Umjetnosti			
PRVI LETAC		GUSAR SLAVEN SKI NAROD			TERESA (od mila) ZENSKO IME		DALMAT. ZENSKO IME
Royal Artillery	TERORI STICKA ORGANI ZACIA TIEDANT DRUGI		UTOČIŠTE KONJI				
ADOLF		OPAMETI TI SE AMERICU			GRADIĆ KOD ZADRA Transport Internation al Roubler		
NALETJE TI, NAJC							
OŠAMUTI TI		ZADIVLJE NA, USHI CENA					AUSTRIJA

HRVATSKI VOJNIK

H R V A T S K I

Internacionalni Čijednik

OZBILJNE NOVINE U OZBILJNA VREMENA

H R V A T S K I

Internacionalni Čijednik

ZA OZBILJNE HRVATE U DOMOVINI I DIJASPORI

H R V A T S K I

Internacionalni Čijednik

GAJEVA 4
ZAGREB

**HRVATSKI
VOJNIK**